

Kadın/Woman 2000
Kadın Araştırmaları Dergisi - Journal for Women's Studies

Haziran/June 2012
Cilt/Volume XIII Sayı/Issue 1

Doğu Akdeniz Üniversitesi/Eastern Mediterranean University

© 2012 Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi

© 2012 Eastern Mediterranean University Press

Printed in North Cyprus by the Eastern Mediterranean University Printing House

ISSN 1302-9916

EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
Center for Women's Studies

KADIN / WOMAN 2000
Journal for Women's Studies

Publisher

Prof. Dr. Abdullah Y. Öztoprak (Rector) (on behalf of)
Eastern Mediterranean University (EMU)
Turkish Republic of Northern Cyprus

Editorial Board

Editors

Assoc.Prof.Dr. Hanife Aliefendioğlu
Eastern Mediterranean University–North Cyprus
Assoc.Prof.Dr. Fatma Güven Lisaniler
Eastern Mediterranean University–North Cyprus

Members

Prof.Dr. Sevda Alankuş, İzmir University of Economics - Turkey
Assoc.Prof.Dr. Ayşe Işık Gürşimşek, Eastern Mediterranean University-North Cyprus
Assoc. Prof.Dr. Anne Ciecko, Massachusetts Üniversitesi-USA
Dr. Cynthia Forson, University of Hertfordshire-England

Associate Editors

Mine Çeliker, Eastern Mediterranean University – North Cyprus
James Edwards, Muscat International School- Oman
Zehra Nalbantoğlu, Eastern Mediterranean University – North Cyprus

Journal Secretary: Şerife Özbiler

Cover Design: Roya Alagheband

Language: Turkish / English

Correspondence Address

Kadın/Woman 2000
Center for Women's Studies,
Eastern Mediterranean University,
BE280,
Famagusta – Turkish Republic of Northern Cyprus
(via Mersin 10 - Turkey)
e-mail: jws.cws@emu.edu.tr
<http://kwj2000journal.emu.edu.tr>

DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

KADIN / WOMAN 2000
Kadın Araştırmaları Dergisi

Sahibi

Prof. Dr. Abdullah Y. Öztoprak (Rektör)
Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ) (adına)
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Editör Kurulu

Editörler

Doç. Dr. Hanife Aliefendioğlu, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kuzey Kıbrıs
Doç. Dr. Fatma Güven Lisaniler, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kuzey Kıbrıs

Üyeler

Prof. Dr. Sevda Alankuş , İzmir Ekonomi Üniversitesi-Türkiye
Doç. Dr. Ayşe Işık Gürşimşek, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kuzey Kıbrıs
Doç. Dr. Anne Ciecko, Massachusetts Üniversitesi-ABD
Dr. Cynthia Forson, Hertfordshire Üniversitesi -İngiltere

Yardımcı Editörler

Mine Çeliker, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kuzey Kıbrıs
James Edwards, Muscat International School, Oman
Zehra Nalbantoğlu, Doğu Akdeniz Üniversitesi - Kuzey Kıbrıs

Derginin Dili: Türkçe / İngilizce

Dergi Sekreteri: Şerife Özbiler

Kapak Tasarım: Roya Alagheband

Yazışma Adresi

Kadın/Woman 2000
Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi
BE280, Gazimağusa - Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
e-posta: jws.cws@emu.edu.tr
<http://kwj2000journal.emu.edu.tr>

EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
Center for Women's Studies

KADIN/WOMAN 2000
Journal for Women's Studies

Academic Advisory Board (In alphabetical order)

Assoc.Prof. Dr. Yonca Al (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof.Dr.Sevda Alankuş (University of Economics-Turkey)
Prof.Dr. Aysel Aziz (Yeni Yüzyıl University-Turkey)
Prof. Dr. Beth Baron (City University of New York-USA)
Assist.Prof.Dr.Pembe Behçetoğulları (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Assist.Prof.Dr.Nazime Beysan (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof.Dr. Mutlu Binark (Başkent University-Turkey)
Prof.Dr. Yıldız Ecevit (Middle East Technical University-Turkey)
Assist.Prof.Dr. Süheyla Üçışık Erbilen (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof.Dr. şeyma Güngör (University of İstanbul-Turkey)
Prof. Dr. Berit Hagekull (Uppsala University-Sweden)
Prof.Dr. Deniz Kandiyoti (School of Oriental and African Studies-UK)
Assoc.Prof.Dr. Nurten Kara (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Assoc.Prof.Dr. Burçak Keskin Kozat (Stanford University -USA)
Assoc.Prof.Dr. Biran Mertan (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof. Dr. Jacqueline Nadel (Riken BSI-France)
Prof.Dr. Louis Oppenheimer (University of Amsterdam, Netherlands)
Assist.Prof.Dr. Seda Orbay (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof.Dr. Mustafa Fatih Özbilgin (University of East Anglia-UK)
Assoc.Prof.Dr. Blaise Pierrehumbert (Lausanne University- Switzerland)
Assist.Prof.Dr. Rana Tekcan (Istanbul Bilgi University-Turkey)
Assoc.Prof.Dr. Türkan Ulusu Uraz (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)
Prof.Dr. Lucette Valensi (The School of Advanced Study in the Social Sciences - France)
Assoc.Prof.Dr. Netice Yıldız (Eastern Mediterranean University-North Cyprus)

About the Journal

Kadın/Woman 2000 -Journal for Women's Studies is a publication of Eastern Mediterranean University - Centre for Women's Studies. It is published biannually and is a multi-disciplinary, refereed and bilingual journal (both Turkish and English) dedicated to the scholarly study of all aspects of women's issues. The articles published are primarily on topics concerning women's rights, the socio-cultural aspects and position of women in society as well as particular legal issues. Articles are accepted from all disciplines such as literature, sociology, psychology, anthropology, law, political science, economics, medicine, cultural history as well as book reviews on recent publications and news and reports on important scientific events.

Indexing

Kadın/Woman 2000 is indexed in GenderWatch, Contemporary Women's Issues, General Academic ASAP International, IT One File, General Reference Center, General Reference Center Gold, IT Custom, MLA International Bibliography, Turkologischer Anzeiger, Index Islamicus, EBSCO, and Asos Index.

DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

KADIN / WOMAN 2000
Kadın Araştırmaları Dergisi

Akademik Danışma Kurulu (Alfabetik sırayla)

Doç.Dr. Yonca Al (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof.Dr. Sevda Alankuş (İzmir Ekonomi Üniversitesi-Türkiye)
Prof.Dr. Aysel Aziz (Yeni Yüzyıl Üniversitesi - Türkiye)
Prof. Dr. Beth Baron (New York City Üniversitesi -ABD)
Yrd.Doç.Dr.Pembe Behçetoğulları (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Yrd.Doç.Dr.Nazime Beysan (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof.Dr. Mutlu Binark (Başkent Üniversitesi - Türkiye)
Prof.Dr. Yıldız Ecevit (Orta Doğu Teknik Üniversitesi - Türkiye)
Yrd.Doç.Dr. Süheyla Üçişik Erbilen (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof.Dr. Şeyma Güngör (İstanbul Üniversitesi - Türkiye)
Prof. Dr. Berit Hagekull (Uppsala Üniversitesi -İsveç)
Prof.Dr. Deniz Kandiyoti (School of Oriental and African Studies-İngiltere)
Doç.Dr. Nurten Kara (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Doç.Dr. Burçak Keskin Kozat (Stanford Üniversitesi -ABD)
Doç.Dr. Biran Mertan (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof. Dr. Jacqueline Nadel (Riken BSI-Fransa)
Prof.Dr. Louis Oppenheimer (Amsterdam Üniversitesi, Hollanda)
Yrd.Doç.Dr. Seda Orbay (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof.Dr. Mustafa Fatih Özbilgin (East Anglia Üniversitesi -İngiltere)
Doç.Dr. Blaise Pierrehumbert (Lausanne Üniversitesi - İsviçre)
Yrd.Doç.Dr. Rana Tekcan (İstanbul Bilgi Üniversitesi - Türkiye)
Doç.Dr. Türkan Ulusu Uraz (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)
Prof.Dr. Lucette Valensi (The School of Advanced Study in the Social Sciences - Fransa)
Doç.Dr. Netice Yıldız (Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kuzey Kıbrıs)

Dergi Hakkında

Kadın/Woman 2000-Kadın Araştırmaları Dergisi, Doğu Akdeniz Üniversitesi-Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi'nin bir yayın organı olup, Merkez'in amaçları doğrultusunda kadın konusu ile ilgili değişik disiplinlerde yapılan çalışmalara yer veren bilimsel düzeyde hakemli bir dergidir. Her yıl 2 cilt 2 sayı olarak Türkçe ve İngilizce yayımlanan dergi, toplumsal cinsiyet ve kadının konumu ve hakları konularında sosyoloji, psikoloji, sağlık, antropoloji, hukuk, siyaset bilimi, ekonomi, sanat tarihi, arkeoloji, edebiyat ve iletişim alanlarında disiplinler arası nitelikli bilimsel makaleler yayımlar. Ayrıca kadın konusunda yapılan çalışmalar ve yayımlarla ilgili bilimsel tanıtım yazılarına yer verir.

Veritabanları

GenderWatch, Contemporary Women's Issues, General Academic ASAP International, IT One File, General Reference Center, General Reference Center Gold, IT Custom, MLA International Bibliography, Turkologischer Anzeiger, Index Islamicus, EBSCO ve Asos İndeks.

İçerik/Contents

Cilt/Volume XIII Sayı/Issue 1 Haziran/June 2012

Editörden/ From the Editors!

Makaleler/ Articles

Becoming Human, Becoming Women: Strategies and New Subjectivities within the Tibetan Women's Association (İnsan Olmak, Kadın Olmak: Tibet Kadınları Birliği'ndeki Stratejiler ve Yeni Öznellikler)

Cristina Bonnet..... 1

Three Dimensional Transitional Relationships: A Study on Indian Women Entrepreneurs (Üç Boyutlu Geçişken İlişkiler: Hindistanlı Kadın Girişimciler Üzerine Bir Çalışma)

R. Ganesan..... 19

47'liler'in Coğrafyasında Kadın: Bir Değişen Türkiye Portresi (Woman in the Geography of the Generation of '47': A Portrait of Turkey in Transformation)

Burcu Alkan..... 49

Kadınların Evlilik Döngüsü: Evlenme, Boşanma ve Yeniden Evlenme (Marriage Cycle of Women: Marriage, Divorce and Remarriage)

İlknur Yüksel-Kaptanoğlu & Mehmet Ali Eryurt & İsmet Koç..... 63

Kitap tanıtımı/Book Review

Zakes Mda (2011). *The Madonna of Excelsior*. (Umut Bozkurt)..... 97

Bu Sayıya Katkı Koyanlar/Authors in This Issue..... 101

Bu Sayıda Hakemlik Yapanlar/Referees in This Issue..... 102

Yayın İlkeleri/Notes for Contributors..... 103

From the Editors!

Dear Readers,

We are happy to introduce to you Volume 13, issue 1. This issue includes four articles, and one book review. The articles are from different fields such as literature, management, population studies, and sociology.

The first article is Cristina Bonnet's study investigating how global enthusiasm for human rights and for gender equality has shaped the strategies of the Tibetan Women's Association (TWA), and has in the process produced specific subjectivities among these women. The findings of the paper rely on in-depth interviews, archival documents, and analysis of public media.

The second article by R. Ganesan, attempts to find the relationships that introduce women's entrepreneurship development using three dimensional approaches.

The third article by Burcu Alkan aims to underline the importance of introducing new perspectives to the analyses of the "12th of March" novels in general, as well as *47'liler* in particular through its theoretical framework and analytical approach.

The last article by İlknur Yüksel, Mehmet Ali Eryurt, and İsmet Koç is on marriages and remarriages of women in Turkey. It identifies past and current levels of marriage, divorce and remarriage in Turkey and then examines determinants of divorce through information obtained from women. The book review by Umut Bozkurt introduce Zakes Mda's book *The Madonna of Excelsior*.

We would like to express our acknowledgements to all those who did serious work on the reviewing and editing of the papers, and for the publicity of the journal. We are indebted to Prof.Dr. Necdet Osam the Chair of the Executive Board of Emupress, our colleagues Zehra Nalbantoğlu, Mine Çeliker and James Edwards for all their editorial work, and to Şerife Özbiler for secretarial work and to Selda Adaöz, Ersev Sarper, and their team in the EMU printing office without whose generous contributions this work would have never been completed.

Editors

Fatma Güven Lisaniler

Hanife Aliefendioğlu

Editörden

Sevgili Okurlar,

Dergimizin 13. cildinin 1. sayısı ile sizinle yeniden buluşmaktan memnunuz. Bu sayımız, yönetim, sosyoloji, nüfus çalışmaları ve edebiyat alanlarından dört makale ve bir kitap tanıtımı içermektedir.

Cristina Bonnet'in titiz arşiv araştırmalarının ve derinlemesine görüşmelerinin bir ürünü olan ilk çalışma, global düzeydeki insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin Tibet Kadınları Birliği'nin (TWA) stratejilerini nasıl şekillendirdiğini ve sürecin Tibetli kadınlar arasında ne öznellikler ürettiğini araştırmaktadır. Sayının ikinci makalesinde ise R. Ganesan, üç boyutlu geçişken ilişkiler modelini kullanarak Hindistan'daki kadınların girişimcilik eğilimlerini belirleyen etmenleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Burcu Alkan'ın TÜBİTAK destekli, "Türkiye'de Kadın Edebiyatı ve Kadın Yazarların Profiline Dayalı Analitik İnceleme (KAYAPRO)" projesinin parçası olan çalışması bu sayının dördüncü makalesini oluşturmaktadır. Alkan bu çalışmasında Füzûzan'ın *47'liler* romanına ve o dönemin Türk romanı üzerine yapılan çalışmalarda teorisi ve analiziyle yeni yaklaşımların gerekliliğinin altını çizmektedir. Alkan, romanın yeni(den) okumasını yapmakta ve herkesin bildiği "12 Mart metni *47'liler*"i bir "değişen Türkiye" portresi olarak incelemektedir. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu, Mehmet Ali Eryurt ve İsmet Koç tarafından Türkiye'de kadınların evlilik döngüsü üzerine yapılan çalışma bu sayının son makalesini oluşturmaktadır. Çalışma, Türkiye'de geçmişteki ve günümüzdeki evlenme, boşanma ve yeniden evlenme düzeylerini tanımlamakta ve sonrasında boşanmanın belirleyicilerini incelemektedir.

Umut Bozkurt Zakes Mda tarafından kaleme alınan *The Madonna of Excelsior* kitabını tanıtıyor. Dört makale ve bir kitap tanıtımından oluşan bu seçkimizin çalışmalarınıza katkı koymasını umuyoruz.

Editörden yazımızı bitirmeden önce hiç bir karşılık beklemeden değerlendirme ve danışmanlık yaparak katkıda bulunan herkese teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca, her zaman yanımızda olan Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınevi yönetim kuruluna, yönetim kurulu başkanı Prof.Dr. Necdet Osam'ın şahsında, İngilizce metinlerin tashihi konusundaki katkıları için meslektaşlarımız Zehra Nalbantoğlu, Mine Çeliker ve James Edward'a, ofis işlerindeki katkılarından dolayı Şerife Özbiler'e, derginin basım ve dağıtım konusunda gösterdikleri cömert ve titiz çalışmalarından dolayı Selda Adaöz, Mine Erçoban ve DAÜ Basımevi ekibine teşekkürü borç biliriz. Onların değerli katkıları olmadan bu cilt tamamlanamazdı.

Editörler

Fatma Güven Lisaniler

Hanife Aliefendioğlu

Becoming Human, Becoming Women: Strategies and New Subjectivities within the Tibetan Women's Association

İnsan Olmak, Kadın Olmak: Tibet Kadınları Birliği'ndeki Stratejiler ve Yeni Öznellikler

Cristina Bonnet*

Independent researcher

Abstract

The year 1995 was crucial in establishing the language of advocacy for women's rights. In the United Nations Fourth World Conference on Women in Beijing, Hillary Rodham Clinton popularized the slogan that initially arose out of the 1993 World Human Rights Conference in Vienna: "Human Rights are Women's Rights and Women's Rights are Human Rights". The product of this Beijing summit, the Beijing Platform for Action (BPFA), reaffirmed the perspectives of the Vienna World Conference on Human Rights: "the human rights of the woman and of the girl child are an inalienable, integral and indivisible part of universal human rights". (BPFA, paragraph 2) With this, approximately 30,000 women from 189 countries who met in Beijing in 1995 were persuaded to deploy the discourse of human rights to demand the advancement and improvement of the situation of women in the world.

After three years of untiring efforts, the Tibetan Women's Association (TWA) managed to send nine delegates to this conference in Beijing. It is not surprising that "addressing the drastic human rights abuses committed against Tibetan women in Tibet" made it for the first time into the main aims and objectives of the Tibetan Women's Association in 1994, during their campaign to attend the Beijing Conference.

Relying on in-depth interviews, archival documents, and analysis of public media, this paper explores how global enthusiasm for human rights and for gender equality has shaped the strategies of the TWA, and has in the process produced specific subjectivities among these women. Tibetans in exile, a people without citizenship, "a nation without a state" (Stephan

* Cristina Bonnet, MA, Independent researcher, Former fellow of the Centre for the Study of Contemporary Europe in Stanford University, Vienna- Austria. E-mail: cristibon@gmail.com.

Kloos, personal communication), have often relied on a Western rhetoric of “universal freedom” and “universal human rights” that often comes in contrast with epistemological explanations of the “universal”, the “human”, and “rights” that are found predominantly within Tibetan culture. Under situations of difficulty, violence and exile, the TWA decided to adopt a “grid of intelligibility” (Foucault 1973) that gives them access to resources that would not be available to them otherwise. However, in the process of gathering international support for the Tibetan cause using the language of “women’s rights as human rights”, this paper will show how new subjectivities have been formed among members of the TWA. I will argue that, although initially the Western conceptual model of human rights was used by the TWA as a strategic tool, it has now come to form a crucial aspect of the identity of this organization. In this sense, this article engages with recent discussions in feminist academic writings that dichotomize strategy from identity. Because numerous women’s groups have been deploying the language of human rights in the last 30 years to advocate for their causes, some scholars have noted that some women’s groups make use of western notions of human rights to gather access to resources and international support. They argue that these groups have successfully been able to maintain alternative identities and agendas. That is, some women’s groups have spoken about women’s rights within the western epistemological frameworks that are predominant in international women’s gatherings. However, they have been able to sustain identities that do not mirror these western conceptual frameworks. While I agree with this general line of argument, since it highlights the agency and the operating resistances in a transnational arena, my paper suggests that in the case of the TWA, the strategy has strongly shaped the identity of this group. This does not imply that they have thrust aside Tibetan notions of the human and the universal, but rather that they have learned to negotiate the multiple identities that arise out of current unequal international relations.

Keywords: *Tibetan Women, subjectivities, becoming human being.*

Tibetan Women’s Association and the Human Rights Discourse

The TWA is the second largest non-governmental organization among the Tibetans in exile. Currently the group has over 13,000 members and 47 branches. Thirty-eight of them are located in India and they have regional branches in Nepal, the USA, Europe, Japan and Canada. The organization was initially established in Dharamsala in September 1984, after His Holiness the Dalai Lama remarked that it would be beneficial if the women’s group that

existed in Tibet in the 50's were to be re-established in exile. (Butler 2003, 46) The women's group that the Dalai Lama was referring to was responsible for the March 12th, 1959 women's demonstrations in Lhasa. Therefore, the initial idea for the TWA was that it would be a group of women supporting the Tibetan national activities. In fact, their first brochure, which states their aims, has as their main objective: "To support and uphold the principles laid down in our draft constitution, the policies of our government and to fulfill the wishes of His Holiness the Dalai Lama". (Quoted in Butler 2003, 117) The initial aims have changed drastically since 1984. In one of the most recent publications, a booklet titled *Current Perspectives*, the organization expresses their main objective as: "To raise global awareness of the critical situation inside Tibet, and to exert international pressure for the improvement of human rights conditions for Tibetans living in occupied Tibet" (TWA 2006). How did the TWA come to adopt human rights as their main aim? And what have been the effects of this?

Human rights abuses have been invoked to represent the situation in Chinese-occupied Tibet since October 1987, when the demonstrations in Lhasa and their brutal repercussions were covered by a group of young male western travelers (Barnett 2001, 281). In Robert Barnett's article: "'Violated Specialness': Western Political Representations of Tibet" he brilliantly discusses how the exiled Tibetan leadership held a series of strategic meetings between 1985 and 1987. In these meetings they planned for the Dalai Lama to go abroad and give talks about Tibet in order to gather international support to exert pressure on China. (Ibid, 280) Barnett believes that it was at these meetings that "it was decided that the main principle to which the Dalai Lama would appeal in his foreign speeches would be the principle of human rights" (Ibid, 281). In this sense, Barnett argues, the Tibetans were ahead of, and not responding to, Western representations of Tibet as a zone with a human rights crisis (Ibid.). Increasingly since 1987, Tibetans in exile, along with Tibet support groups in various parts of the world, have come to rely almost solely on denouncing human rights abuses, in their campaign to solve the "Tibet issue". They argue that China is not keeping its commitments to human rights and that the Tibetans are constantly affected by their abuses. This is their ground for asking for increasing autonomy for Tibetans within the People's Republic of China. The TWA's role in this campaign has been to make the allegations of human rights abuses gender specific, and to pursue the rhetoric about women's rights violations in Chinese-occupied Tibet by collecting evidence for these abuses.

Perhaps the first time that the TWA spoke about human rights was during their campaign of writing letters to the prime ministers of India and China, the General Secretary of the United Nations (UN) and to other influential figures.

They wrote these letters as early as 1985 and continue to do so up until the present. It is interesting to read through these archived letters and to note the change in the rhetoric through the years.¹ During the early letters of 1985 to 1988, one finds mostly historical references to prove that Tibet was never a part of China. This is the reason they give for asking for the freedom of their country. There is only rare mention of human rights. More often there are requests to "end the unspeakable sufferings of the Tibetan people" or "to restore the happy situation as it existed prior to Tibet's invasion".

In a proposal for funds to subsidize a program for helping elderly Tibetan people, the TWA wrote: "our Association does social work mainly (sic) which includes helping the aged". They also wrote in another application that the main purpose of the organization was to: "channel the Tibetan women to help contribute in the upliftment (sic) of the society in various capacities such as in the improvement of sanitation, health, nutrition, cultural and environmental preservation..." There is no mention of human or women's rights in these initial documents.

In her study of the TWA up until 1995, Alex Butler describes the initial interactions between the TWA and human rights. In 1990, the then Vice President of TWA, Pema Dechen, traveled through Australia, the UK, the USA, Norway, France and Sweden in order to "gain publicity for the Tibetan cause" (quoted in Butler 2003: 150). Pema Dechen recounts how she met with various politicians and "other human rights and women's groups" (Ibid.). In the same edition of *Dolma* – the yearly magazine of the TWA – they welcome Madame Danielle Mitterand, the wife of the then French President and the President of a human rights organization called *Fondation France Libertés*, as their Chief Guest at TWA's Third General Body Meeting (Butler 2003, 149). Other than these two instances, most of the organization's activities covered in the early years of *Dolma* before 1993 were focused on welfare and religious programs. Although they participated in political activities organized by the Tibetan Youth Congress, such as demonstrations and protests against China, their main focus seems to have been in the arenas of welfare and religion. The former was, and still is, organized by finding Western sponsors for disadvantaged Tibetans. The latter took the shape of the Tibetan Nuns Project, an initiative to provide nuns with access to higher education similar to the monks and to an ample terrain where they could raise a college for nuns. It was the programs of sponsorship and of organizing this project for nuns that kept the TWA busy during the early years.

Tibetan leaders from Dharamsala had been involved in the UN since 1992 at the United Nations Conference on Environment and Development; however the TWA sent their first delegate to a UN conference – the World Conference on

Human Rights – in 1993, possibly responding to the Tibetan’s government strategy of gathering international support through human rights. As mentioned above, it was at this conference that the UN urged all its members to enforce that all women enjoy all human rights and that specific women’s rights are part of all human rights.

After the TWA’s success in having a delegate at the Vienna conference, they commenced their most ambitious campaign: the campaign to attend the United Nations Fourth World Conference on Women in Beijing. Obviously, the most pragmatically difficult part lied in getting visas to enter China.² However, they also faced another major difficulty: they needed to learn how to speak the language of human, and particularly women’s rights, as expressed by the UN in order to be able to present their case in this conference.

Becoming Women with Rights

There is nothing organic, or we can say natural, about the language of human rights. Having arisen out of a long history of religions, revolutions and wars mainly in England, France and the USA, the conceptual model of human rights carries very specific definitions of the “human” and its “rights”. Even though it attempts to be “universal”, that is to apply to everyone regardless of cultural differences, the controversies about how applicable and appropriate this model is has created numerous discussions.³ As if this was not enough, there is a very specific bureaucratic language that has been developed since the 1975 United Nations World Conference on Women in Mexico City. The TWA had to learn how to present their claims within the framework of the 1979 United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) and the complex Nairobi Forward-looking Strategies for the Advancement of Women agreed upon in 1985. Not surprisingly, it was not easy for the TWA to adopt this particular language to present their cause. As we have seen, before 1993 – when they decided to lobby for attending the 1995 Beijing Conference – the TWA had been mostly involved in local activities and had only rarely expressed any direct concern for the rights of women inside Tibet. It is interesting to note that it was through these UN meetings that the TWA re-defined its objectives and became an organization whose main aim now is: “to raise public awareness of the human rights abuses faced by Tibetan women in Chinese occupied Tibet” (“About Us” in TWA’s official website).

When the TWA applied for official accreditation to the UN in order to attend the 38th session of the UN Commission on the Status of Women in March 1994

– one of the 20 meetings the TWA had to attend in order to be able to participate in the conference in Beijing – their application was rejected with a letter from the UN stating that “organizations should have a general international concern in matters of human rights, not restricted to the interests of a particular group, a single nationality or a single State or restricted groups of States” (Cited in Butler 2003, 162). From this letter it is clear that at this time they had not yet fully mastered the conceptual context of the UN meetings.

In a series of interviews with the coordinators and participants in the TWA’s campaign for the Beijing conference, Butler notes that most Tibetan women struggled while learning how to operate within the UN system. There was more than one logistical hindrance: unstable phone connections, poor communication technologies, unreliable post service, etc. Moreover, many of the Tibetan women were not completely fluent in English and they had not been trained in giving public interviews or public speeches. In these interviews, Tibetan women also speak about the difficulties they experienced in designing a strategy to present the Tibet cause in this UN conference. As one informant Butler told: “Whenever we had to prepare for such conferences we had to think of our strategy on how we should attend, and sometimes we had many problems. These problems also cause lots of psychological pressure [...]” (Butler 2003, 176). Another interviewee related her struggles in trying to collaborate with Western Tibet supporters: “She is so far ahead that she doesn’t have patience with people who are still learning” (Ibid.).

Since the genesis of the TWA, its purpose was to support the Tibetan national activities. Attending the Beijing conference was to allow them to promote the Tibetan cause in an international forum. Since the main strategies of the Tibetan leaders in exile were – and still are – to travel abroad in order to raise the issue of Tibet in the language of human rights, the TWA wanted to support this task by attending international meetings with emphasis on women. However, only after having decided to attend this conference, did they realize that this entailed presenting their concerns for Tibet within the context of the negative effects of the Chinese occupation in Tibetan women’s lives, a concern that fitted within the UN’s leading document for women, the CEDAW. It was only after the conference in Vienna in 1993 that the TWA commenced to speak about the human rights abuses specific to Tibetan women. The first meeting the TWA had to attend as part of the Beijing campaign was the Asian and Pacific Symposium of Non-Governmental Organizations on Women in Development, held in Manila in September 1993. The TWA General Secretary at the time, Nawang Lhamo, wrote a report in the issue of *Dolma* of 1994 stating that: “I attended the workshop on human rights during which I spoke about the suffering of Tibetan

women in Tibet under Chinese occupation" (1994: 30-31). I believe this was one of the first times that the TWA referred to the human rights abuses in Tibet with an emphasis on women. Because they needed concise documentation of the women's rights abuses in Tibet in order to present their case at the UN Conferences, in 1993 they started their research on the situation of women inside Tibet. Between 1994 and 1995 they produced three reports about women's rights abuses in Tibet: *Our Will Against their Might: Women prisoners of conscience in Tibet* about Tibetan female political prisoners; *Tears of Silence: Tibetan Women and Population Control* focused on the effects of the population control policies of China in Tibet; and *The Trek to Freedom: Tibetan women and the refugee experience* which consisted of interviews with newly-arrived refugee Tibetan women. It is interesting to note that the issue of population control in China had previously been discussed within the framework of genocide or in terms of how abortion and contraception were conflictive with Tibetan Buddhist tenets (See Butler 2003, 183). However, in *Tears of Silence* the TWA presented the issue for the first time in relation to the CEDAW, stating that individual women have the right to reproductive choice (Ibid. 184). This was a significant moment for the TWA's embracement of the UN framework on women's rights. Today, the TWA has considerably refined their framing of women's issues. Most of their publications have sections on women's rights and they have come to easily navigate the UN bureaucracies. Almost every year since 1995, a leading member of the TWA has participated in a UN conference and presented the case of Tibetan women in that forum with the rhetoric of women's rights abuses in Tibet. What began as a tool to present the Tibet issue in a wider medium has now become the main focus of the TWA.

New Identities in the TWA

Lhamo⁴ works as a researcher for women's rights abuses inside Tibet. Her main task is to collect evidence of how the Chinese occupation of Tibet has affected the life of Tibetan women. During one of our conversations, I asked her if she would consider her work as part of a plan to gain back some autonomy to their country. I suggested that perhaps through showing the suffering of Tibetan women, some countries might be stimulated to put pressure on China to solve the question of Tibet and that perhaps this was an important aspect of her work. Not surprisingly, Lhamo took offense and told me that if she were doing her work just to get support from rich countries, she would quit immediately. What was important for her, she said, was simply to improve the situation for women in

Tibet, not to present their suffering in order to gather Western (or international) support. A few days later I received an email from her explaining to me in more detail what she meant:

I said to you that I definitely do not do my work to gather international support for Tibet. However, Western support is much needed and appreciated. We need this support to bring our issues with China at an international platform. I realized that I reacted to your question because I have heard of some Western writers speaking about how Tibetans are inauthentic in their concerns for Tibetans inside China. These writers say that we speak about human rights to get a Free Tibet and not because we actually care about Tibetans. So, I would say 2 things: we do need international and especially Western support, but I also do my work because I would very much like that the human rights situation improves in Tibet very soon (Personal email received on July 6th, 2008).

This conversation made me think of how the concern for human rights among Tibetans in exile is deeply rooted, and of how the question of authenticity in claims for human rights is a sensitive one. What, as Robert Barnett has shown, started as a strategy from the Tibetan leaders in exile, has now become a crucial aspect of many Tibetans' identities, to the extent that it is unpleasant if someone suggests that they hold ulterior motives for speaking about human rights abuses inside Tibet.

Stuart Hall describes identity as a production that is always in process. He says that "... instead of thinking of identity as an already accomplished fact, which the new cultural practices then represent, we should think, instead, of identity as a 'production' which is never complete, always in process, and always constituted within, not outside, representation." (Hall 2000, 21). This way of thinking about identity aptly describes what I propose has happened in the TWA since 1993. Through the representations that the group has made about the women's rights abuses in Tibet, a new identity has emerged, an identity that has as one of its main focus the issue of women's rights inside Tibet.

In every issue of *Dolma* since 1993 there are several sections on women's rights. This magazine is normally written in Tibetan and then translated into English, so that the contents are meant for both Tibetans and foreigners. In the Tibetan language sections there are usually quotations from the UN conventions for the rights of women. For example, in 1998 one of the first pages of the magazine contains several excerpts from the Statement and Recommendations of the 42nd Session of the UN Commission on the Status of Women in March 1998. These articles serve to educate and update Tibetan women about the current status of the women's rights international bodies.

They also publish every year an article describing their celebration of the International Day for the Elimination of Violence against Women. These articles start by defining violence according to the UN CEDAW and are followed by the resolutions of the UN to prevent violence against women. The articles normally end with a description of the violence against Tibetan women committed by the Chinese government.

Another recurrent theme in recent *Dolma* magazines is the participation of the TWA in international women's gatherings. In 2000, the TWA attended six international meetings that had women's rights as a focal point. This issue starts with a message from His Holiness the Dalai Lama in the first page, followed by four pages describing the main events in these international women's meetings. This reveals the drastic transformation in the TWA's main focal activities since 1993.

Almost every year since 1993, the TWA has helped organize workshops about women's rights. In fact, when I asked a former president of the regional TWA in Ladakh what was the main focus of the organization, she responded that during the time that she was the president (2000-2006), the group was putting most of its efforts into organizing workshops in Tibetan schools to speak about women's rights. She said that she thought it important that Tibetans learn from school age about women's rights, so that the situation of women may improve.

In 1999, the TWA helped organize the first "Women's Human Rights Workshop for Tibetan Women". Members of the Asia Pacific Forum on Women, Law and Development, an organization with consultative status at the Economic and Social Council of the United Nations, led this workshop. The article in *Dolma* describes how the workshop "attempted to understand how women's rights are placed in the larger context of international human rights" (*Dolma* 2000, 58). The workshop also gave an introduction to the CEDAW and concluded with a session titled "Mechanisms and Entry Points for Women's Rights Advocacy at the International Level". It is through these workshops that the TWA has refined its advocacy for Tibetan women's rights.

Most of the young members of the TWA, those who went to high school in the 1990's, tell me that they have been hearing about human rights ever since they were teenagers, and that this concept is very familiar for them. This comes in stark contrast to the older members of the organization who started to hear about human rights only briefly in the late 1980's and much more in the early 1990's. For them, human rights was the language of the international meetings, an unfamiliar language that they had to master in order to attend these forums. However, Tibetans in exile have learned to negotiate their language (literally and

metaphorically) with other languages. They have learned to be comfortable with their changing identities. With time, they have gone from speaking about women's rights without expertise, to embodying the convictions about the importance of these very rights.

After my conversation with Lhamo, I asked Tsering, a member of the TWA, a similar question. She is from a younger generation and she went to school in a Tibetan school, hearing about human rights since she was a teenager. She now conducts research on gender inequalities in Tibetan society. I asked her whether she considered the question of Tibetan women's rights to be part of a plan of action to show the world how much the Chinese occupation has affected women's lives, and whether it may serve the purpose of gaining some autonomy for Tibet. Her reply was straight and telling. She said: "Women rights abuses are a fact and we have to tell the truth. When I think of women's rights I think of the suffering of the people. This is what is happening in Tibet, these are the truths, and we have to speak for the people of Tibet" (Personal Communication June 30th, 2008).

The Dilemmas of a Human Rights Approach

International coalitions of women, such as those operating within the UN advocating for human rights, tend to involve women's groups exclusively in terms of their particular experiences of oppression. (Farrell & McDermott 2005, 41) This creates a situation where these groups need to provide evidence of the abuses faced by women, often creating portrayals of women as victims of patriarchic oppression. The approach of these organizations has recently been criticized for reproducing images of female victimization while erasing their agency (Hesford & Kozol 2005, 13). In order to negotiate within the politics of human rights advocacy, the TWA has also entered the controversial terrain of gathering evidence to show the oppression and the abuses faced by women inside Tibet. Although they continue their welfare and religious programs, which have now significantly grown and expanded their main efforts are centered on documenting women's rights abuses inside Tibet, and on educating the Tibetan exile community about women's rights, an unheard of initiative before 1993. What are the advantages and the shortcomings entailed in deploying the rhetoric of universal human rights?

The critics of the human rights approach argue that its epistemologies are Western and therefore that the whole approach carries with it an individualistic notion of the subject; this is problematic since it does not integrate alternative

visions of the human (Chea, 1997). Other critics argue that the language of women's rights reproduces the colonial relation of the First World rescuing the victimized "others" in the Third World. (Grewal 1998, 2006) Through a rhetoric on rights, the West is presented as a site in which women's rights have been accomplished and which is interested in helping "other" women achieve the same goals (Ibid.). The propounders of human rights, on the other hand, argue that human rights abuses are often justified through cultural relativistic arguments, and that, although it is necessary to pay attention to various socioeconomic and cultural circumstances, it is also essential to have universal notions of political, social, and economic rights to protect the basic wellbeing of humans (Afkhami 2001; Ishay 2004, 11-12).

In regards to the Tibet issue, Robert Barnett argues that the human rights approach has not been efficient in solving the question of the status of Tibet vis-à-vis China, because it addresses merely the morality of China rather than the issue of the status of Tibet. (Barnett 2001, 289) Additionally, it often raises only rhetorical support in the form of letters and speeches, but there has been very little enforcement. (Ibid. 290) Whereas questions of dictatorship, colonial power, and empire address the deeper structures of the relations between China and Tibet, and therefore could invoke meaningful responses from leaders, the human rights approach only "watches" and "polices" China without moving forward for a cause (Ibid.).

Vincanne Adams has also argued that a human rights approach is inefficient because the "Free Tibet" movement advocates for individualist rights, while China insists on defining human rights around collective principles of prioritizing social welfare over the individual. Moreover, when the notions of the subject central to Tibetan culture are explored, it is clear that at least to a certain extent; they also hold a collective identity of the self. Therefore, it becomes difficult to oppose Tibetan ideals to Chinese ideals (Adams 1998).

One more complication lies in the fact that Tibetan women in exile claim to speak on behalf of Tibetan women inside Tibet, with whom they have very little contact. There are Tibetan women's groups inside China such as the Tibetan Women's Federation (TWF), that support the Chinese government policies, and there are other groups such as the Shem Women's Group, that work for the empowerment of women without touching on topics of human rights. There are also Tibetan writers and composers like Woesser who are daring to write about the experiences of Tibetans in exile and their difficulties, but who choose to focus on different issues than the TWA. Woesser, for example, is an active political writer of Tibetan descent who writes in Chinese. She writes openly about the difficulties of Tibetans in China, their obstacles to practice their religion, the issue

of imposing the Mandarin language upon many Tibetans, and the restrictions to freedom of expression in China⁵. However, she does not focus on reproductive rights or the question of population control, which is one of the main ways in which the TWA advocates for the rights of Tibetan women in Tibet. It is therefore a complicated dynamic between Tibetans lobbying for international support from exile by representing the supposed causes of Tibetan women inside Tibet, and the complex experiences of those Tibetan women living in Tibet or China, for whom the TWA's claims might not be the most important issue.

It is nevertheless difficult to judge the impact of the human rights rhetoric on an organization like the TWA. While I agree with Barnett and Adams about the liable ineffectiveness of human rights claims in the case of Tibet, I have also seen some of the immediate advantages that the TWA has gained by deploying this discourse. On the one hand, through the UN conferences, they were able to form alliances with other groups facing similar problems or with groups who empathize with the Tibet cause. Through these groups they have been able to access various resources that were not available before. Additionally, they were able to raise the issue of Tibet in about 20 international meetings preceding and including the UN conference in Beijing. Perhaps most importantly, with all the experience from these years leading up to the Beijing conference, they gained significant expertise in questions of women's rights and in presenting the issues of Tibetan women under the CEDAW conventions, so that it has become easier to attend these conferences on a regular basis. Therefore the question of effectiveness and appropriateness of the human rights rhetoric is not straightforward, but rather has multiple facets that need to be taken into account before deciding whether it is worth continuing to pursue it or not.

Concluding Remarks

The issues involved in adopting a human rights discourse with epistemological and pragmatic bases in the West need to be considered from a transnational feminist perspective. However, the emerging identities of groups such as the TWA, who operate human rights at their core, also need to be engaged with seriously. The TWA has spoken a foreign language, the language of human rights, and as we have seen, they have come to assume it as their own. They have spoken this language under severe conditions of dispossession as refugees in exile, as a people with no citizenship rights and with all the hardships of having run away from their country, often leaving behind families and possessions. Criticizing them for using this language and for not behaving as

“authentic” Tibetans, as it has often been done in the field of Tibet Studies, reproduces a clear colonial relation with scholars from, or at least trained in, the West, who condemn the new identities of Tibetans in exile as inadequate.⁶ Rather than adopting a position of pity and condescension, this paper attempts to navigate between the quandaries of a human rights approach and the acknowledgement of the agency of the people who choose to implement that approach. Human rights resonate with Tibetans in exile. From the concierges to the university educated Tibetans I spoke to, human rights provided them with the means to explain the situation in Tibet. If it is deeply problematical that the TWA could not have attended international UN forums to raise the issue of Tibet without relying on a discourse on human rights, it was also their decision to proceed through these means.

It is also crucial to note that much more research is still required for understanding how Tibetan women in exile understand and think about the concept of human rights. Although they refer to it constantly in English, they also have a common Tibetan term for it: *'gro ba mi'i thob dbang*. In-depth textual research would be required to understand the epistemology and history of this term, and to be able to shed more light into the Tibetan notions of “rights” and “human”⁷ and its translatability both into the English language and into Western common understandings of human rights. More ethnographic work would also be necessary to explore people’s understanding of this term, as well as Tibetan public discourses about human rights in the Tibetan educational system, the advocacy and communications, and in the internal exiled-Tibetans’ politics.

I have tried to show how human rights has gone from being a tool of the TWA to gather international support for Tibet, to forming a crucial part of the identity of the organization and its members; how it has gone from being a political strategy, to producing new subjectivities that construe their conditions, to a considerable extent, within the framework set by human rights. I am not suggesting that TWA members have “become” subjects who think of their realities only in terms of human rights. As mentioned before, a different article would need to engage with the rich ways in which TWA members negotiate their former identities and notions of the human with this recently adopted conceptual model of human rights. My point is that what began as an instrument for resources and support has now become an important aspect of these people’s worldviews. Therefore, these emerging identities need to be accounted for seriously when trying to understand the changing lives of Tibetans in exile. Additionally, it is worth reflecting on the transformations that can occur within women’s groups who adopt a dominant “grid of intelligibility”, such as human rights, in order to reach a wider audience and to access valuable resources.

Rather than thinking of strategy as operating outside identity, we could pay more attention to how these very strategies can become vital to how these women's groups think of themselves and their role in the world.

Notes

- ¹ I had access to these letters that are archived in the TWA's Central Executive Committee office. However, members of the TWA asked me to keep specifics of their contents confidential.
- ² See Butler 2003 pp. 165-168 for a detailed descriptions of the difficulties that members of the TWA faced while trying to obtain visas to enter China for the conference.
- ³ These discussions include key texts such as Chea 1997; Grewal 1998, 2005 (chapter 3); Afkhami 2001; Bradley & Petro 2002; and Ishay 2004.
- ⁴ The real names of the informants have been kept confidential.
- ⁵ See <http://www.highpeakspureearth.com/search/label/Woeser> for some of Woeser's writings translated into English.
- ⁶ See López 1998 and Huber 2001 for examples of this argument within Tibet Studies.
- ⁷ The concept of the "human" in Tibetan culture has already been researched in some detail by scholars working on Tibetan medicine (e.g. Adams 1998).

References:

- Adams V. (1998). Suffering the winds of Lhasa: Politicized bodies, human rights, cultural difference, and humanism in Tibet. *Medical Anthropology Quarterly*, 12(1): 74-102.
- Afkhami M. (2001). "Gender Apartheid, Cultural Relativism, and Women's human rights in Muslim societies". In Agosin M. (Ed.), *Women, gender and human rights: A global perspective*. New Brunswick & New Jersey: Rutgers University Press: 234-345.
- Barnett R. (2001). 'Violated Specialness': Western political representations of Tibet. In Dodin T. & Räther H. (Eds.), *Imagining Tibet: Perceptions, projections, and fantasies*. Boston: Wisdom Publications: 269-316.
- BPFA. (1995). Beijing Platform for Action, "Mission Statement". Retrieved November 28, 2008, from <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/index.html>
- Bradley M. P. & Petro P. (2002). *Truth claims: Representation and human rights*. New Brunswick, New Jersey & London: Rutgers University Press.

- Butler A. (2003). *Feminism, Nationalism and Exiled Tibetan Women*. New Delhi: Kali for Women.
- Chea P. (1997). Posit(ion)ing human rights in the current global conjecture. *Public Culture*, 9, 233-266.
- The First Women's Human Rights Workshop for Tibetan Women. *Dolma 2000 Dharamsala: Tibetan Women's Association*: 58-59.
- Farrell A. & Patrice M. (2005). Claiming afghan women: The challenge of human rights discourse for transnational feminism. In W. Hesford S. & Kozol W. (Eds.), *Just advocacy? Women's human rights, transnational feminisms, and the politics of representation*. New Brunswick, New Jersey, and London: Rutgers University Press: 33-55.
- Foucault M. (1973). *The order of things: An archaeology of the human sciences*. New York: Vintage Books.
- Grewal I. (1998). On the new global feminism and the family of nations: Dilemmas of transnational feminist practice. In E. Shohat (Ed.), *Talking visions: Multicultural feminism in a transnational age*. New York: MIT Press.
- Grewal I. (2005). *Transnational America: Feminisms, diasporas, neoliberalisms*. Durham & London: Duke University Press.
- Hall S. (2000). Cultural identity and diaspora. In N. Mirzoeff (Ed.), *Diaspora and visual culture: Representing African and Jews*. London: Routledge.
- Hesford W. S. & Kozol W. (2005). Introduction. In *Just advocacy? Women's human rights, transnational feminisms, and the politics of representation*. New Brunswick, New Jersey, and London: Rutgers University Press.
- Huber T. (2001). Shangri-la in exile: Representations of Tibetan identity and transnational culture. In Dodin T. & Räther H. (Eds.), *Imagining Tibet: Perceptions, projections and fantasies*. Boston: Wisdom Publications: 357-372.
- Ishay M. R. (2004). *The history of human rights: From ancient times to the globalization era*. New Delhi: Orient Longman.

Klein A. C. (1995). *Meeting the great bliss queen: Buddhists, feminists, and the art of the self*. Boston: Beacon Press.

Lhamo N. (1994). TWA attends Asian and pacific symposium in Manila. *Dolma*, pp. 30-31.

López D. S. (1998). *Prisoners of Shangri-la: Tibetan Buddhism and the west*. Chicago: University of Chicago Press.

TWA (2006). "Current perspectives." Tibetan Women's Association (TWA) Retrieved November 28, 2008, from www.tibetanwomen.org

TWA (2008). About Us. Tibetan Women's Association (TWA) Retrieved November 28, 2008, from www.tibetanwomen.org

İnsan Olmak, Kadın Olmak: Tibet Kadınları Birliği'ndeki Stratejiler ve Yeni Öznellikler

Cristina Bonnet

Bağımsız Araştırmacı

Öz

1995 yılı kadın haklarının savunusunda ortak bir dil kurulması bakımından önemlidir. Pekin'de Hillary Rodham Clinton tarafından dile getirilen 4. Dünya Kadın Konferansı'nda ve 1993 yılında Viyana'da gerçekleştirilen İnsan Hakları Konferansı'nda ortaya atılmış olan "İnsan hakları kadın haklarıdır ve kadın hakları insan haklarıdır" sloganı popüler hale gelmiştir. Pekin Zirvesi ve Pekin Eylem Platformu (PEF) Viyana'da dile getirilen perspektifi aynen kabul eder: Kadın ve kız çocuklarının hakları insan haklarının ayrılmaz reddedilemez ve vazgeçilemez bir parçasıdır (PEF paragraph 2). Bundan yola çıkarak 1995 yılında Pekin'de biraraya gelen 189 ülkeden yaklaşık 30.000 kadın insan hakları söyleminin dünya kadınlarının durumlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi talebi için kullanılacağına ikna oldular.

Tibet Kadınları Birliği (TWA) üç yıllık bir çabadan sonra Pekin'e 9 delege göndermeyi başardılar. 1994 yılı boyunca Pekin'e gitmeye çalışan TWA'nın Tibet'teki kadınlara yönelik insan hakları ihlallerini birliğin ana amacı olarak belirlemesi sürpriz değildi. Bu yazı derinlemesine görüşmeler, arşiv taraması ve medya analizi yoluyla TWA'nın küresel toplumsal cinsiyet eşitliği için insan hakları perspektifini nasıl stratejilerine ve kendi öznelliklerine yerleştirdiklerini incelemektedir. Sürgündeki Tibetliler mücadelelerini "vatandaşlıkları olmayan bir halk ve devletleri olmayan bir ulus olarak" (Stephan Kloos, kişisel görüşme) Tibet kültüründe ağırlıklı olarak bulunan ve epistemolojik olarak batılı kavramlarla çatışan "evrensel", "insan" ve "hak" kavramları yerine "evrensel özgürlük" ve evrensel insan hakları" gibi batılı kavramlara dayandırmaktadırlar. Bu zorluklar şiddet ve sürgün hali içinde TWA Foucault (1973)'nun önerdiği "anlaşılabilirlik örgüsü"nü başka türlü ulaşılamayacakları kaynaklara ulaşmada kullandılar. Oysa bu çalışma gösterecektir ki TWA'nın uluslararası destek sağlamak için "kadın hakları insan haklarıdır" dilini kullanması TWA üyeleri arasında yeni öznellikler yaratmıştır. Bu yazıda TWA'nın batılı insan hakları kavramsal modelini stratejik bir araç olarak kullanmasının organizasyonun kimliğini belirleyen bir önemli boyut haline geldiğini tartışacağım. Bu anlamda bu yazı, strateji ve kimlik arasında zıtlık kuran yeni feminist akademik yazına dayanmaktadır. Çünkü son 30

yıldır kendi mücadelelerini savunmak için insan hakları dilini kullanan çok sayıdaki kadın örgütü bazı araştırmacıların not ettiği üzere bu batılı nosyonu uluslararası destek ve kaynaklara ulaşmak için kullanmaktadırlar. Bu tartışmalara göre bu gruplar başka alternatif kimlik ve gündemleri sürdürme konusunda da başarılıdırlar. Bazı kadın grupları uluslararası kadın toplantılarında yaygın olan kadın haklarını Batılı bir epistemoloji içinde ele alsalar da bu Batılı kavramsal çerçeveyi yansıtmayan kimlikleri de sürdürebilmektedirler. Öznesi bakımından ve ulusötesi alanda mücadelenin işlemesi bakımından bu argümana katılmaktayım. Bu çalışma bu strateji ile TWA örneğinde grubun kimliğinin büyük ölçüde şekillendiğini iddia ederken, Tibete özgü bir "insan" ve "evrensel" olmadığına işaret etmez; sadece grubun varolan eşitsiz uluslararası ilişkiler ağı içinde çoklu kimliklerle müzakere etmeyi öğrendiğini gösterir.

Anahtar Kelimeler: Tibet Kadınları, öznellikler, insan olmak.

Three Dimensional Transitional Relationships: A Study on Indian Women Entrepreneurs

Üç Boyutlu Geçişken İlişkiler: Hindistanlı Kadın Girişimciler Üzerine Bir Çalışma

R. Ganesan*

National Foundation for Entrepreneurship Development

Abstract

The advent of globalization caused economic transition which has compelled women to participate in economic activities regardless of their traditional house-keeping work to overcome economic crisis and maintain the standard of living. There are many countries wherein, women are still underutilized in terms of economic participation due to their predominant reservation policies, cultural norms and societal system. In a bird's eye view these are the lacunas which are existent in many countries more so with developing countries, but other than this women do have self-constraints such as initiatives, interests, intuition, inquisitiveness and involvement, which could be also stressed as reasons for why they are not viewed as economic facilitators? Thus, in order to attain women economic empowerment, a woman has to basically alter their perceptual dimensions towards entrepreneurship which are the pre-requisites for attaining economic empowerment and sustenance? This fostered the present study to view it on a three dimensional approach which included: 1) entrepreneurial background 2) psychosocial perceptions and 3) psycho-entrepreneurial perceptions respectively. The relationships between these three dimensions may exhibit a relationship over understanding women's entrepreneurial transition in the form of arriving at an analytical equation for women's economic empowerment resulting in developing women entrepreneurship. Thus, the present study has made a conscientious attempt to find the relationships that promulgate women entrepreneurship development using three dimensional approaches.

Keywords: women, entrepreneurship, perception, psychosocial, dimensions, psycho-entrepreneurial, approach, transition, causation.

* Dr. R. Ganesan, Chairperson, National Foundation for Entrepreneurship Development, Tamil Nadu-India. E-mail: alanganesan@gmail.com

Introduction

Entrepreneurship is crucial for overall development and economic sustenance of any nation. In the recent years, it gained importance with the participation of women. Women today are more progressive and play a vital role in terms of fulfilling their economical needs and attaining social status. Moreover, entrepreneurship development directly contributes to the global positioning of many developed countries. It is always asserted that individuals might be more inclined to pursue entrepreneurship, if they believe that they possess skills, such as higher education, that are necessary to function effectively in an entrepreneurial environment (Gupta & York, 2008). In accordance with the above lines, it has been presumed that emergence of women entrepreneurs in a society mainly depends on changing social, psychological, economic, religious, cultural, technological and political dimensions, which invoke a positive effect in their economic participation of any developed and developing countries. Indian history is full of instances about individual entrepreneurs whose creativity has led to industrialization and globalization of many nations in the world. Surprisingly, research studies on women entrepreneurship found that women entrepreneurs are the key players in any developing country, particularly in terms of contribution to economic sustenance and development (Baker, Aldrich & Liou, 1997). Research on the differences between men and women indicated that there are significant differences in their career choices, and theoretical models which described the career paths of men are not entirely appropriate for women (Neergard *et al.*, 2005; Gupta *et al.*, 2008). These literatures signified that women's role in economic development and also the differences in terms of career paths which may be due to the perceptual aspects with respect to gender differences. It is very evident from the above literatures that women entrepreneurship could not be generalized with gender as it differs in terms of its perspective. Moreover, the concept and practices of women entrepreneurship are in the burgeoning stage with regard to many developing countries across the world. A thorough literature review which has been carried out in the present study could possibly explain the gaps in terms of perceptions about entrepreneurial process amongst women entrepreneur and also exhibit new paradigms which could foster the growth of women entrepreneurship development.

Review on Women Entrepreneurship

A longitudinal study conducted by Gatewood, Shaver, and Gartner (1994) found female entrepreneurs have higher internal attributions for starting their ventures than males. In another study conducted by James and Paul (1979) on 122 Black, White, Hispanic and American Indian women entrepreneurs found that the responses of both minority women entrepreneurs and those women entrepreneurs in the general populace differed significantly on tests measuring achievement, autonomy, aggression, conformity, independence, benevolence, and leadership. Hisrich and Marie (1981) in an in-depth study tried to find out the demographic characteristics, their motivation and business problems of 21 women entrepreneurs. It was reported that majority of them were first born in their family, married (71%), had at least two children (55%) and between 31-41 years old (48%). In addition to that 38% of the respondents' fathers were self-employed and more than 50% of their mothers also worked outside the home. Research studies conducted by Roomi and Parrot (2008) indicated that there are barriers to development and progression of female entrepreneurs, resulting in limited spatial mobility and a dearth of social capital for female entrepreneurs. Early studies exploring why females become entrepreneurs found they gave similar responses to their male counterparts such as need to achieve and independence (Cook 1982; Schwartz, 1976). Another study reports that no differences exist with women entrepreneurs in comparison with men regarding personal goals such as independence, achievement, and economic necessity (Hisrich, Brush, Good, & De Souza, 1996). Fagenson (1993) discovered that female entrepreneurs had a much broader vision involving their desires including total equality and world peace. Women entrepreneurs in Turkey have problems in various common problems like social and cultural surroundings, difficulties in finance, insufficient education and too much burden as family responsibilities at home. It is observed that the most women entrepreneurs focused on service sector because of their education, managerial experience and risk tolerance. Special attention is given here to theoretical and empirical literature of the gender discrimination in Turkey where traditional and cultural beliefs are still widespread and impact on labour force participation rates and entrepreneurship (Meltem, 2009)

A empirical study conducted by Hisrich & Brush (1986) found that the typical woman entrepreneur was the first born; hailed from a middle or upper class family; had a self-employed father; held a college degree; was married; had children; started their significant entrepreneurial career between the ages of 40-

45; had previous experience in the venture; and were independent, also it was found that achievement and job satisfaction were the strongest motivational factors to starting their own business. Women see entrepreneurship as a way of achieving a better balance between work and family than that provided by paid employment (Kirkwood and Tootell, 2008). It was Hisrich and Brush (1986) who found education was important not only for the women entrepreneurs but also for their parents, particularly their fathers, who were reported to be more highly educated than the general populace. Women entrepreneurs also tended to marry more highly educated men. The importance of education was reflected in the following comment of a woman entrepreneur: "In my family, education was very important. My mother was a dentist in a day when most women did not even graduate from high school. But it was my father who was my real innovator". In a South Asian study in Pakistan, Roomi and Parrot (2008) found that women entrepreneurs do not enjoy the same opportunities as men due to a number of deep-rooted discriminatory socio-cultural values and traditions. There are often barriers to the road of entrepreneurship for females, for example, lack of access to capital, business premises, information technology, training, agency assistance, and also social networks (Klyver and Terjesen, 2007; Hwang et al., 2008). In these lines one study conducted previously by Anwar (1992) at Bangladesh tried to project the characteristics of the activities managed by the women entrepreneurs. He observed that the constraints of social norms prevailing there have prevented the women entrepreneurs to manage their business independently. Those norms have restricted their mobility and thereby affected interaction with others, particularly for obtaining accurate information for business operation; besides these there is also a gap in availing of the training opportunities for skill formation. This is again supported by a study conducted by Anna (1990) stated that entrepreneurs generally hail from communities, which have been traditionally practicing entrepreneurial activities thus, imbibing the entrepreneurial qualities. A study conducted by Ganesan et. al. (2002) on problems and prospects of women entrepreneurs revealed that system model for entrepreneurship based on 4Es (Entrepreneur - Entrepreneurship - Enterprise - Environment) with other related and facilitative factors to emancipate women entrepreneurship development. Yet another study by Ganesan et.al (2002) revealed, role-conflict, training methodology and andro-centrism are the problems faced by women entrepreneurs in food processing enterprises, which curtail their entrepreneurial prospects to become vibrant entrepreneurs. Research study conducted on Latin America and in other regions by National Foundation for Women Business Owners (1998) internationally, revealed that women business owners have many things in

common regardless of nationality and share common personal characteristics, are similar in many ways in the lines of business they pursue, and they encounter similar issues and challenges while starting and growing their businesses.

Global Women Entrepreneurship

Global women entrepreneurship obstacles are categorized into three: balancing family responsibilities (Buttner and Moore, 1997; Caputo and Dolinsky, 1998); work-family balance (Kirkwood and Tootell, 2008); and unemployment (Verheul *et al.*, 2006). However, research found that female entrepreneurs face more obstacles and barriers than male entrepreneurs encounter (Morris *et al.*, 2006; Roomi and Parrot, 2008). Research into the field of women entrepreneurs has yet to be integrated into the field of entrepreneurship research and as such women entrepreneurship has to be recognized as distinct field or sub-field of research (Holmquist, 1997). Studies carried out on need for achievement (n-Ach; McClelland (1961)) and internal locus of control by McClelland (1962) and that by Timmons (1978) exhibited variations within the locus of control framework for women, were not studied including the socio-background and psychosocial influences on psycho-entrepreneurial influences. However, those focused much on the measures of individually. Some studies have reported that internal locus of control characteristic of an entrepreneur is an important characteristic of entrepreneurs (Pareek, 1981). Similarly, those with higher perceptions about the future are more conscientious in their work behaviour, and those with high perceptions of achievements always have the self-confidence and will power to excel at any pressure and to run the enterprise effectively (Rathore & Chabbra, 1991). Bilesanmi and Kalesanmo in their study on Nigerian women entrepreneurs suggested more females should be encouraged to study Science and Technology in schools and colleges. They also argued that, they could gain access to know-how, technologies, appropriate and adequate skills, training to upgrade their technical capabilities, and their entrepreneurial and business skills whether in artisan production or in high-tech industries (Bilesanmi & Kalesanwo, 2009). A research study at Cambodia found majority of the actors working in Medium and Small Enterprises (MSEs) have been found to be women, who act as owners, entrepreneurs and managers, as well as employees, home-workers and unpaid family labour (Corner, 1998). In recent years, United States and Canada has the increasing role of women into enterprising activities constituting one-third of the small business owned in USA and Canada. As far as the

workforce is concerned Britain has seen an increase of over three times that of men. This is well proven in a research study into entrepreneurship which revealed that female entrepreneurs want work that is challenging and have growth orientation (Morris *et al.*, 2006). These literatures provided the global scenario of women entrepreneurs. In addition to that psychological dimensions do play a significant role in understanding the growth of women entrepreneurship. The literature showed women entrepreneurs in developed countries are far beyond with progression and economic participation and it is more so in case of developing countries. A study conducted on Latin American and Caribbean women business owners indicated economic activity rate in case of adult women is as high as 40 percent or more in major Latin American countries. Even a survey by United Nations (1995) revealed only lack of access to capital and technology, which is surprising to note that entrepreneurial characteristics and attributes are not indicated as crucial parameters in westernized countries. The study revealed that 34 percent of Latin-American women over 15 years of age are economically active, compared to over 50 percent of the developed countries. Yet another study conducted on these lines by Savadi (2001) in India explained that women entrepreneurs account for 10 percent in the unorganized sectors and about 9 percent in the small-scale industry (organized sector) comparison with other developing countries and developed countries. The reason for comparing Latin-American countries is because of certain Latin-American countries which do have similar economies to that of India and according to Jalbert (2000) most of the available literature on women's business ownership has concentrated on entrepreneurial development in industrialized countries at the national level and within the less developed formal sector. Only few literatures are available on the roles of women entrepreneurs in the global economy. It is essential to categorize woman entrepreneurship, where women-owned businesses employ more than 15 million workers in the United States and the sales generated amount to approximately \$1.4 trillion (Nelton, 1996).

Surprisingly, research studies conducted by Parker (2007) indicated women in restricted cultures revealed more authentic information on their functions and entrepreneurial activities. For instance, women in middle-east control much of wealth in the country and thus women entrepreneurs have access to informal funding. Saudi women as a whole own estimated cash funds of Saudi Riyal 45 billion, of which "75% is sitting idle in bank deposits". Some Saudi women participate in entrepreneurial efforts through their families and they own some 40% of family run companies, very often as silent partners. Moreover, Saudi women constituted about 4% percent of the total registered businesses in the

Kingdom of Saudi Arabia with 5,500 commercial registrations of women's projects, representing 20% of the business in the retail, contracting, wholesale and transferable industries sectors. Although, women in Saudi Arabia hold a lot of wealth but still technically, the registration process for a new business enterprise is the same whether the business is owned by a man or a woman. The only regulation imposed on women owned businesses is to have all women staff in designated women's section with separate entry and exit doors; and a male supervisor in the men's section (Parker, 2007). Research studies conducted by Minkus-McKenna (2009) revealed that entrepreneurship does exist among women in Saudi Arabia. In addition to that she found that these women suffer similar type of problems as that of entrepreneurs around the world in general. She also revealed that it is the local government and religious tradition in Saudi Arabia act as major barriers in particular and in her study she suggested that issue of developing entrepreneurship among women in Saudi Arabia is a massive problem which extends beyond business factors. The culture and religion are the pre-dominant factors which are to be considered as critical factors in this environment. Yet another study conducted by Ba-lsa (2007) indicated that in today's context, education has been mandatory for females and women make up 58% of university students but "one of the biggest issue facing women in business in Saudi Arabia – the lack of support from other women (Ba-lsa, 2007).

Psychological Dimensions in Women Entrepreneurship

The most relevant theory of motivation for entrepreneurship development was explained by McClelland (1961; 1962) in which, he focused on life experience, set of motives and behaviour. According to this theory, there are three types of needs which have an important role to play towards the origin of entrepreneurship. They are need for achievement, power and affiliation, and these have to be continuous, throughout one's life for personal and entrepreneurial growth. Besides these aspects, social learning theory (Rotter, 1966; and Rotter, Chance and Phares, 1972) and achievement motivation theory (McClelland, 1961 and 1962; Winter, 1969) personality theories are also considered as important for entrepreneurial growth. Locus of control is considered to be a part of the conscientiousness factor as it relates to job performance behaviors regarding dependability and responsibility (Lefcourt, 1992; Black, 1990).

The above theories and postulates had supported many contemporary researches on entrepreneurship in determining entrepreneurial capabilities of entrepreneurs in terms of need, motivation, achievement, and perception and in turn had given dimensions and inclinations to entrepreneurship development. It is observed from the psychological dimensions that perception is again an offshoot of motivation, which enhances possibilities of entry and at the same time, prevents them in terms of performance for their entrepreneurial choices.

Need & Relevance of the Study

A central focus of literature revealed motivation is needed for women to enter and develop their own enterprises. However, literature reviews conducted in lieu with the present research study emphasized more on need for a research on causal factors accounting for woman entrepreneurs' development through perceptual aspects. Also, it is more apparent for any entrepreneur to bring an entrepreneurial growth in his/her enterprise through developing the desired entrepreneurial personality traits through altering individual personality traits. A research study revealed that women are starting businesses at a rate twice that of men (Allen, 1999). The effects of social variables, like education, experience, family could confound the output leading to poor entrepreneurial success (Chattopadhyay and Ghosh, 2002). This leads to understanding about an individual, who believe that outcome was due to their skill and that the situation can be controlled, might exhibit better enterprising behaviour. To the contrary, individuals who believe that situation cannot be controlled and outcome was due to chance variables could not attribute to entrepreneurial success. Subsequently, individuals falling under the latter category might not be able to prepare themselves for uncontrolled situations, as they saw no relationship between their response and reward. A study conducted by (Ulrich, 2009) revealed that education and development of entrepreneurially-minded individuals is a vital element of entrepreneurship development which should not be overlooked. Although, such individuals may never become entrepreneurs, there is a chance that they may be molded through inducing entrepreneurial education which involves enhancing one's ability to: think critically & entrepreneurially; be receptive to change; and more importantly, understand the entrepreneurial process. It is quite interesting that studies conducted out on need for achievement (n-Ach; McClelland (1961)) and internal locus of control by McClelland (1962) and that by Timmons (1978) focused on the variations within locus of control framework for women and not studied relationships including socio-background,

psychosocial and psycho-entrepreneurial influences. Moreover, those studies focused much on the measures individually. Some studies have reported that internal locus of control characteristic of an entrepreneur is an important characteristic of entrepreneurs (Pareek, 1981). Similarly, studies on perceptions found that those with higher perceptions about the future are more conscientious in their work behaviour, and those with high perceptions of achievements always have self-confidence and will power to excel at any pressure and to run the enterprise effectively (Rathore & Chabbra, 1991). These studies explained the paucity of research in the area which left no tangible and imperative picture in attending these issues that are highly needed and to be addressed carefully through inculcation of crucial aspects towards gearing women entrepreneurship. Research on women entrepreneurship and their contribution and relationships with socio-background were woefully inadequate, more so with reference to developing countries like India (Singh, 1993). Thus, the paper signified on the perceptual aspects of women entrepreneurs into food processing enterprises using three dimensional approaches using transitional relationships between entrepreneurial background, psychosocial and psycho-entrepreneurial perceptions shall provide the possibilities for effective emergence of women to be entrepreneurs in future.

Objectives of the Study

- To identify the transitional relationships using selective entrepreneurial background, psychosocial and psycho-entrepreneurial variables that are causal to women entrepreneurship development
- To explore the relationships amongst different psychosocial and psycho-entrepreneurial variables
- To derive an analytical equation using three dimensional variables for women entrepreneurship development

Method of Study

The methods of study which has been adopted for the present research are as follows:

Selection of the Area

Keeping the exploratory nature of the present study, two non-governmental organizations (MOOWES & AWAKE), having common objectives in women empowerment through entrepreneurship training and marketing were selected. The list of registered women entrepreneurs exclusively in to food processing enterprises were taken for the present study.

Profile of the Study Area

A. MOOWES

Marketing Organization of Women Entrepreneurs (MOOWES) was founded in 1990 with 12 members at Chennai. Activities of this organization included firstly, sharing their views and the difficulties while running their enterprises by forming networks amongst the women entrepreneurs, secondly, assisting women in the field of marketing by face-to-face contacts with the customers and thereby gaining confidence within the women entrepreneurs, and lastly, conducting periodic training programmes for women on various aspects required for running a business successfully and develop their entrepreneurial skills.

B. AWAKE

Association for Women Entrepreneurs of Karnataka (AWAKE) is a non-governmental organization founded in December 1983 comprising 500 members at Bangalore with an aim to empower women economically through entrepreneurship development. The activities of this organization primarily included the following: counseling, entrepreneurship awareness programmes (EAP), entrepreneurship development programmes (EDP), trainers training programme (TTP), development agency/non-governmental organizational sensitization programmes and follow-up programmes.

Sampling

The samples for the present study have been taken from the above mentioned non-governmental organization. Those who were willfully agreed to participate in the present study have been included based on convenient sampling method.

Sample Size

A total of 32 female entrepreneurs out of 115 entrepreneurs into food processing enterprising activity have been taken for the research study. Moreover, women entrepreneurs in food processing enterprises (running enterprises in preparation of jams, jellies, pickles, papads, squashes, and bakeries) were taken for the

present study. The sample size equi-numerically divided from two metropolitan cities namely Chennai (N=16) and Bangalore (N=16). Secondary information pertaining to the present study were also obtained from the two non-governmental organizations in Chennai and Bangalore named MOOWES (Marketing Organization of Women Entrepreneurs) and AWAKE (Association for Women Entrepreneurs of Karnataka) working for women entrepreneurship development in India. Keeping in view the nature of the study, survey research method and purposive random sampling technique has been adopted for the study to obtain required datum.

Research Method & Design

Keeping the nature of the study, descriptive research method and survey research design have been adopted for the entire study.

Hypotheses

In order to meet the objectives, exploratory hypotheses were drawn in the present research study:

Hypothesis 1

There will be significant correlation between selective psychosocial and psycho-entrepreneurial variables (Locus of control (LOCP), conceptual understanding of entrepreneurship (COUE) and entrepreneurship awareness and know-how skills (EAKS)) with selective entrepreneurial background variables.

Hypothesis 2

Perceived ladder of success at present (PLASPR) and success rate at present (SUP) will show relationships with different psychosocial and psycho-entrepreneurial variables.

Hypothesis 3

Perceived ladder of success previous (PLASPV) and entrepreneurial expectations about the future (EEF) will show significant relationship with different psychosocial and psycho-entrepreneurial variables.

Operational Definitions

A. Locus of Control (LOCP): Locus of control is a learned behaviour where in which the individuals attribute responsibility for events or to factors within themselves and within their control or to factors outside their control Rotter (1954; 1966 and 1972).

B. Conceptual understanding of entrepreneurship (COUE): Conceptual understanding of entrepreneurship in the present study has been defined as the level of understanding of basic qualities needed for entrepreneurship, more precisely the personality traits in entrepreneurship for performing an entrepreneurial activity or the entrepreneurial pre-requisites essential for an individual in emerging as an entrepreneur.

C. Entrepreneurial Awareness & Know-how Skills (EAKS): Entrepreneurship awareness & technical know-how skills refer to basic management skills (entrepreneurial pre-requisite awareness: marketing, training, human resource and finance) and technical know-how refers to technical awareness (preservation: food processing).

Variables & Tools

a. Independent Variables

Entrepreneurial Background Variables (EBV): It included, Age of the entrepreneur (AGE), Educational Qualification (EDQ), Family Income (FIN), Previous Occupational Activity, (POCA), Enterprising Experience (ENE), Memberships in Association (MIA), Place of Enterprise (POE), Entrepreneurship Development Training (EDT), Father's Present Occupation (FOPRE), and Father's Previous Occupation (FOPVS)

b. Test Variables

Psychosocial Variables (PV): It comprised of Locus of Control Perceptions (LOCP), Perceived Ladder of Success Previous (PLASPV), Perceived Ladder of Success at Present (PLASPR), Entrepreneurial Expectations about the Future (EEF), and Success Rate at Present (SUR).

Psycho-entrepreneurial variables (PEV): It included Conceptual Understanding of Entrepreneurship (COUE) and Entrepreneurship Awareness & Know-how Skills (EAKS) respectively.

c. Data Classification

The primary data collection has been carried out through a structured questionnaire based on survey method. It comprised of variables needed for the study to achieve its objectives. On the other hand, the secondary research data collection has been carried out through previous research studies which comprised of thesis, dissertation, journals, compendiums, periodicals, monographs etc. to substantiate primary data sources.

Primary Data

Primary data have been collected through administering a structured questionnaire comprising of three parts: 1) entrepreneurial background (Age of the entrepreneur (AGE), Educational Qualification (EDQ), Family Income (FIN), Previous Occupational Activity, (POCA), Enterprising Experience (ENE), Memberships in Association (MIA), Place of Enterprise (POE), Entrepreneurship Development Training (EDT)), Father's Present Occupation (FOPRE), and Father's Previous Occupation (FOPVS), and 2). psychosocial perceptions (Locus of Control Perceptions (LOCP), Perceived Ladder of Success Previous (PLASPV), Perceived Ladder of Success at Present (PLASPR), Entrepreneurial Expectations about the Future (EEF), and Success Rate at Present (SUP) and 3) psycho-entrepreneurial perception (Conceptual Understanding of Entrepreneurship (COUE) and Entrepreneurship Awareness & Know-how Skills (EAKS)) respectively.

Secondary Data

The researcher gathered data, collated published studies from different local and foreign universities, articles from books and journals; compendiums and proceedings of conferences and seminars, research monographs and reports and will make a content analysis of the collected documentary material. In addition to that, researcher concatenated and summarized all the pertinent information whichever, mandatory to substantiate the hypotheses posited and also derived appropriate recommendations for future researchers into women entrepreneurship research.

Scales & Reliability

Keeping in view, the nature of present exploratory study, three categories of variables were selected, i.e., socio-background, psychosocial and psycho-entrepreneurial. The scales were standardized, modified, scored and coded according to requirements of the present study.

Locus of Control (LOCP): Locus of Control scale by Rao (1985), consisting of 20 paired statements (inventory) has been selected and revised according to the nature of the present study with 10 inventories were used. High score (greater than 3.0) indicated that entrepreneurs are more inclined towards internality. Low score (less than 1.0) indicated that entrepreneurs were more inclined towards externality and medium score (1.0-3.0) indicates that entrepreneurs tending towards internality (i.e., they will be internal with time; range $< 1.0 - > 3.0$). The scale had a high reliability coefficient of 0.89 (Ganesan & Sujata, 2002).

Entrepreneurial Expectations about the Future (EEF): Self-devised scale ranging from very bright \leftrightarrow uncertain wherein, respondent rated their expectations of their enterprise, since its inception (range 1-4).

Perceived Ladder of Success At Present (PLASPR): There were ten steps in the perceived ladder of success in which the respondent rated their present success (step 1- step 10 in accordance with the present).

Perceived Ladder of Success Previous (PLASPV): There were ten steps in the perceived ladder of success in which the respondent rated their previous success (step 1- step 10 in accordance with the past).

Success Rate at Present (SUP): Self-devised scale ranging from 10 \leftrightarrow 100 percent wherein the respondent rated the present success of their enterprise.

Psycho-entrepreneurial Variables

Entrepreneurial Awareness & Know-how Skills (EAKS): Entrepreneurial awareness & know-how skills (EAKS) and conceptual understanding of entrepreneurship (COUE) have been included in the present study.

Conceptual Understanding of Entrepreneurship (COUE): Conceptual understanding of entrepreneurship comprises of structured questionnaire pertaining to entrepreneurial qualities which has been modified from a training manual (training programme in entrepreneurship, developed by Entrepreneurship Development Institute of India, Ahmedabad in collaboration with Entrepreneurship Development Cell, Indian Institute of Technology, Delhi (1988)), which consisted of 11 questions modified and devised by the researcher according to the requirements of the present study by the researcher with appropriate five responses on five-point scale. The higher the score indicates that higher conceptual understanding. The highest score is '5' and lowest score is '1' against each response has been recorded. The total part consists of eleven questions the maximum score being '55' and minimum score being '11' (range 11-55), which indicated, higher the score better the conceptual understanding of entrepreneurship. The split-half reliability of this scale was 0.68 (Ganesan & Sujata, 2002).

Statistical Tools & Techniques

The data thus obtained have been coded and scored. Pearson's correlation co-efficient 'r' has been analyzed and interpreted using statistical package for social sciences (SPSS 16.0 v).

Results

Table-1 indicated the correlations between entrepreneurial background variables and psychosocial and psycho-entrepreneurial variables. It has been inferred from the table that only age of entrepreneur, place of enterprise, family income, memberships in association, entrepreneurship development training, fathers' previous income have showed correlations.

Table1. Correlation between Entrepreneurial Background Variables and Psychosocial & Psycho-entrepreneurial Variables

EBV	PV & PEV	COUE	EAKS	LOCP	PLASPR	PLASPV	SUP	EEF
AGE	0.074	0.040	0.410*	0.182	0.206	0.051	-0.289	
EDQ	0.276	-0.225	0.096	0.042	0.127	0.085	0.217	
POE	0.233	-0.228	0.027	-0.289	-0.155	-0.204	0.626**	
ENE	0.035	0.246	-0.229	0.225	0.278	0.204	0.104	
FIN	-0.374*	-0.342	-0.191	0.308	0.129	0.275	-0.478**	
MIA	-0.541**	-0.184	0.233	0.329	0.058	0.199	-0.478**	
EDT	-0.086	-0.163	0.368*	0.353*	0.359	0.118	-0.482**	
FOPRE	-0.184	-0.373*	0.107	0.056	0.054	0.236	-0.361*	
FOPRS	-0.232	-0.016	-0.018	0.278	0.339	0.236	-0.241	
POCA	-0.252	-0.107	0.061	0.169	0.129	0.055	-0.141	

N=32; *- Significant at 95% level ($p < 0.05$); **- Significant at 99% level ($p < 0.01$)

Locus of control perceptions of women entrepreneurs correlated significantly with age of the entrepreneur ($r = 0.410$, $p < 0.05$), and entrepreneurship development training ($r = 0.368$, $p < 0.05$). This showed that an increase in age of the entrepreneur enhanced the internal locus of control perception of women entrepreneurs. Thus, elderly women were more internal in their control perceptions than others. Another finding, was internal locus of control perception were higher for women entrepreneurs who had undergone entrepreneurship and technical training. These above correlations pertaining to the variables may be due to their past training aspects and age wise experiences, which they imbibed in running their enterprises.

Conceptual understanding of entrepreneurship of women entrepreneurs correlated significantly and inversely with family income ($r = -0.374$, $p < 0.05$) and membership in associations ($r = -0.541$, $p < 0.01$). Thus, it was revealed from the above table that higher was the conceptual understanding of entrepreneurship lower was family income. Interestingly, the finding also revealed that entrepreneurs having memberships in associations have low conceptual understanding, which implied memberships in associations have not been fully facilitating their understanding of entrepreneurship or rather they have opted to attain those memberships after the inception of their start-ups. Moreover, lower family income compelled their economic participation hence, had higher conceptual understanding to entrepreneurship.

Entrepreneurship awareness and know-how skills of women entrepreneurs correlated significantly and inversely with father's present occupation ($r = -0.373$, $p < 0.05$). This indicated higher was the entrepreneurship awareness and know-how skills lower was their father's occupation. This may be due to the fact that less income out of the present occupation of their father's made them to be entrepreneurs. Hence, it showed negative correlation with each other. Perceived ladder of success at present correlated significantly with entrepreneurship development training ($r = 0.353$, $p < 0.05$). This implied that those who perceived their success ladder at a higher level have undergone entrepreneurship development training which implied training increased their perception of success. Hence, they displace themselves in higher steps.

Entrepreneurial expectations about future correlated significantly and inversely with family income ($r = -0.478$, $p < 0.01$), membership in associations ($r = -0.478$, $p < 0.01$), entrepreneurship development training ($r = -0.478$, $p < 0.01$) and father's present occupation ($r = -0.361$, $p < 0.05$). This meant that higher entrepreneurial expectations was associated with lower family income, less number of membership in associations, no entrepreneurship and technical training and no occupation of the father at present. There was a positive correlation between women's entrepreneurial expectations and place of enterprise ($r = 0.626$, $p < 0.01$), which indicated that people from Bangalore metropolitan city had higher entrepreneurial expectations about the future. This may be mainly due to the fact that before inception of their enterprise they were hailing from low family income, having undergone entrepreneurship development training with their low income of their father's perceived higher entrepreneurial expectations of their future. Those having memberships in associations might have an exposure about advancements in their enterprising activities hence, having low expectations about the future. Surprisingly, educational qualification, enterprising experience, father's present occupation,

previous occupational activity, perceived ladder of success previous and success rate at present have not showed any correlations. Thus, the hypothesis (1), there will be significant correlation between selective psychosocial and psycho-entrepreneurial variables (Locus of control (LOCP) with age of the entrepreneur (AGE), conceptual understanding of entrepreneurship (COUE) with memberships in associations (MIA) and entrepreneurship awareness and know-how skills (EAKS) with fathers' present occupation (FOPRE)) with selective entrepreneurial background variables has been accepted.

Table 2. Correlation Matrix amongst Psychosocial & Psycho-entrepreneurial Variables

PV & PEV PV & PEV	COUE	EAKS	LOCP	PLASPR	PLASPV	SUP	EEF
COUE	1.000	0.178	0.302	-0.420*	-0.269	-0.291	0.323
EAKS		1.000	-0.089	-0.044	-0.090	-0.071	-0.146
LOCP			1.000	0.005	0.101	0.016	-0.105
PLASPR				1.000	0.874**	0.617**	-0.516**
PLASPV					1.000	0.593**	-0.290
SUP						1.000	-0.255
EEF							1.000

N=32; *- Significant at 95% level ($p < 0.05$); **- Significant at 99% level ($p < 0.01$)

Table-2 inferred that locus of control perceptions, and entrepreneurship and know-how skills had no relationships with any other psychosocial and psycho-entrepreneurial variables. Interestingly, conceptual understanding of entrepreneurship correlated significantly and inversely with perceived ladder of success at present ($r = -0.420$, $p < 0.05$), which indicated that women with low conceptual understanding of entrepreneurship perceived their ladder of success towards the bottom of the ladder. Perceived ladder of success at present correlated significantly and inversely with entrepreneurial expectations about the future ($r = -0.516$, $p < 0.01$). This indicated that those who perceived their present ladder of success at a higher level had higher entrepreneurial expectations about future. In addition to that, perceived ladder of success at present correlated positively and significantly with perceived ladder of success previous ($r = 0.874$; $p < 0.01$) and success rate at present ($r = 0.617$; $p < 0.01$). This further implied that respondent's previous perception about ladder of success and success rate at present has been measured exactly in accordance with their functioning of enterprises. Moreover, perceived ladder of success previous correlated significantly and positively with success rate at present ($r =$

0.593; $p < 0.01$) which revealed respondent's were exact in measuring their steps in accordance with their success rate of their enterprise. Thus, hypothesis (2), perceived ladder of success at present ((PLASPR) showed correlations with conceptual understanding of entrepreneurship (COUP), perceived ladder of success at previous (PLASPV), success rate at present (SUP) and entrepreneurial expectations about the future (EEF)) and success rate at present ((SUP) showed correlations with perceived ladder of success at present (PLASPR) and perceived ladder of success previous (PLASPV)) showed relationships with different psychosocial and psycho-entrepreneurial variables. Also, hypothesis (3), perceived ladder of success previous ((PLASPV) and entrepreneurial expectations about the future (EEF)) showed correlations with perceived ladder of success at present (PLASPR) showed correlations with different psychosocial and psycho-entrepreneurial variables.

Discussions

The findings revealed that locus of control had significant positive correlation with age and entrepreneurial development training. This indicated that an increase in age and entrepreneurship and technical training of women entrepreneurs also increased their internal perception of locus of control. This finding could be explained in terms of social maturity and its relationship with age, stress perception and coping styles. With age persons' social maturity and experience increased tremendously hence, her appraisal of a problem, coping mechanisms and perception of social support became more refined. This could directly have an impact on her ability to manipulate events in her favour thus, changing her perception of events in terms of controllability or uncontrollability. However, the role of age in locus of control was not significant, in the study conducted by Box, Watts and Hisrich (1994) which attributed to factors like sample characteristics, particularly the age and size of the sample. In the present study it showed significance which may be due to the fact that higher the age leads to the understanding of responsibilities to factors which are controllable and uncontrollable than in less age. This could be again substantiated in terms of social maturity with age and experience in running their enterprises. A study conducted by Ganesan et. al. (2003) on women entrepreneurs revealed that age had significant positive correlation with locus of control and further showed positive correlation with success rate. This facilitated the finding of age showing relationships with locus of control in the present study. Also, the finding of internal locus of control among women who possess entrepreneurship

development training was quite expected. Training programme in this area generally included components on important psychological processes operating in entrepreneurial behaviour and performance. In addition to that, it included components related to entrepreneurial activities such as marketing, finance, demand, supply etc. Social contacts, and role model impact, etc., also have increased significantly during training programmes. Thus, these factors might have a positive effect on an entrepreneur's feeling of things under their control or not, hence, positively affected the internal perception of control. In this line of finding perception of ladder of success at present also increased with entrepreneurial and technical training, which suggested that training them to rate their current status in the field more accurately.

The results revealed that women having lower family income showed significant and inverse correlation with family income, which implied that women had more clarity about principles of entrepreneurship. This finding was very encouraging for women belonging to lower socio-economic strata of the Indian society, both for their status upliftment and for the growth of Indian developing economy. Moreover, studies conducted by Chowdhary (1982) reported a positive correlation between caste and adoption behaviour in technology innovation. This implied that women belonging to lower economic strata have always been deprived of economic activities due to prevalence of caste system. However, they are ambitious to exemplify themselves in par with women belonging to higher caste and economic strata respectively. Hence, women from this section of the society are economically compelled they have initiated start-ups for money, recognition, and self-satisfaction. This means that they had already broken the existing social norms and pattern of societal systems by coming out from their homes to participate in the entrepreneurial activities. Hence, they had less inhibition to face family as well as social role conflict. They had started recognizing their abilities and behaviour followed by believing in self, which perhaps fostered their internal perceptions of control. Similarly, this might also have affected their conceptual understanding, as being the beginners they had faced all obstacles but still continued to stand by with their determination to run the enterprise. The number of problems they faced and difficulty to solve them perhaps enhanced their conceptual understanding of entrepreneurship.

The finding of entrepreneurial expectations about future correlated significantly and inversely with family income exhibits the scenario of Indian economy and Indian women struggling for their entrepreneurial identity. Higher the expectations lower was their family income. As women from lower income

strata primarily focused on, profit and income, their entrepreneurial expectations are often corresponded with that and hence they expected high about their future as their needs got increased. This finding facilitated other similar findings of this study, which showed that women who had better entrepreneurial development training and higher entrepreneurial expectations had fathers' without any occupation. This could also be explained on the fact that those whose entrepreneurial expectations about the future are higher are the one's who were initially deprived initially towards entering their enterprises because of their poor economic status due to their father's insufficient income. As their fathers had no occupation even a small success or income were considered by them as more prominent and relevant for their growth, hence their expectations about future is not high and focused on their present situation of their enterprises. This finding is supported by social comparison theory of Festinger (1954). According to this theory people made socially comparable evaluations with the people around them and if they were in a better position they made positive impression about themselves. This could affect their self-esteem, self-concept, and expectations, and perceptions about themselves. This probably happened with these women whose father had no occupation. Thus, they perceived their success more positively and similarly expected higher returns from their future enterprising activities. Festinger (1954) explained comparisons with people relatively similar to one self (lateral or parallel comparisons) were specially desired. However, social comparisons could also be directed upward with partner's superior to oneself and downwards with inferior targets (Wills, 1981; Wood, 1989). However, upward comparisons with those more advanced in desired aspects of life could motivate the person to strive for developmental growth. The downward comparisons with those, less advanced (were, father of women entrepreneurs) could help to protect self-esteem and to target higher expectations from oneself. Interestingly, the combinations of both upward and downward comparisons were operating on women entrepreneurs. The finding though was partially obvious, but still needed to be explored on other similar kind of studies.

Women who had higher entrepreneurial expectations possessed less number of associations in professional bodies and less entrepreneurship development training related to their work. This was quite interesting, and some-how predictable as perhaps they had less knowledge, and awareness about the current status of their enterprises (which certainly could be modified during such professional bodies' interactions). Hence, their expectations were based more on their need fulfillment rather than on the basis of real scenario of market, demand and supply ratio etc. Woman's entrepreneurial expectation about future had

positive correlations with place of enterprise. This implied that entrepreneurial expectations about future increased with urbanization of the place e.g., the entrepreneurial potentialities of a metropolitan city. Perhaps, in a more advanced metropolitan city factors such as: availability of resources, ease in marketing, abundant consumers, ease of transport, surplus financial support, training programmes on technical skill development, and other avenues of entrepreneurship, etc. might have induced them to expect more from their work. Above all, women status itself could be a major factor in more advanced metro cities, which might have affected women's expectations from themselves in terms of achievement and thereby from their entrepreneurial venture. This finding can also be explained through McClelland's theory of need for achievement (1961). McClelland suggested that, entrepreneurs had high 'need for achievement' in general. This theory could be further extended to the extent that when resources (infrastructure, raw material, transport, market, finance, social, etc.) were more accessible and easily approachable, need for achievement could be stronger, hence, in the present study place of enterprise correlated positively with perceptions of achievement and expectations about future. Moreover, accomplishment of need is entirely based on accessibility of resources directly or indirectly. For instance, female start-ups require accessibility of information which becomes the fundamental resource and fulfills to achieve their need in becoming an actor and run their start-ups effectively. The results of the present study signified by another study by Devi and Latha (2000), which pointed that product related problems of the food processing industries were power-cut, non-availability of raw materials, high raw material price, labour, unbranded product in market, poor packaging materials, etc., which perhaps were not so acute in technologically more advanced metro cities.

Results also indicated that significant correlations existed amongst psychosocial & psycho-entrepreneurial variables. It was found that perceived ladder of success at present, correlated significantly and positively with previous perceived ladder of success, success rate at present. It also correlated significantly and negatively with conceptual understanding of entrepreneurship and entrepreneurial expectations about the future. Entrepreneurship awareness and know-how skills and locus of control perceptions have not showed any correlations. The results of the present study revealed an increase in the conceptual understanding decreased women's perception of present ladder of success seemed to be a realistic finding. Once, women understood the entrepreneurship, it helps them to evaluate themselves to be more practical and realistic. Inflated evaluations could also be decreased and judgment of their

present position fostered them to come down on the ladder in a pragmatic way. This finding was again supplemented by the finding of more conceptual understanding went in line with less entrepreneurial expectations. This in turn could help them to strive more strongly for the personal as well as entrepreneurial growth. Based on the results and discussion an analytical approach in the form of equation has been framed for an appropriate understanding of bringing in women empowerment through women entrepreneurship development.

Analytical Approach for Economic Empowerment through Women Entrepreneurship Development

The nation's economic empowerment could be attained through nurturing women's participation into entrepreneurship development activities. This could be possible through adopting an appropriate training methodology focusing on perceptual aspects to overcome their internal barriers. In the present study, this has been analytically viewed and analytical equation has been derived using various transitional variables (causational factors) that exhibited relationships with other variables, i.e., Entrepreneurship Background, Psychosocial and Psycho-entrepreneurial Perceptions respectively. It has been projected that nation's economic empowerment is a function of entrepreneurial background with adequate psychosocial and psycho-entrepreneurial perceptions. This in turn could increase the possibilities of women's participation through an economic (self-employed) or entrepreneurial (business ownership) activity respectively. Thus, analytical equation presented in this study categorically projected the three-dimensional transitional relationship which is indicated below:

Analytical Equation: - $NEE_t = WE_{pD}$ (Women Entrepreneurship Development)

$WE_{pD} = f$ (Entrepreneurial Background (Psychosocial Perceptions + Psycho-entrepreneurial Perceptions))

Entrepreneurs Background (Socio-Economic Profile) = EB

Psycho-entrepreneurial Perceptions = $PEP_{per} = (COUE + EAKS)$

Psychosocial Perceptions = $PP_{per} = (LOCP + EEF + PLASPV + PLASPR + SUP)$

$$WE_{pD} = f(EB ((COUE+ EAKS) + (LOCP+ EEF+ PLASPV + PLASPR+ SUP)))$$

$$WE_{pD} = f(EB [(PEP_{per}) + (PP_{per})])$$

Where,

f - Function of Variables

NEE_t - Nations Economic Empowerment

WE_{pD} - Women Entrepreneurship (Projected) Development

COUE - Conceptual Understanding of Entrepreneurship

EAKS - Entrepreneurship Awareness & Know-how Skills

LOCP - Locus of Control Perceptions

EEF - Entrepreneurial Expectations Future

PLASPV - Perceived Ladder of Success Previous

PLASPR - Perceived Present Ladder of Success at Present

SUP - Success Rate at Present

Suggestions & Conclusions

Entrepreneurship development training for women should focus mainly on tuning their perceptions and have to motivate them to take up entrepreneurship as their career. Results in the present study signified on categorization of entrepreneurial training which has to be considered conscientiously whilst inducting and implementation of women entrepreneurship development programmes. This will emancipate women's understanding of entrepreneurial process. The results of research study provided a rationale for the need to understand causational factors required for fostering women entrepreneurship. It also emphasized on effective entrepreneurial training methods indispensable for women entrepreneurship through their perception, which in turn intuited them towards a positive transition in their entrepreneurial activities. The study provided the possibilities for economic empowerment of women through entrepreneurial perceptions in a three dimensional analytical approach using entrepreneurial background, psychosocial and psycho-entrepreneurial perceptions. The findings of this study may benefit nascent women and trigger their motivation to participate in an entrepreneurial activity. Future researchers shall attempt to improve the analytical equation by appending more entrepreneurial background, psychosocial, and psycho-entrepreneurial variables in order to

gain prospective results. Also, the study could be extended to a broader audience by increasing the sample size by having more samples of women entrepreneurs across other developed and developing countries for a prospective cross-cultural comparison. Hence, the study cannot be generalized in totality with regard to its findings. The academicians, scholars, scientists, facilitators and trainers in the field of entrepreneurship may conduct similar studies to understand the overall gamut of women's entrepreneurial perspective and provide entrepreneurial framework. Similar studies may be conducted over male counterparts towards a better understanding of their causal factors in the sphere of entrepreneurship development. The study may be carried out on other enterprising domains so as to measure and compare their entrepreneurial prospects. The policy makers and bureaucrats in statute bodies and nodal agencies shall make an attempt to include these findings to promulgate and facilitate women entrepreneurship development.

References

- Allen K. (1999). *Launching New Ventures: An Entrepreneurial Approach*. Boston: Houghton Mifflin Co.
- Anna V. (1990). Socio-Economic Base of Women Entrepreneurship. *Small Enterprise Development and Management of Enterprise*, 17(1): 17-31.
- Anwar F. S. (1992). Management of Rural Women Entrepreneurship in Bangladesh: A Case of Bangladesh. *Journal of Business Administration*, 18(3 & 4): 156-165.
- Baker T., Aldrich H. E. & Liou N. (1997). Invisible Entrepreneurs: The Neglect of Women Business Owners by Mass Media and Scholarly Journals in USA. *Entrepreneurship and Regional Development*, 3(9): 221-238.
- Ba-Isa M. Y. (2007). Have a Firm Goal in Life – Nadia Al-Dossary. *Arab News*, March 25.
- Bilesanmi-Awoderu J. B. & Kalesanwo O. O. (2009). Women Entrepreneurship in Science and Technology: Impetus for Female Participation in National Development in Nigeria. *Academic Leadership Journal*, 7(3): online journal.

- Black J. S. (1990). Locus of Control, Social Support, Stress, and Adjustment In International Transfer. *Asia Pacific Journal of Management*, April: 1-30.
- Box T. M., Watts L. R. & Hisrich R. D. (1994). An Empirical Study of the Correlates of Employment Growth in the Tulsa MSA and Rural East Texas. *Journal of Business Venturing*, 9(3): 261-270.
- Buttner H. & Moore D. (1997). Women's Organizational Exodus to Entrepreneurship: Self-Reported Motivations and Correlates with Success. *Journal of Small Business Management*, 35(1): 34-47.
- Caputo R. & Dolinsky A. (1998). Women's Choice to Pursue Self-Employment: The Role of Financial and Human Capital of Household Members. *Journal of Small Business Management*, 36(3): 8-17.
- Chattopadhyay R. & Ghosh A. (2002). Predicting Entrepreneurial Success: A Socio-psychological Study. *The Journal of Entrepreneurship*, 11(1): 21-31.
- Chowdhary M. (1982). Factors Affecting the Percolation of Benefits of Technology in Agricultural Development. Unpublished Ph.D. Thesis, College of Basic Sciences and Humanities, Hissar, India.
- Cook J. (1982). Women: The Best Entrepreneurs. *Canadian Business*, June, pp. 68-73.
- Corner L. (1998). Women and Economic Development and Cooperation in Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC): Economic Empowerment Series UNIFEM East and Southeast Asia: UNIFEM Publication.
- Devi A. & Latha K. M. (2000). Problems Related to Food Processing Industries in Selected Districts in Kerala. *Journal of Avinashilingam* 10(3): 139-145.
- Fagenson E. (1993). Personal Value Systems of Men and Women Entrepreneurs versus Managers. *Journal of Business Venturing*, 8(5): 409-430.
- Festinger L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, 7:114-140.

- Ganesan R., Kaur D. & Maheshwari R. C. (2002). Women Entrepreneurs - Problems and Prospects, *The Journal of Entrepreneurship*, 11(1): 55-93.
- Ganesan R., Kaur D., Maheshwari R. C. & Satapathy S. (2002). Women Entrepreneurs in Food Processing Enterprises – Factors and Problems, *Journal of Indian Academy of Applied Psychology*. 28(1-2): 75-87.
- Ganesan R. & Satapathy S. (2002). Background Differences and Entrepreneurial Traits among Women Entrepreneurs. *International Journal of Entrepreneurship*, 6: 75-87.
- Ganesan R., Kaur D., Maheshwari R. C. & Satapathy S. (2003). Demographic Correlates of Locus of Control and Perceived Ladder of Success: A Study on Women Entrepreneurs. *International Journal of Entrepreneurship*, 6: 1-16.
- Gatewood E., Shaver K. & Gartner W. (1994). A Longitudinal Study of Cognitive Factors Influencing Start-Up Behaviours and Success at Venture Creation. *Journal of Business Venturing*, 10: 371-391.
- Gupta V., Turban D. & Bhawe N. (2008). The Effect of Gender Stereotype Activation on Entrepreneurial Intentions. *Journal of Applied Psychology*, 93(5): 1053-1069.
- Gupta V. & York A. (2008). The Effects of Geography and Age on Women's Attitudes towards Entrepreneurship: Evidence from the State of Nebraska. *International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 9(4): 12-26.
- Hisrich R. D. & Brush C. G. (1986). *The Woman Entrepreneur: Starting, Financing and Managing a Successful New Businesses*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Hisrich R. D., Brush C. G., Good D. & De Souza G. (1996). *Some Preliminary Findings on Performance in Entrepreneurial Ventures: Does Gender Matter?* Frontiers of Entrepreneurship Research. Wellesley, MA: Babson College.
- Hisrich R. D. & Marie B. (1981). The Woman Entrepreneur from a Business and Sociological Perspective, Conference on Entrepreneurship (June 1981, Proceedings), pp. 21-39.

- Holmquist C. (1997). The Other Side of the Coin or Another Coin? – Women's Entrepreneurship as a Complement or An Alternative, *Entrepreneurship and Regional Development*, 9(3): 179-181.
- Hwang D., Staley B., Chen Y. & Lan J. (2008). Confucian Culture and Whistle Blowing by Professional Accountants: An Exploratory Study. *Managerial Auditing Journal*, 23(5): 504-526.
- Jalbert S. E. (2000). Women Entrepreneurs in the Global Economy. CIPE Conference, Women: The Emerging Economic Force, Washington, D.C.
- James D. & Paul R. L. (1979). A Comparison of Selected Personal Characteristics of Minority and Non-minority Female Entrepreneurs, *Journal of Small Business Management*, December: 22-29.
- Kirkwood J. & Tootell B. (2008). Is Entrepreneurship the Answer to Achieving Work-Family Balance? *Journal of Management and Organization*, 14(3): 285-298.
- Klyver K. & Terjesen S. (2007). Entrepreneurial Network Composition: An Analysis across Venture Development Stage and Gender. *Women in Management Review*, 22(8): 682-698.
- Lefcourt H. M. (1992). Durability and Impact of the Locus of Control Construct. *Psychological Bulletin*, 112: 411-414.
- McClelland, D. C. (1961). *The Achieving Society*. Princeton: Van Nostrand.
- McClelland D. C. (1962). Business Drive and National Achievement, *Harvard Business Review*, 40(4): 99-112.
- Meltem I. (2009). A Socio-Economic Perspective on Women Entrepreneurs: Evidence from Turkey, *Economic Studies*, 4: 138-166.
- Minkus-Mckenna D. (2009). Working Paper Series: Women Entrepreneurs in Riyadh, Department of Business & Executive Programs, University of Maryland University College, No: 2009-002: 1-14.

- Morris M., Miyasaki N., Watters C. & Coombes S. (2006). The Dilemma of Growth: Understanding Venture Size Choices of Women Entrepreneurs. *Journal of Small Business Management*, 44(2): 221-243.
- National Foundation for Women Business Owners. (1998). *Issues Affecting Women Business Owners in Argentina and other Latin-and-Iber- American Countries*. Executive Report of Results from a Survey Conducted at the 8th Congress Iberamericano de Mujeres Empresarias. Mar Del Plata, Argentina.
- Neergard H., Shaw E. & Carter S. (2005). The impact of Gender, Social Capital and Networks on Business Ownership. *International Journal of Entrepreneurial Behaviours and Research*, 11(5): 338-357.
- Nelton S. (1996). Women-owned Firms Grow in Number and Importance. *Nation's Business*, April, 7.
- Pareek U. (1981). Determining the Destiny. In Pareek U., Rao T. V. & Pestonjee D. M. (Eds.), *Measure of Social Psychological Attitudes* (Revised Edition) New Delhi, India: Oxford & IBH.
- Parker M. (2007). Women 'Own' Some 1,500 Companies. *Arab News*, Issue March 25.
- Rao T. V. (1985). *Locus of Control Test: Developing Human Resources*. Reproduced Goodstein L. D. & William J. (Pfeiffer edn.). San Diego: California University Associates.
- Rathore B. S. & Chhabra R. (1991). Promotion of Women Entrepreneurship-Training Strategies, *Small Enterprise Development and Management of Enterprise*, 18: 7-9.
- Roomi M. & Parrott G. (2008). Barriers to Development and Progression of Women Entrepreneurs in Pakistan. *The Journal of Entrepreneurship*, 17(1): 59-68.
- Rotter J. B. (1954). *Social Learning and Clinical Psychology*. Eaglewood Cliffs: N.N. Prentice Hall.

- Rotter J. B. (1966). Generalized Expectancies for Internal Versus External Locus of Control of Reinforcement. *Psychological Monographs*, 80: 1-28 (1, Whole no. 609).
- Rotter J. B., Chance E. J. & Phares E. J. (1972). *Application of a Social Learning Theory of Personality*. New York; Holt: Rinehart and Winston.
- Savadi S. V. (2001). Women Entrepreneurs in India: Scope and Opportunities. *Southern Economist*, Aug, pp.17-20.
- Schwartz E. (1976). Entrepreneurship: The New Female Frontier. *Journal of Contemporary Business*, Winter: 47-76.
- Singh K. P. (1993). Women Entrepreneurs: Their Profile and Motivation. *The Journal of Entrepreneurship*, 2(1): 47-57.
- Timmons J. A. (1978). Characteristics and Role Demands of Entrepreneurship, *American Journal of Small Business*, 3(1): 6-15.
- United Nations. (1995). *The World's Women, 1995: Trends and Statistics*. New York: United Nations.
- Verheul I., Vanstel A. & Thurik R. (2006). Explaining Female and Male Entrepreneurship at The Country Level. *Entrepreneurship and Regional Development*, 18(2): 151-70.
- Wills T. A. (1981). Downward Comparison Principle in Social Psychology. *Psychological Bulletin*, 90: 245-271.
- Winter D. W. (1969). *Motivating Economic Achievement*. New York: Free Press.
- Wood J. V. (1989). Theory and Research Concerning Social Comparisons of Personal Attributes. *Psychological Bulletin*, 106: 231-248.

Üç Boyutlu Geçişken İlişkiler: Hindistanlı Kadın Girişimciler Üzerine Bir Çalışma

R. Ganesan

Ulusal Girişimciliği Geliştirme Vakfı

Öz

Globalleşmeyle artan rekabet ülkelerde yapısal değişimlere ve bu değişim sürecinde ekonomik krizlere neden olmakta ya da var olan krizleri derinleştirmektedir. Bu süreçte azalan hane halkı gelirleri her ne kadar kadının işgücüne katılımı ile aşılmaya çalışılıp kadının işgücüne katılımını artırıcı yönde etki yapsa da birçok ülkede hala daha kadınlar büyük oranda işgücü dışında yer almaktadır. Kadının işgücü dışında bırakılma nedenleri arasında, kadın emeğinin karşılığının düşük olması, emek piyasasındaki ayrımcılık, ödeneksiz işin adil olmayan dağılımının yanı sıra kadınların içselleştirdikleri geleneksel kadınlık rolleri de nedenler arasında gösterilmektedir. Kadının işgücüne daha etkin katılımı ve güçlenmesi bu rollerin kısıtlayıcılığının üstesinden gelmesini gerektirmektedir. Bu çalışma kadınların girişimcilik deneyimlerinden yola çıkarak girişimci kadınların ayrıştırıcı deneyim ve özelliklerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma üç boyutlu geçişken ilişkiler yaklaşımı kullanılmıştır. Birinci boyut girişimcilik geçmişi, ikinci boyut kadının psikososyal algısı, üçüncü boyut ise girişimcilik ile ilgili algıdır. Bu üç boyut arasındaki ilişkiyi tespit etmek kadınların girişimcilik deneyimlerini anlamada ve kadın girişimciliğinin geliştirilmesinde katkıda bulunacaktır.

Keywords: kadın, girişimcilik, üç boyutlu geçişken ilişkiler yaklaşımı

47'liler'in Coğrafyasında Kadın: Bir Değişen Türkiye Portresi¹

Woman in the Geography of the Generation of '47': A Portrait of Turkey in Transformation

Burcu Alkan*

Celal Bayar Üniversitesi

Öz

Bugüne kadar genellikle bir 12 Mart romanı olarak sınıflandırılan Füzûzan'ın 47'liler'i söz konusu dönemin hikâyesini anlatırken aslında Türkiye'nin geçirdiği toplumsal değişimin sancularına da dikkat çekmektedir. Romanın odağındaki 47'liler neslini yaratan ama hikâyede arka planda kalan Cumhuriyet öncesi ve sonrası toplumsal yapı eserin farklı bakış açılarından incelenmesini gerektirmektedir. Bu amaçla, romanın yeni(den) okuması olan bu çalışmada herkesin bildiği "12 Mart metni 47'liler" bir "değişen Türkiye" portresi olarak incelenmektedir.

Bir kadın yazarın anlatısı olarak ön plana çıkan romanda bahsi geçen değişim özellikle kadın karakterler Leylim nine, Nüveyre ve Emine ile onların coğrafya ve mekânla olan ilişkileri üzerinden ifade bulmaktadır. Leylim ninenin Kars'tan Erzurum'a göç etmesi; Nüveyre'nin geleneksel bir köy evinden kasaba merkezindeki bir apartman dairesine taşınması, oradan da başkente transfer olması ve Emine'nin öğrenci olarak İstanbul'un siyasi ve entelektüel coğrafyasında kendi kimliğini bulması üç nesil boyunca Türkiye'nin geçirdiği toplumsal ve siyasi değişimi vurgulamaktadır. Böylece, 47'liler'in 12 Mart romanı kimliğine bir de modernleşme süreci Türkiye'sinin panoraması eklenmektedir.

Makalenin dayandığı tarihsel analitik yaklaşım 47'liler'in sadece bir 12 Mart romanı olarak görülmesindeki eksikliği kapatmaktadır. Türkiye'deki kadın yazarların profili üzerine yürütülen, TÜBİTAK destekli, "Türkiye'de Kadın Edebiyatı ve Kadın Yazarların Profiline Dayalı Analitik İnceleme (KAYAPRO)" projesinin parçası olan bu çalışma hem bu romana hem de dönemin Türk romanına teorisi ve analiziyle yeni yaklaşımların gerekliliğinin altını çizmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Füzûzan ve 47'liler, cumhuriyetçi modernleşme, modernleşme ve kadın, modernleşme ve uzam.

* Yrd. Doç. Dr. Burcu Alkan, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Fen Edebiyat Fakültesi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa-Türkiye. E-posta: burcualkan@yahoo.com, burcu.alkan@bayar.edu.tr

Giriş

12 Mart 1971 askeri müdahalesi sonrası yayımlanan romanların, yaşanan travmanın doğal bir sonucu olarak, bu askeri müdahaleyi konu etmeleri ve bunu takiben oluşan politik romancılık anlayışı Türk edebiyatı çalışmalarında artık iyice yerleşmiş bir "12 Mart romanı" sınıflandırması yaratmıştır. Ama bu kullanışlı görünen sınıflandırma aynı zamanda sorunlu olacak kadar basite indirgeyici niteliktedir. Söz konusu romanları bu derece dar ve yüzeysel bir bakış açısından değerlendirmek o metinler üzerine yapılan çalışmaları kısıtlamakta ve kısırlaştırmaktadır. Nitekim dönemin önemli metinlerinden biri olarak kabul edilen Füzûzan'ın *47'liler* (1974) romanına bir 12 Mart metni olarak yaklaşmak doğal ve kolay gelirken, dikkatli bir analitik inceleme bu yaklaşımın yetersizliğini ön plana çıkarmaktadır. Metnin ana konusu 12 Mart dönemi olarak görünse de aslında romanda o dönemin gerçekleri üzerinden Türkiye'nin geçirdiği dönüşüm anlatılmaktadır. Bu nedenle, *47'liler* için sadece 12 Mart romanı tabirini kullanmak yerine, ondan bir değişen Türkiye portresi olarak bahsetmek hem daha nitelikli bir sınıflandırma olacak, hem de benzer çalışmalara örnek teşkil edecektir. Böylece dönemin romanları üzerine basmakalıp tartışmalardan uzak incelemeler yapılarak onlara yeniden değer biçmek mümkün olabilir. Bu çalışmanın dayandığı tarihsel analitik yeniden okuma bir yandan 12 Mart romanı türünden kalıplaşmış tanımları sorgulayarak eksikliklerini göstermeyi, diğer bir yandan da *47'liler* romanı için daha anlamlı bir sınıflandırmaya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

12 Mart romanı tabiri genel olarak 1971 askeri müdahalesi ve sonrasında yaşanan olayların, özellikle de toplumun sol kanadında duran öğrencilerin ve aydınların deneyimlerinin anlatıldığı, müdahalenin hemen ertesinde ve daha sonraki yıllarda yayımlanan metinler için kullanılmaktadır. Bu sınıflandırma bünyesinde farklı travma anlatılarını barındırır ve bu anlatılarda "gerçekçilik" ve "tanıklık" durumları ön plana çıkar. İşkence, darbe ve militarizm temaları üzerinden toplumda oluşan korku, şüphecilik ve güvensizlik duygularının vurgulandığı anlatılar farklı katmanları olan oldukça girift bir travma edebiyatı oluşturmaktadır. Füzûzan'ın *47'liler* romanında ise döneme özgü bu travmalara bir de modernleşme süreci toplumsal dönüşüm travması eklenir. Eser müdahalenin çağdaş bir metin olarak bahsi geçen travmaların kritik etkilerini ve belirtilerini taşıırken, aynı zamanda onların öncülü olan modernleşme travmasıyla aralarında köprü görevi de görmektedir.

12 Mart romanları bağlamında genellikle eleştirilen *47'liler*'in metinsel ve içeriksel sorunlarının özünde aslında bu sınıflandırmanın kendi kalıpları yatar. 1970'li yılların bazı romanlarını 12 Mart teması altında toplamak metinlerin

tarihselliği ve hikâyelerinin dayandığı nokta açısından belirleyicidir. Bu belirleyicilik metinlere yönelik belli başlı beklentilerin oluşmasına neden olmakta ve bu beklentilerin karşılanmaması durumunda da eleştirilere ortam hazırlamaktadır. Özellikle dönemin eleştirmenleri söz konusu romanları 12 Mart döneminin travmasını ne kadar yansıtabildiklerine göre değerlendirmişlerdir. Örneğin, Murat Belge 1976'da *Birikim* dergisinde yazdığı "12 Mart Romanları" ve "Bir 'Edebiyat Malzemesi' Olarak 12 Mart Yaşantısı" başlıklı iki yazısında bu konuyu tartışmış ve örnekleriyle analiz etmiştir (Belge, 1998: 114-150). Belge'nin o dönem yazdığı yazılarından çıkarılabilecek sonuçlardan biri, bu türden toplumsal travmaların edebiyatta sağlıklı bir şekilde ifade bulabilmeleri için aradan belli bir sürenin geçmesi gerekliliğidir. Nitekim bu romanların büyük bir kısmı, Berna Moran'ın da tabiriyle, dönemin travmasını vermekle o kadar meşguldürler ki, edebi açıdan, yani içerikleri, yapıları ve dilleri bakımından zayıf kalmışlardır (Moran, 2005: 11-17).

Judith Herman travma ve iyileşme üzerine yaptığı psikiyatrik çalışmasında hatırlamanın ve anlatmanın travmayı yaşayanlar ve ona şahit olanlar tarafından bir iyileşme yöntemi olarak kullanılmasından bahseder (Herman, 1992: 1-2). Ona göre bu süreç toplumsal travmalarda da benzer şekillerde gerçekleşir. Yani, tarihin toplumsal hafızada yeniden keşfedilmesiyle iyileşme sürecine geçilir. İster bire bir yaşanmış gerçekler olsun, ister Füzuran'ın durumunda olduğu gibi, toplumsal bir tanıklık olsun, 12 Mart dönemi yazarlarının da benzer bir deneyimden geçerek, yaşanan travmayı anlatıları aracılığıyla atlatmaya çalıştıklarından bahsedilebilir. Fakat bazı romanlarda, söz konusu travmayla anlatı üzerinden yüzleşilmeye çalışılırken kimi zaman metinlerin edebiyat olma durumu göz ardı edilmiş, estetik ifadeden uzaklaşmıştır. Bu nedenle de bir dönemin gerçeklerini anlamak isteyenlerin okumayı tercih ettiği, neredeyse sosyolojik, belgesel nitelikli metinler haline gelmişlerdir. Kurgusalılıkları inkâr edilemeyeceği için belgesellikleri de sorunlu olan söz konusu eserler türsel bir arada kalmışlığın sakıncalarını taşırlar. Bu arada kalmışlık yakın dönemlerin yaratıcı yazınsal denemelerinden çok, anlatılan duygusal gerçeklikten edebiyat eseri üretecek kadar uzaklaşmamış olmanın belirtisidir.

Bu açıdan bakıldığında Füzuran'ın *47'liler* romanının bir 12 Mart romanı olarak sınıflandırılması, o türün belki de en kapsamlı metinlerinden biri olarak görülmesi ve bu nedenle bazı beklentilerle değerlendirilmesi sadece romanın bir edebiyat metni olarak incelenmesinde kısıtlamalara neden olmakla kalmamaktadır. Aynı zamanda yetersiz yaklaşımlarla değerlendirilmek durumunda olduğu için de edebiyat eleştirisi bağlamında sorunlar yaratmaktadır. Bunun sonucunda da, zaten anlatısının doğası sorunluysen,

temsilindeki başarısızlıklar da eleştirmenlerin dikkatini çekmektedir. Örneğin, Cemil Meriç *47'liler'*den şu şekilde bahseder:

47 liler bir kâbusla başlıyor. Bir kaç ay önce yaşadığı bir işkencenin korkunç intibalarını silmek isteyen bir genç kız, hatıralara sığınıyor. Bu bir roman değil, 650 sayfalık bir kâbus. Arada bir insanca pırıltılar, Erzurumdan [sic] bir iki kartpostal, birkaç sevimli çehre. Sonra işkence, işkence, işkence... Gereğesi olmayan bir ithamname bu. Cellatlar korkunç, kurbanlar deli. 47 liler sayıklar gibi konuşuyorlar. Ne söylediklerini anlayamıyoruz. Karşılarında da habis ve kıyıcı hayaletler. Kitap inandırmıyor, isyan ettiriyor. Her adımda bir bataklığa gömülüyorsunuz. Ve içinizden korkunç şüpheler geçiyor: tımarhanede miyim? Bir roman değil, bir kâbus. Yazar uçurumu derinleştiriyor, insanla insan arasındaki uçurumu. Oysa 47'lileri daha çok sevdirebilirdi bize. Nesiller arasında bir diyalog zemini hazırlayabilirdi. Türkiye bir uçurumun kenarındadır. Etrafımız düşmanlarla dolu. Kuvvetimizin zerresini bile boşa harcayamayız. Mazinin hatalarını unutmak, istikbale doğru kol kola yürümek... Biricik parolamız bu olmalı. Unutmayalım ki her kin, yeni bir kinin habercisidir.

Meriç gibi bir aydın için roman toplumsal değişim üzerindeki etkisinin farkına vararak hareket etmeli ve yapıcı bir yol haritası çizmelidir. Bu nedenle, eleştirmene göre her ne kadar anlattıkları gerçekçi ve geçerli de olsa, *47'liler* dönemin travmalarına odaklanırken üzerine düşen ilerici görevi yerine getirememektedir. Romana '68 neslinin temsiline başarıları üzerinden bakan Murat Belge ise, metni özellikle ideolojik duruşu açısından eleştirir:

Füruzan insanları hayatın belli alanlarında oldukça iyi tanınmasına karşın, politik hayat içinde kavrayamıyor. Yarattığı devrimci kişilerin gerçek devrimcilerle ilgisi yok. Özellikle konuşma biçimleri çok aksıyor. Politik ideoloji bakımından da, 1960 sonrasının değil, öncesinin sorunsalını görüyoruz (Belge, 1998: 123).

Belge'ye göre Füruzan "bildiği bir konuyu sıralayıp, kafasında billurlaştırıp, sonra da yazmaya başlamıyor. Bilmediği bir konuyu yazarak öğrenmeye çalışıyor." Metnin başarısız ve sorunlu görüldüğü bu noktaların altında yatan şey yüzeyde beklentilerin karşılanmaması durumu olsa da, aslında *47'liler'*in bir 12 Mart romanı olmaktan öte, bir değişen Türkiye anlatısı olmasıdır. Görünürde 12 Mart'ın travması belirleyici niteliktedir, fakat baskın olan asıl travma ondan önce gelen modernleşme sürecinin travmasıdır.

Eser 1947 yılı civarı doğan bir grup öğrencinin sol eğilimli siyasi aktivitelerini ve bu aktivitelerinden dolayı 12 Mart 1971 askeri müdahalesini takiben cezalandırılmalarını anlatır. Bu öğrenciler, Cumhuriyet'in idealleri ile yetişmiş ama zamanla yaşadıkları hayat ile onlara öğretilen ideallerin örtüşmediğini görmüşlerdir. Bu çelişkiye çözüm olarak de kendi değişim süreçlerini yaratmak istemişlerdir. Fakat bu "devrimci" tavırları dönemin yönetimi tarafından tehlikeli

görülmüş ve bastırılmaya çalışılmıştır. Roman kalabalık bir öğrenci profili üzerinden neslin hikâyesini anlatmaktadır. Bunu yaparken de gayet belirgin bir şekilde olaylara öğrencilerin tarafından bakmaktadır. Eserde bu gençlerin kim oldukları, ne yapmaya çalıştıkları, duygu ve düşünceleri, ayrıca bunlara ek olarak, başlarına gelen travmatik olaylar ve gördükleri işkenceler anlatılmaktadır. Nitekim roman bütün bunları anlatısında barındırmaya çalışırken edebi açıdan zayıf düşer ve politik gerçekçi bir roman olarak belgeselleşir.

47'liler aslında sadece 12 Mart travmasıyla değil, modernleşen Türkiye'de yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümün travmasıyla da bir yüzleşmedir. Hatta daha önceden beri etkili olan modernleşme hareketinin travmasının varlığı daha sonra gelen 12 Mart travmasını gölgeleyecektir. Hızla değişen ve bu hızı yüzünden de tam anlamıyla hazmedemediği değişimle baş etmeye çalışan bir toplumun sancılarının hikâyesidir 47'liler. Bu sancıların en net ön plana çıktığı durum ise üç farklı toplumsal sürecin tezahürleri olan üç farklı kadın karakter ve onların birbirleriyle ve mekânla olan ilişkileridir. Romanın başkarakteri Emine, annesi Nüveyre ve Erzurum'da arada çocuklara bakıcılık yapan Leylim nine karakterlerinin değer dünyaları ve buldukları coğrafyayla olan ilişkileri tarihsel konumlarının da altını çizmektedir. Leylim nine modernite öncesini, Nüveyre Cumhuriyetle birlikte başlayan ulusal modernleşmeyi ve Emine Cumhuriyet sonrası etkin olan farklı bir siyasal hareketi, '68 dönemi sol ideolojiyi temsil eder. Romanın en etkili anları özellikle bu üç neslin birbirleriyle iletişim içine girdiği ya da çatıştığı anlardır.

Cumhuriyetle birlikte başlayan modernleşme süreci, bir kırılma noktası olarak hem romanın dayandığı toplumsal tarihi hem de metnin kendi içindeki, üç nesil üzerinden temsil edilen anlatı zamanını böler. Metinde bu dönem Nüveyre karakteri üzerinden verilmektedir. Cumhuriyetin "irfan ordusu"ndan olan, idealist öğretmen tipi Nüveyre kendini Erzurum'a eğitimin ışığını getirmekle yükümlü tutmaktadır. Hatta çoğu zaman bunu çevresindeki "cahil" insanlara rağmen yapar. Bu açıdan da hem kendisi hem de ailesi seçkin bir konumdadır. Karaktere göre Cumhuriyetin ideallerini temsil etmektedirler.

Bu idealizmin toplumsal statüyle olan problemleri ilişkisi metinde Nüveyre'nin aşırı tepkilerinde ifade bulur. Örneğin, ilkokul çağındaki oğlunun "avukat"ın kızına yaptığı "ahlâksız teklif"i duyduğu zaman Nüveyre çok kızar: "Nasıl olur? Nasıl olur? Anadolu'nun bu dağında bizlerin çocukları da böyle yetişirse... Üstelik eğitim ordumuzun iki görevlisinin çocuğu" (Füzünan, 2002: 14). İlerici öğretmen Nüveyre için Erzurum kentten uzak, bu nedenle de kültürden, eğitimden, aydınlanmadan nasibini almamış bir "dağ"dır. Ancak Nüveyre gibiler sayesinde bu coğrafya ve onun insanları medeniyete ulaşacaklardır. Yedi

yaşındaki Kubilay'ın avukatın kızına "seni karım yapayım mı? Babamın anneme yaptıklarını ben de sana yaparım" şeklindeki, yetişkinlerin ahlâk dünyasından uzak teklifinin çocukça saçmalığını, sadece evde besleme olarak yetişen Kiraz fark eder: "Hanımım küçümen oğlana bak ki bıyığı yetip eli ekmeğe ermeden kocalık, erlik taslıyor" (Füruzan, 2002: 15). Cahil ve naif bir köylü kızın, söz konusu "ahlâksız teklifi" Nüveyre'den daha makul bir şekilde değerlendirerek onun otoritesini zayıflatması kabul edilebilir bir şey değildir. Nitekim Kiraz'ın tavrını hem ahlâksızlık hem de hadsizlik olarak değerlendiren Nüveyre'nin küçük kıza attığı tokadın sesi odayı sessizliğe gömer.

Nüveyre için Erzurum bir sürgün yeridir ve bu sürgün yerini katlanabilir kılan tek şey, kendinden fedakârlık edercesine oralarda öğretmenlik yapmanın haklı gururu ve yarattığı üstünlük, seçkinlik duygusudur. Sosyo-ekonomik ve sınıfsal gelişim gerektiği şekilde sağlanırsa, er ya da geç daha iyi bir yere, bir kent merkezine mutlaka gidilecektir ve Nüveyre gibi idealist ve fedakâr öğretmenler söz konusu doğru yerleri sonuna kadar hak etmektedirler. Zaten bunun ilk işareti köydeki eski ve geleneksel evden şehir merkezindeki yeni ve modern daireye taşınmaları olacaktır. Nüveyre için, her ne kadar yeterli olmasa da, bir yükseliş ve modernleşme olan bu taşınma çok önemlidir.

Bir sonraki aşama ise daha kritiktir. Erzurum'daki idealist sürgünlerinden sonra artık Ankara'ya, yani başkente atanmak Nüveyre'nin belki de en büyük hayallerinden biridir. Atamanın önemi romanda oldukça dramatik bir sahne ile vurgulanır. Büyük kızı Seçil'in evli bir adamla olan arkadaşılığında duyduğu rahatsızlığı karakter şu sözlerle belli eder: "Yoksa kız değil misin? diye bağırıyordu annesi, yoksa yattın mı Seçil o adamla? O zaman ne yaparsız! Bu rezaleti nasıl temizleriz! Tam Ankara'ya naklimizi beklerken..." (Füruzan, 2002: 42). Nüveyre için önemli olan yaşanan olayın genel ahlâki boyutu ya da kızının duyguları ve psikolojisi değil, böyle bir utancın Ankara'ya atanmaları üzerindeki etkisidir. Ayşe Durakbaşa, Cumhuriyetçi modernleşmeyle birlikte, Kemalist kadınların idealist dünyalarında ataerkil toplumsal yapı tarafından tanımlanan bir ahlâk anlayışının baskınlaştığından ve bu baskınlığın yarattığı "sosyal saygınlık nosyonu" ile şekillenen bir aile hayatının oluştuğundan bahseder (Durakbaşa, 2009: 28). Bu aile hayatında kadının toplumsal sorumluluğu ve katı bir iffet anlayışıyla nitelenen ahlâki kimliği birbirine eklenmiştir. Nüveyre'nin kızı Seçil'e verdiği tepkide de benzer bir durum görülmektedir. Kişisel olan ile toplumsal olan iç içe geçmiş, aslında ayrı alanlara ait gerçekliklerken sorunlu bir şekilde birbirlerini tanımlar hale gelmişlerdir.

Modernleşen Türkiye'de şehir, özellikle başkent bir lokomotif olarak büyük önem taşımaktadır. Kırsal onu takip edecek ve idealize edilmiş bir geleceğe doğru ilerlenecektir. Raymond Williams'ın tanımladığı gibi kent ve kırsalın

birbirleriyle çatışan anlamları vardır (Williams, 1993: 1). Kimi zaman kırsal temiz, bozulmamış olan şeklinde romantize edilirken, kimi zaman da geri kalmışlığı ve cehaleti temsil eder. Kent de ilericiliği ve kültürü temsil ederken, aynı zamanda içinde yozluğu ve bozulmuşluğu barındırır. Roman bağlamında da mesele coğrafi olmaktan çıkmakta ve söz konusu coğrafyalara yüklenen tarihsel, toplumsal ve ekonomik anlamlar ile değerler önem kazanmaktadır. Ne Erzurum sadece Erzurum'dur, ne de Ankara sadece Ankara. Nüveyre Erzurumluları eğitilmesi gereken cahiller olarak görürken, kızlarını İstanbul'a göndererek ait oldukları sınıfa uygun yetişmelerini sağlamak ister. Kendisini de, Cumhuriyet'in irfan ordusunun idealist neferi olarak, Türkiye'nin başkenti ve resmi merkezi olan Ankara'ya ve onun temsil ettiği değer dünyasına layık görmektedir.

Romanın tamamı üzerinden bu temsiller değerlendirildiğinde ideolojik bir sorun ortaya çıkmaktadır. '68 neslini yaratan toplumsal koşullar incelenir ve öncesi eleştirilirken odak noktası olan yeni nesil romantize edilmektedir. Bunu sağlayabilmek için de özellikle Nüveyre karakterinin nezdinde Cumhuriyet nesli aydınları antagonize edilmektedirler. Söz konusu temsillerin gerçekçi ve anlamlı oldukları yadsınmaz. Ama metinde oluşturulan aşırı duygusal ton ve bu bağlamda nerdeyse tek kutuplu bakış açısı Meriç'in daha önce bahsettiğimiz eleştirisini bir noktaya kadar haklı kılmaktadır. Yazar hikâyesini etkili kılabilmek ve özellikle durduğu ideolojik nokta üzerinden bir anlatı yaratabilmek amacıyla iki çatışan nesilden iki düşman kamp yaratmıştır. Bu yaklaşım gerçekçiliği ve geçerliliği olmasına rağmen hem ideolojik hem de estetik açıdan sorunludur.

Bu tür keskin karşıtlıklar aracılığıyla Cumhuriyet döneminin "kırılma noktası" olma durumu iyice belirginlik kazanmaktadır. Romantize edilen 47'liler nesli, Nüveyre'nin kızı Emine ve onun üniversiteden arkadaşları üzerinden ifade bulur. Özellikle, aynı aileden iki karakter aracılığıyla kurulan karşıtlık tarihsel devamlılığın bir temsili olarak semboliktir. Fredric Jameson üçüncü dünya ülkelerinde romanın çoğunlukla politik bir tür olduğundan ve ulusal alegori olarak ön plana çıktığından bahseder (Jameson, 1986: 69).² Her ne kadar makale de bahsi geçen üçüncü dünya görüşünün genel olarak sorunlu olduğu kabul edilmiş olsa da, Jameson'ın söz konusu romanları ulusal alegoriler olarak nitelenmesi anlamlıdır. Nitekim Emine ve annesi tam anlamıyla alegorik karakterler olmasalar da, oldukça tipik ve sembolik bir ulusal anlatının karakterleri olarak kabul edilebilirler. Nüveyre özünde yeni ulusu temsil ettiğine inanan bir kahraman psikolojisi taşımaktadır. Emine annesinin temsilcisi olduğu ulusçu modernleşmeci kadının eksik yanlarını gören yeni hareketin temsilcilerinden biridir. Annesinin idealizminin karşısına kendi idealizmini koyar ve toplumsal değişimi arkadaşlarıyla birlikte sol düşüncelerde arar.³

Bu iki karakter arasındaki düşünsel ve ideolojik karşıtlık ifadesini yine uzamsal olan ile ilişkilendirilmiş olarak bulur. Emine için, annesinin hor gördüğü ve bir an önce ayrılmak istediği köy evi farklı bir aidiyet duygusunu tanımlamaktadır. Karakter hayatının en anlamlı anlarını bu evde yaşayacak ve annesi için bir yükselişin işareti olan kent merkezine taşınma onun için oldukça travmatik bir kopuş olacaktır: “İnsanlardan, eşyalardan boşaltılmış ev onların bırakışıyla arınıyor, geçmişin ayrımını güzelden yana yaparak Emine’nin içine kazılıyordu” (Füruzan, 2002: 374). O köy evinden taşınan Emine, kendini köklerinden koparılmış hissedecek ve bir daha bu duygudan kurtulamayacaktır. “Yeni katın dümdüz yalınlığı, odalarının gölgesizliği, pencerelerinin alana açılan bakışı, her katın sahanlığında betonun tekdüze uzanışı, demir merdiven tutamaklarının soğukluğu, adım seslerinin binaya dağılan tok yankısı” Emine’yi üşütür (Füruzan, 2002: 375). Biraz da bu yüzden İstanbul’a okumaya gittiği zaman edindiği çevreye daha sıkı bağlanacak ve çoğunluğu Anadolu’dan gelen arkadaşlarının yakınlığında Erzurum’da bıraktığı kökleri ve güven duygusunu bulacaktır. Karakter, sembolik olarak da, modern olan ikinci ismi Semra ya da ilk isminin modernleşmiş hali olan Mine yerine, “kırsal” tınısı olan Emine ismini kullanmaya ısrarla devam ederek durduğu tarafı net bir şekilde belirler.

Emine’nin karakterinin şekillenmesinde büyük bir yere sahip olan Erzurum coğrafyası ve kültürü romanda modernite öncesinin feodal toplumsal hayatından kesitler içerir. Özellikle insanların birbirleriyle kurdukları iletişimdeki yakınlık vurgulanarak Emine’nin aile ilişkileri ile karşıtlık oluşturulur. Modern aile tipini temsil eden Kozlu ailesinin üyeleri arasında genel olarak ciddi bir duygusal boşluk bulunmaktadır. Özellikle, Nüveyre ile kızları arasındaki uzaklık ve Nüveyre’nin temsil ettiği otoritenin gerektirdiği duygusal aşırı-kontrol aynı zamanda romandaki kadın anlatısını da sorunlu bir hale sokmaktadır. İdealist öğretmen Nüveyre, güçlü ve modern bir Türk kadınıdır ama bir anne olarak kızlarıyla gerekli iletişimi kur(a)maz. Yani, psikolojik ve duygusal varlığı oldukça önemli olan aile içindeki feminen alan boş ve ifadesiz kalır.

Emine annesi üzerinden hissettiği bu eksikliği Erzurum halkından öğrendiği yakınlık ile kapatır. Erzurum’un temsil ettiği Anadolu kültürünü idealize etmekte ve kendinde eksik duyduklarını buraya dair anılarında aramaktadır. Anthony Giddens modernite öncesi toplumlarda hısımlık-akrabalık ilişkilerinin toplum içi bağları dengelediğinden ve güçlendirdiğinden bahseder (Giddens: 1995, 100-101). Bu tür geleneksel bağlar zaman-uzam ilişkisi karşısında dayanıklıdır. Emine bazen ablası Seçil’le benzer bir ilişkiye yaklaşırsa da, asıl örneklerine Leylim nine ve Kiraz arasındaki bağda tanık olur. Bu bağın benzerlerini, üniversitedeki arkadaşları gibi, ona hâlâ sahip toplumsal gruplara yakınlaşarak kurmaya çalışır. Ama özellikle işkence gördüğü en travmatik anlarında ilk akla

gelen Kiraz, Leylim nine, ağıtlar, türküler ve masallar olur. Erzurum Emine için çocukluğundan gelen büyüklü bir dünya, en dar anlarda varlığını anlamlandıran bir ses, bir görüntü olur.

Leylim nine karakteri özgün ve kritik bir karakter olarak dikkat çekmektedir. Kars'tan torunu Kiraz'la Erzurum'a gelen Leylim nine aslında hem gerçek anlamda hem de metaforik olarak "yurtsuz"dur. Havanın durumuna göre köyde farklı yerlerde kalan ve ahalinin bazı işlerine koşarak yaşamını idame ettiren bu yaşlı kadın ne o coğrafyanın ne de o zamanın insanıdır aslında. Yani, Leylim nine bu hızla modernleşen dünyada iğreti durur, tıpkı onun masallarının romandaki anakronik varlığı gibi. Zaten bu anlatının yerine ve zamanına ait olmayan Leylim nine, ona yakışacak şekilde nereye ne zaman gittiğini kimseye belli etmeden ölümüne giderek karakterlerin hayatından ve anlatıdan çıkar. Karakterin bu bağlamdaki temsilleri oldukça anlamlıdır. Nüveyre'nin ısrarla onun kıyafetlerini değiştirmek istemesini "Her gün kocamışlığımlı sarıp sarmalamazsam can suyum akıp gider," şeklinde reddetmesinde sadece yaşlanmış olmanın ifadesi yoktur (Füruzan, 2002: 25). Aynı zamanda hızla değişmekte olan bir dünyaya ait olmama durumu ve gitme vaktinin geldiğinin bilgece farkındalığı anlatılmaktadır. Ona göre Kiraz'ın "işe dolanması," onun "ölümü gözlemesi" gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Leylim ninenin gitmeden önce Kiraz'ı Nüveyre'nin ellerine teslim etmesi de ayrıca semboliktir. Modernite öncesine ait olanın değişen toplumsal yapıda yeni düzenin temsilcisine emanet edilmesi bir tür teslim oluşturmaktır. Bu teslim oluş Nüveyre'nin okumuşluğuna duyulan saygının ifadesinde de görüldüğü haliyle epik gerçeklik bilgeliğinden bilginin gücüne geçiştir. Walter Benjamin epik gerçekliğin yarattığı bilgeliğin deneyimlerden oluştuğundan ve sözlü kültür yoluyla aktarılabilir korunup çoğaltıldığından bahseder (Benjamin, 1999: 84). Ama modern dünyada bilgi bilgenin yerine geçer ve daha hızlı bir şekilde, ama önce merkezlerde toplanarak dağılır. Burada dikkat çeken kritik noktalar bilginin merkezleşmesi ve bunun yarattığı hiyerarşik yapı ile hızın devreye girmesiyle değişime ayak uyduramayanların devre dışı kalmasıdır. Benjamin'e göre bunun anlatı dünyasındaki belirtisi de toplumsal olan epikten bireysel olan romana geçiştir (Benjamin, 1999: 87). Bu açıdan bakıldığında Füruzan'ın "roman"ında Leylim ninenin "masal"larının varlığı da aslında bahsi geçen dönüşümün edebi türsel ifadesi ve belirtisidir.

Romanın en özgün karakterlerinden olan Leylim nine modernite öncesi dönemi ve değer dünyasını temsil etmektedir. Özellikle masalları ile hem çocuklara hem de romanın okurlarına farklı âlemlerin kapılarını açar. Bu anakronik karakter bünyesinde Benjamin'in iki "hikâye anlatıcısı" tanımını birden taşımaktadır (Benjamin, 1999: 84-85). Masallar "epik gerçeğin"

anlatıları olarak gelenek ve hafıza oluşmasında aktif görev oynar ve böylece toplumu bir arada tutar. Yazar iki tip öykücüden bahseder. Birinci tip bulunduğu yerin tarih boyunca var olmuş anlatılarını biriktirir. Zaman üzerinden bütünlükçü ve tarihselci bir anlatıcı tipidir. İkinci tip ise gezgin anlatıcı tipidir. Yabancı yerlerin hikâyelerini toplar ve deneyim zenginliğini bu çeşitlilikten alır. Leylim nine hem geldiği yer olan Kars'ın hem de vardığı yer olan Erzurum'un hikâyelerinin anlatıcısı olarak kendi yurtsuzluğunda, hem zamansal hem de uzamsal açıdan Anadolu coğrafyasının bilgeliğini birleştirir ve çocuklar aracılığıyla geleneğin devamını sağlar. Modernite öncesi toplumun hafızası, geleneğin devamı ve hısım bağlarının duygusal birleştiriciliğini bünyesinde toplayan karakter, Emine'nin içinde büyük bir boşluğu doldurur. Bu açıdan bakıldığında büyüdüğü zaman Emine'nin modernite öncesi toplumsal yapının romantik idealizminden ütopyik temelli sol ideolojinin romantik idealizmine geçmesi ne beklenmedik bir durumdur, ne de çok büyük bir sıçrayıştır. Leylim ninenin anlattığı insan yiyen ejderhaya karşı birlik olarak savaşmayı öğütleyen masal Emine ve arkadaşlarının onları ezen devlet aygıtlarına karşı verdikleri mücadeleye koşut gitmektedir. Canavarlar ve savaşın türü farklı da olsa romantizmleri türdeşdir.

Karakter-zaman-mekân ilişkisi üzerinden bakıldığında romanın ideolojik duruşu oldukça belirgin bir hâl almaktadır ve bu ideolojik duruş romanda bazı temsillerin zorlama olmasına neden olacak kadar baskın ve duygusalcıdır. Leylim ninenin öncesini, Emine'nin sonrasını temsil ettiği Cumhuriyet dönemi modern Türkiye portresinde dönemler ve ideolojilerinin birbirleriyle ilişkisi bariz bir şekilde iyi-kötü ikiliği üzerinden kurulmuştur ve özellikle ideolojik karşıtlıkları vurgulanmaktadır. Nüveyre romanın kötü karakteri olarak çizilirken, Emine, Kiraz, Leylim nine ve üniversite öğrencileri "kurban" ya da "kahraman" konumunda resmedilmişlerdir. İkinci grubun olumluluğu üzerinden kurulan karşıtlıklar diğerinin olumsuzluğunu daha da derinleştirmektedir. Bütün bu keskinlik de zaten oldukça duygusalcı bir yaklaşıma sahip romanı iyiden iyiye duygusallaştırır. Bu durum romanın okur üzerindeki etkisini güçlendirirken edebi kalitesini zayıflatmaktadır.

Romanda karakter-uzam ilişkisi tarihsel ve ideolojik yapıyla iç içe geçmektedir. Füzûzan anlatısını 1960 ve 1970'lerde ön plana çıkan sol ideolojiler üzerinden kurmuş olsa da, bakış açısı daha önceki dönemlerin ürünüdür. Emine, Leylim ninenin masallarında anlattığı büyüdüğü dünyanın etkisi altında kendi büyüdüğü dünyasını yaratmaya çalışmaktadır aslında. Onun gözünde annesinin temsil ettiği değer dünyası ile kendi arkadaşlarının temsil ettiği değer dünyası eşit derecede keskin çizgilerle belirlenmiştir. Bu keskin çizgiler masallardaki gibi siyah-beyaz, iyi-kötü düzleminde kurulmuştur. Üç kadın

karakter ve tarihsel konumları da bu düzlem üzerinden verilmektedir. Bir tarafta Nüveyre ve onun Ankara'sı, yani ülkenin siyasetinin yürütüldüğü kent, Cumhuriyetin başkenti durmaktadır. Emine'nin sol siyasi aktiviteleri ve ülkenin farklı siyasi görüşlerinin ifade bulduğu kozmopolitan İstanbul başka bir merkezi oluşturur. Leylim nine ile onun merkezden uzak Kars ve Erzurum'un coğrafyalarından beslenen, romantize edilmiş modernite öncesi dünyası ise neredeyse gerçek ötesi, masalsıdır. Kısacası, bu romanda tarihsellik, toplumsallık, siyasilik, zaman, mekân, coğrafya, karakterler ve kadın olma durumu iç içe geçmiştir ve onların birbirleriyle olan karmaşık ilişkileri üzerinden gelişen ve değişen Türkiye'nin travmatik hikâyesi anlatılmaktadır.

Füruzan'ın 47'liler romanını 12 Mart döneminin ideolojik ve toplumsal yapısını anlatırken düştüğü duygusal sorunsal üzerinden incelemek ve getirilen yeni bir sınıflandırmayla ait olduğu farklı bir bağlama yerleştirmek her ne kadar romanın sorunlarını çözmeyecek olsa da, onun farklı okumaları üzerinden farklı değerlerinin vurgulanmasını sağlayacaktır. Bu çalışma 47'liler ve onun gibi 12 Mart romanlarının değerlendirilmesi konusunda daha etkin ve yapıcı bir eleştirel bakış açısı ve teorik çatı kurmayı hedeflemiştir. Bundan sonra benzer yeni(den) okumalarda bu yaklaşımın şekillendirilmesi dönemin edebiyatı için önemli bir yönetsel araç oluşmasına yardımcı olacaktır. Bu çalışmadaki analiz böyle bir araca duyulan ihtiyacın hassasiyetini göstermektedir.

Notlar

- ¹ Bu metin bir TÜBİTAK projesi kapsamında (Proje No: 109K517), Ege Üniversitesi 13. Uluslararası Kültürel Çalışmalar Sempozyumu'nda oluşturduğumuz paneldeki sunumumun genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.
- ² Jameson'ın makalesi yaklaşımı ve çıkarımları nedeniyle eleştirilmiştir. Bunlardan en çok dikkat çeken Aijaz Ahmad'ın bir sonraki yıl, yine *Social Text* dergisinde yayımlanan, Jameson's Rhetoric of Otherness and the National Allegory makalesidir, (17): 3-25. Aynı sayıda Jameson'ın Ahmad'e cevabına da "A Brief Response" başlığıyla yer verilmiştir.
- ³ Sibel İrzık Jameson'ın yaklaşımını daha da öze indirerek, özellikle belli bir dönemin romanlarındaki başkarakterlerin ulusal alegori olmalarından bahseder ve örnek olarak da Adalet Ağaoğlu'nun *Ölmeye Yatmak* romanından Aysel'i verir: (2003) *Allegorical Lives, South Atlantic Quarterly*, 102 (2/3): 551-566. Her ne kadar Aysel kadar olmasalar da, Nüveyre ve Emine'de de benzer bir "benliğinde kendinden büyük değerleri temsil ederek alegori olma" durumundan bahsetmek mümkün.

Kaynakça

- Amad A. (1987). Jameson's Rhetoric of Otherness and the National Allegory, *Social Text* (17): 3-25.
- Belge M. (1998). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim.
- Benjamin W. (1999). *Illuminations*. Londra: Pimlico.
- Berna Moran. (2005). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış – 3*. İstanbul: İletişim.
- Durakbaşa A. (2009). Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm. İstanbul: İletişim.
- Füruzan. (2002). *47'liler*. İstanbul: YKY.
- Giddens A. (1995). *The Consequences of Modernity*. Oxford: Polity Press.
- Herman J. (1992). *Trauma and Recovery*. New York: Basic Books.
- İrızık S. (2003). Allegorical Lives: The Public and the Private in the Modern Turkish Novel, *South Atlantic Quarterly*, 102 (2/3): 551-566.
- Jameson F. (1986). Third-World Literature in the Era of Multinational Capitalism, *Social Text* (15): 65-88.
- (1987). A Brief Response. *Social Text* (17): 26-27.
- Meriç C. 47'liler yahut Bir Romanın Düşündürdükleri. Erişim adresi: <http://www.cemilmeric.net/26.html>
- Moran B. (2005). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış – 3*. İstanbul: İletişim.
- Williams R. (1993). *The Country and the City*. London: The Hogarth Press.

Woman in the Geography of the Generation of '47: A Portrait of Turkey in Transformation

Burcu Alkan

Celal Bayar University

Abstract

Füruzan's novel *47'liler* (Generation of '47) has so far been considered a "12 March novel". Yet, in addition to narrating the story of the generation of '47, it portrays the pains of Turkey's societal transformation. The social structure before and after the foundation of the modern Republic shapes the generation in discussion; however, this social structure remains in the background of the work. The historical interconnectedness of the various generations requires an analysis that incorporates multiple perspectives. This study is thus a re-reading of *47'liler* as a portrait of Turkey's modernisation.

The novel emerges as a narrative of a woman writer, as the suggested transformation is portrayed particularly through female characters, such as Leylim nine, Nüveyre and Emine, and their relation to their geographical and physical settings. The emigration of Leylim nine from Kars to Erzurum; Nüveyre's move from the traditional village house to the modern flat in the town centre, and from there to the capital city and Emine's search for her identity in the political and intellectual environment of Istanbul emphasise the socio-political transformation of Turkey through the experiences of three generations. Accordingly, the portrayal of Turkey's modernisation supplements the depiction of the 12 March period in *47'liler*. The historical analysis that is employed in this article responds to the shortcomings of considering the novel merely as a "12 March" text.

This study, which is a part of the TÜBİTAK funded "Women's Literature in Turkey and Analytical Examination of the Profile of Women Writers (KAYAPRO)" project, aims to underline the importance of introducing new perspectives to the analyses of the period's novels in general, as well as *47'liler* in particular through its theoretical framework and analytical approach.

Keywords: Füruzan and *47'liler*, republican modernisation, modernisation and woman, spatial settings of modernisation.

Kadınların Evlilik Döngüsü: Evliliğin Sonlanması ve Yeniden Evlenme

Marriage Cycle of Women: Dissolution of Marriage and Remarriage

İlknur Yüksel-Kaptanoğlu*

Mehmet Ali Eryurt**

İsmet Koç***

Hacettepe Üniversitesi

Öz

Kadınların yaşam döngüsünde evliliğin önemli bir yeri vardır. Bu çalışma kadınlardan elde edilen bilgi aracılığıyla ilk olarak geçmişteki ve günümüzdeki evlenme, evliliğin sonlanması ve yeniden evlenme düzeylerini tanımlamakta, sonrasında boşanmanın belirleyicilerini incelemektedir. Çalışmanın veri kaynağını, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008'in evlilik tarihçesi oluşturmaktadır. Betimsel sonuçlar, evliliğin kadınların yaşam döngüsü içinde önemli bir yer tutmaya devam etmekle birlikte, boşanma düzeyinin son on yılda artmaya başladığını göstermektedir. Boşanmış kadınların yarısının ortalama iki yıl içinde yeniden evlenmeleri Türkiye'de yeniden evlenmelerin yaygın olduğuna işaret etmektedir. Çok değişkenli analiz sonuçları ise, daha ileri yaşlarda evlenen, evliliği kendi isteğinin dışında gerçekleşmiş, ülkenin gelişmiş bölgelerinde sosyalleşmiş, çocuksuz veya bir çocuklu ve ana dili Türkçe olan kadınların daha fazla boşanma eğiliminde olduklarını göstermiştir.

Anahtar kelimeler: evlilik, evliliğin sonlanması, boşanma, yeniden evlenme, Türkiye.

* Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara-Türkiye. E-posta: Kaptanoğlu ilknury@hacettepe.edu.tr.

** Dr. Mehmet Ali Eryurt, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara-Türkiye. E-posta: maeryurt@hacettepe.edu.tr.

*** Prof. Dr. İsmet Koç, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara-Türkiye. E-posta: iskoc@hacettepe.edu.tr.

Çalışmanın Gerekçesi ve Amaçları

Evlilik yoluyla oluşan aile, dünya genelinde dirençli bir biçimde yaygınlığını sürdüren sosyal kurumlardandır. Ailenin değişimi ile ilgili tartışmalarda, modernleşme süreci ile birlikte geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aile biçimine bırakacağı, evlilik yaşının artacağı ve buna bağlı olarak doğurganlık davranışlarının değişeceği, bireysel hakların ve bireysel tatminlerin artması sonucunda boşanmaların artacağı gibi öngörüler sosyal bilimlerde kendisine yer bulmuştur (Goode, 1963, aktaran Givens & Hirschman, 1994; van de Kaa, 1987; Lesthaeghe, 1992).

Evlilikler ve aile yapısında meydana gelen değişim, evliliklerin boşanma ile sonuçlanması, evlenmeden birlikte yaşamının tercih edilmesi, boşanma sonrasında yalnız yaşama veya yeniden evlenme gibi sonuçları gündeme getirmiştir. Batı ülkelerinde 1900'lü yıllardan itibaren artmaya başlayan boşanma hızları, daha sonraki yıllarda gelişmekte olan ülkelerde de artış eğilimine girmiştir. Boşanma oranlarındaki artışın nedenleri arasında bireysel özgürlüklerin ve kadınların işgücüne katılımlarının artması, dinin gündelik yaşam pratikleri üzerindeki etkisinin zayıflaması, geleneksel değerlere ilişkin algının değişmesi, yasal açıdan boşanmaların kolaylaşması, boşanan bireylere olumsuz bakışın ve sosyal baskının azalması ve aile içi ilişkilerdeki dönüşümün yarattığı çatışmalar ön plana çıkmaktadır (Preston & McDonald 1979; Givens & Hirschman, 1994; Jones, 1997; Adams, 2004).

Modernleşme kuramı ve onun bir türevi olan demografik dönüşüm kuramı zaman içinde boşanma oranlarında bir artışın gerçekleşmesini öngörmektedir. Ancak, boşanma oranlarında beklenen artış her ülke açısından benzer seviyede gerçekleşmemiştir. Örneğin, 1970'li yıllarda Malezya ve Endonezya'da boşanmalar azalmış, buna karşılık modernleşme ile azalması beklenen akraba evlilikleri 1950-1970 yılları arasında İran'da artmıştır (Givens & Hirschman, 1994; Jones, 1997).

Türkiye'de boşanma hızları, birçok ülke ile karşılaştırıldığında düşük düzeyde olmasına rağmen 2000'li yıllardan itibaren bir artış eğilimine girmiştir. OECD ülkeleri arasında, Türkiye evliliklerin yaygın, boşanmaların seyrek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır (OECD, 2009). Evlilik kurumunun yaygın olma özelliğini koruduğu Türkiye'de, ataerkil toplumsal yapıya sahip birçok ülkede olduğu gibi kadınlar daha çok evlilik içindeki rolleri ile tanımlanmaktadır. Evlenen kadınlara "gelinlikle girdin, kefenle çıkarsın" atasözünün söylenmesi, Türkiye'nin toplumsal yapısını ve kadınların toplum içindeki konumunu özetleyen oldukça açıklayıcı bir atasözüdür. Evliliğin ölene kadar devam edeceği varsayımı ile kurulduğunu belirten bu atasözü aynı zamanda, boşanmaya ve

boşanma sonrasında yeniden evlenmeye yönelik bakış hakkında da ipucu vermektedir.

Toplumsal düzeyde yaşanan gelişmelerin ve norm değişikliklerinin erkeklere kıyasla kadınların yaşamlarında daha fazla değişime neden olması, boşanmalardaki artış ile kadınların işgücüne katılımlarındaki artış arasında ilişki kurulması, kaçınılmaz olarak evlenme, boşanma ve yeniden evlenme konularındaki çalışmaların daha çok kadınlara odaklanmasına neden olmuştur.

Demografik araştırmaların daha çok kadınlardan bilgi toplaması nedeniyle, bu çalışmada kadınlardan elde edilen bilgi doğrultusunda ilk evlilik, boşanma ve yeniden evlenme düzeylerinin ve bunlarla ilişkili faktörlerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın betimsel sonuçlarının verildiği bölümde, sosyo-demografik değişkenler ile evlenme, evliliğin boşanma ya da eşin ölmesi ile sonlanması ve yeniden evlenme arasındaki ilişkiler, boşanmaya karar veren kişi ve evliliğin sonlanması ve yeniden evlenmenin zaman içindeki değişimi ortaya konulmaktadır. Çok değişkenli analizlerin sunulduğu bölümde ise, lojistik regresyon tekniği kullanılarak boşanmanın belirleyicileri incelenmektedir.

Boşanma ve Yeniden Evlenme Üzerine Yapılan Çalışmalar

Boşanma hızları ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Altmışaltı ülkenin boşanma hızları üzerinde ülkelerin sosyo-ekonomik kalkınma düzeyleri, kadınların işgücüne katılım oranı, cinsiyet oranı ve dinin etkisini değerlendiren bir çalışma, din dışındaki faktörlerin boşanma hızlarında etkili olduğunu göstermiştir. İşgücüne katılım ile gelen ekonomik güçlenmenin, kadınların evlilik içindeki pazarlık gücünü artırması, kadının statüsünün yükselmesi gibi faktörlerin de ekonomik kalkınma kadar boşanma düzeylerinin artmasında etkili olduğu belirtilmektedir (South,1985; Trent & South, 1989).

Kadınların toplumsal yaşama daha fazla katılmaları ve düşünsel olarak hakların ve özgürlüklerin daha yaygın bir şekilde kabul edilir olması sonucunda, evlilik içindeki çatışma ve sorunlara yaklaşımlar da farklılaşmıştır. Bu dönüşümler, Batı ülkelerinde kadınların ekonomik olarak bağımsızlaşmalarına ve ev içi iş bölümünde gerginliklerin artmasına yol açarak boşanmaları artırmıştır. Öte yandan, Müslüman Güneydoğu Asya ülkelerinde, kadınların eşlerini kendilerinin seçmelerine ve eşler arasında uyumun artmasına yol açarak boşanmaların azalması sonucunu getirmiştir (Jones, 1997). Macaristan'da, ekonomik, sosyal ve yasal değişimler sonucunda boşanmaların artmasında, kadınların daha çok işgücüne girmesinin etkili olduğuna değinilmiştir (Toth &

Somlai, aktaran Adams, 2004). Hindistan'da ise evliliğin eskisi gibi "kutsal eşleşme" olarak görülmediği ve aile ekonomisinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle kötü giden evliliklere yönelik hoşgörünün azalması ile boşanmalardaki artış arasında ilişki olduğu belirtilmiştir (Singh aktaran Adams, 2004).

Evliliğin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkisine ilişkin pek çok araştırma, evliliğin kadınlar ve erkekler için ayrı anlamlar ifade ettiğini, avantajlarının her iki cinsiyet açısından eşit olmadığını ve kadınların psikolojik sağlıklarına daha olumsuz etkileri olduğuna dikkat çekmektedir (Kalmijn & Poortman, 2003; Peters & Liefbroer, 1997; Andersen, 1993; Gove & Tudor, 1973). Bernard çalışmasında evliliği "kadının evliliği" ve "erkeğin evliliği" biçiminde ele almıştır (Bernard, 1976 aktaran Kalmijn & Poortman, 2003). Bu ayrımı, Kalmijn ve Poortman'ı boşanma konusunda benzer bir ayrıma götürmüş ve yazarlar Hollanda için yaptıkları çalışmada "kadının boşanması" ve "erkeğin boşanması" ayrımını kullanmışlardır. Bu çalışmanın sonuçları boşanmada kadınların daha çok insiyatif aldığını, iş yaşamına katılım, ekonomik sıkıntı, çocukların varlığı ve evlilikte ilişki kalitesi gibi teorik olarak önemli görülen boşanma nedenlerinin daha çok kadınlar açısından geçerli olduğunu ortaya koymuştur (Kalmijn & Poortman, 2003).

Ülkelere göre farklılıklar görülmesine rağmen, çocuklar özellikle yaşları küçükse çiftlerin boşanma kararını etkilemektedir. Boşanmanın kadınlar için özellikle ekonomik maliyeti ağır olmakta, kadınlar ekonomik sıkıntı yaşama ve daha önce ev dışında çalıştıkları bir işleri yoksa yoksullaşma ile karşı karşıya kalmaktadır. Erkekler açısından ise, boşanmanın sosyal maliyeti daha fazladır. Boşanmaların sonrasında çocukların genellikle anneleri ile kalmaları, babaların boşanma sonrasında çocuklarını daha az görmelerine neden olmaktadır (Kalmijn & Poortman, 2003; Kalmijn, 1999; Waite & Lillard, 1991).

Katolik kilisesinin boşanmayı yasaklaması, Müslüman toplumlarda ise boşanmaya ilişkin bakışın olumlu olmaması boşanmalarda dinin etkisinin önemli olduğunu göstermektedir. Dinin boşanma üzerindeki etkisi özellikle Batı ülkelerinde kiliseye devam etme ve devam sıklığı temelinde ölçülmüştür. Bu çalışmalar, dini faaliyetlere daha çok katılan bireylerde boşanmaların daha az olduğunu, kiliseye devam sıklığının da boşanmaya yönelik olumsuz tutumları artırdığını belirtmektedir (McCharty, 1979; McRae, 1978 aktaran Thorton, 1985; Thorton, 1985).

Etnik köken ve boşanma arasındaki ilişkiyi inceleyen ve çoğu betimsel düzeyde kalan az sayıdaki çalışma, farklı etnik gruplardan kişilerin evliliklerinin, homojen gruplar arasındaki evliliklerden daha fazla boşanma riskine sahip olduğunu göstermektedir (Jones, 1996; Kalmijn vd. 2005). Örneğin, Almanya'da Alman kadınların Türk ve Yugoslav erkeklerle olan evliliklerinin Alman erkeklerle yapılan evliliklere oranla, ABD'de siyah erkekler

ile beyaz kadınların evliliklerinin ise diğer gruplara oranla daha fazla boşanma riski altında oldukları görülmüştür (Tribalat, 1987; Rankin & Maneker, 1987).

Boşanmaların artmasının sonuçlarından biri de yeniden evlenme olgusunun sosyal bilimlerde daha çok yer almaya başlamasıdır. Bu konudaki çalışmalar daha yakın dönemlerde yapılmaya başlanmış, örneğin demografi alanında yeniden evlenme konusunun tartışıldığı ilk toplantı 1979 yılında Norveç’de gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda, yeniden evlenme konusunda çalışmanın zorlukları gözlem sayılarının az olması nedeniyle niceliksel analizlere imkan vermemesi, yeniden evlenmenin boşanmış ve eşi ölmüş bireyler biçiminde alt gruplara ayrılmasının yarattığı sıkıntılara değinilmiştir (Sogner & Dupaquier, 1981). 1979 yılında yayın hayatına başlayan *Journal of Divorce* (Boşanma Dergisi) dergisinin, adının 1990 yılında *Journal of Divorce and Remarriage* (Boşanma ve Yeniden Evlenme Dergisi) olarak değiştirilmesi de yeniden evlenme olgusunun 20. yüzyılın sonlarına doğru daha çok çalışılan konular arasında yer aldığını göstermektedir.

Yeniden evlenme konusunda, boşanmalarda etkili olan çiftlerin eğitim ve refah düzeyleri, kadınların ev dışında çalışmaları, ilk evlenme yaşı, boşanma yaşı ve çocukların varlığı gibi faktörler etkin rol oynamaktadır (Kalmijn & Poortman, 2003). Yeniden evlenme konusundaki çalışmaların ortaya koyduğu bir diğer tespit ise, ilk evliliğini erken yaşlarda yapmış, uzun süre evli kalmış ve evliliği sona ermiş bireylerin, hiç evlenmeyenlerden daha fazla evlenme eğiliminde oldukları yönündedir. Bu durum, evli olmaya yönelik güçlü bir istek ve evli olma durumuna alışmak biçiminde yorumlanmaktadır (Bumpass vd., 1990).

Yeniden evlilik, çocuklu kadınlar arasında daha yaygındır (Adams, 2004). Örneğin, Amerika’da 1975-1980 yılları arasında meydana gelen boşanma ve yeniden evlenmelere ilişkin analizler genç boşanmış kadınlar arasında çocuksuz kadınların yeniden evliliği ertelediklerini ortaya koymuştur. Diğer taraftan, çocuk sahibi genç kadınlar daha kısa süre içinde ve daha çok evlenme eğilimindedirler. Ayrıca, çocuğu olsun ya da olmasın, lise düzeyinin altında eğitime sahip olan kadınların daha fazla yeniden evlendikleri de çalışmanın bir diğer önemli sonucudur (Glick ve Lin, 1986). Ülkeler arasındaki yeniden evlenme farklılıklarına dikkat çeken çalışmalardan birinde, Amerika ve Japonya’daki boşanma sonrasında yeniden evlenmeler karşılaştırılmıştır (Cornell, 1989). Bu çalışma, Amerikalıların Japonlardan daha çok yeniden evlenme eğiliminde olduklarını ve Japonlardan daha kısa süre içinde evlendiklerini göstermiştir. Bu durum, Japonya’da toplumun boşanmaya karşı olumsuz bakışı ile açıklanmaktadır. Bu çalışma, ayrıca kadınlar ve erkekler açısından da yeniden evlenmelerin farklılaştığına dikkat çekerek boşanmanın

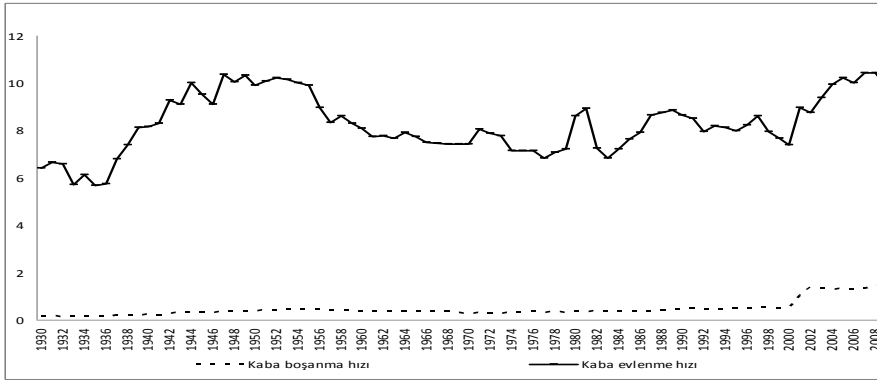
ardından erkeklerin, kadınlardan daha kısa sürede ve daha sık olarak evlendiklerini göstermiştir (Cornell, 1989).

İkinci ve daha sonraki evliliklerin boşanma ile sonuçlanması yeni çalışma alanlarından biridir. Yeniden evlenen bireylerin boşanmayı kötü bir evlilik durumunda çözüm olarak görmeleri nedeniyle, ilk evliliklerden sonra yapılan evliliklerde boşanmanın daha fazla olacağı beklenmektedir. Yeniden evlenmeler içindeki boşanma oranlarında beklenenin tersine önemli bir artış görülmektedir. Adams (2004) bunun nedeninin yeniden evlenenlerin ikinci ya da daha sonraki evliliklerinde başarılı olmak için daha çok çaba harcamaları olduğunu belirtmektedir.

Türkiye’de Evlenme, Boşanma ve Yeniden Evlenmeye İlişkin Çalışmalar

1930-2009 dönemindeki kaba evlenme ve kaba boşanma hızlarını gösteren Şekil 1’e göre kaba evlenme hızları binde 6-10 arasında değişmekte; 2000’li yıllara kadar binde 1’in altında kalan kaba boşanma hızları 2000’li yıllarla birlikte binde 1’in üzerine çıkmakta; 2009 yılında ise binde 1.59 seviyesine yükselmektedir. Çok büyük seviyede olmamasına rağmen, her iki hızda da bölge düzeyinde farklılıklar söz konusudur. Ülke genelinde binde 8.23 olan kaba evlenme hızı, Güneydoğu Anadolu bölgesinde binde 9.48, Batı Marmara bölgesinde ise binde 6.91’dir. Benzer bir farklılaşma kaba boşanma hızları açısından da geçerlidir. Ege bölgesi en yüksek (binde 2.27), Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde ise en düşük (binde 0.58) kaba boşanma hızlarına sahiptir (DİE, 2000; TÜİK, 2010a).

Şekil 1. Türkiye’de kaba evlenme ve boşanma hızları, 1930-2009

Kaynak: TÜİK, 2010b

İsviçre Medeni Kanunu esas alınarak 1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanunu'na göre evlenme yaşı kadınlar için 17, erkekler için ise 18 olarak düzenlenmiştir. Ancak, toplumsal olarak daha erken yaşta evlenmelerin yaygın olması ve pronatalist nüfus politikalarının uygulanması nedeniyle 1938 yılında yeniden düzenlenerek, yasal evlenme yaşı kadınlar için 15'e, erkekler için ise 17'ye düşürülmüştür. Medeni Kanun'da 2001 yapılan son düzenleme ise, evlenme yaşını kadınlar ve erkekler için 17 yaşının tamamlanması biçiminde değiştirmiştir (Oğuzman & Dural, 1994; TBMM, 2001).

Bu konudaki ilk çalışmalardan biri olan ve 1927-1960 yılları arasındaki evlenme ve boşanma istatistiklerini inceleyen Arkun'un çalışması (1965), 1927 yılında boşanmaların arttığına dikkat çekmiştir. Boşanmalardaki artış, Medeni Kanun'daki değişikliklerin kadın ve erkek arasındaki güç ilişkilerini farklılaştırması, İslam dininin geleneklerine ve Doğu zihniyetine bağlı olan ataerki ailenin, Batılı modern aile tipi olma yönünde attığı adım olarak değerlendirilmiştir (Arkun, 1965).

Boşanmaların az olması, bu konuda yapılan çalışmaların 1990'lı yıllara kadar sınırlı olmasına neden olmuştur. 1990 yılında kurulan ve daha sonra adı Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü olarak değiştirilen, Aile Araştırma Kurumu boşanma konusundaki araştırmaları desteklemiş ve kendi bünyesinde de bu konuda çalışmalar yürütmüştür. Temel konusu boşanma olmayan bazı çalışmalar (Sencer, 1979 aktaran Arıkan, 1996; ASAGEM, 2007) yoluyla boşanmaya ilişkin bilgi elde edilmesinin yanı sıra boşanmış bireylerle yapılan ya da boşanmaya ilişkin tutumları ele alan çalışmalar da bulunmaktadır (Arıkan, 1992; Demir, 1998; Arıkan, 1996; ASAGEM, 2009).

1979 yılında Türkiye'de Kentleşme konulu araştırmasında Sencer, nüfusun %78,2'sinin boşanmayı olağanüstü bir durum olarak nitelediğini belirtmiştir. Arıkan'ın (1996), Ankara'nın orta ve üst sosyo-ekonomik gruplarıyla boşanmaya ilişkin tutumları araştırdığı çalışması, boşanmanın ancak aileyi ayakta tutabilecek tüm yollar denendikten sonra kabul edilebileceğini ve boşanmış kadın ve erkeğe olumsuz bir yaklaşımın olmadığını ortaya koymuştur. Ancak, bu çalışmanın yüksek eğitim ve refah düzeyi ile kent yaşamının tutumlarını yansıttığına da dikkat çekmiştir. Bu araştırmadan 10 yıl kadar sonra üniversite son sınıf öğrencilerinin evliliğin kuruluşuna ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla yapılan çalışma kapsamında boşanmaya ilişkin tutum bilgisi de toplanmıştır. Bu araştırma, anlaşamayan çiftlerin boşanmasına gençlerin önemli bir kısmının (%86) olumlu baktığını, olumlu bakışın erkek öğrencilerde %83, kız öğrencilerde ise %90 düzeyinde olduğunu ve üniversite son sınıf öğrencileri arasında boşanmaya hoşgörünün yüksek olduğunu göstermiştir. (ASAGEM, 2007).

Çalışmanın Yöntemi, Veri Kaynakları ve Değişkenlerin Oluşturulması

Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUIK) derlediği evlenme ve boşanmalara ilişkin resmi istatistikler¹ ile Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) verilerinden yararlanılmıştır. Demografik araştırmalar içinde en güncel olan TNSA-2008 sonuçları daha detaylı olarak ele alınmıştır. Ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme tasarımının kullanıldığı TNSA-2008 araştırması ülke geneli, kent/kır ve bölge düzeyinde temsil niteliğine sahip bir araştırmadır. Araştırma kapsamında, 15-49 yaş grubunda, en az bir kez evlenmiş 7,405 kadın ile yüz yüze görüşmeler yoluyla evliliklere ilişkin detaylı bilgi toplanmıştır. Görüşülen kadınların evlilikleri resmi evlilik tanımı ile sınırlı olmamakla birlikte, bu çalışma dini nikâha bakılmaksızın, resmi nikâhla evlenmiş olan kadınlar ile sınırlandırılmıştır. TNSA-2008'de, kadınların yaşamış oldukları tüm evliliklerin ne zaman, kimin kararıyla, hangi biçimle kurulduğuna dair bilgi daha önceki araştırmalardan farklı olarak evlilik tarihçesi yoluyla toplanmıştır. Evlilik tarihçesinde ayrıca her evliliğin devam edip etmediği ve nasıl sonlandığı konusunda da bilgi yer almaktadır. Araştırma kapsamındaki evlilikler için kararı kimin verdiği ve evlilik kararını ailenin verdiği durumlarda kadının rızasının alınıp alınmadığı bilgisi de elde edilmiştir.

Kadınların şu an yaşadıkları yer bilgisi ile evlendiklerinde/evlilikleri sona erdiğinde ya da yeniden evlendiklerinde yaşadıkları yerin aynı olup olmadığına dair net bilginin olmaması ve daha da önemlisi kadınların nasıl bir çevrede yetiştiğinin daha belirleyici olması nedeniyle kadınların araştırma tarihinde yaşadıkları bölge ya da yerleşim yeri değil, kadınların 12 yaşına kadar yaşadıkları ya da sosyalleştikleri bölge ve yerleşim yeri değişkenlerinin kullanılması tercih edilmiştir. Kadınlara eğitim düzeyleri, çalışma yaşamları, evlilikleri, doğurganlıkları konularındaki bilgilerin yanı sıra gündelik yaşam pratiklerine ilişkin sorularda sorulmuştur. Gündelik yaşam içinde dinsel/geleneksel pratiklerden namaz kılma, oruç tutma ve sokağa çıkarken başını örtmenin düzenli ya da düzensiz olarak yapılıp yapılmadığı konusunda da bilgi elde edilmiştir.

Nüfus ve sağlık araştırmalarında daha önceki yıllarda toplanmayan boşanma kararını kimin verdiği bilgisi ilk kez TNSA-2008 kapsamında toplanmıştır. Bu çalışmada bu bilgiden hareketle boşanmaya karar veren kişi değişkeni, "kadının kendisi karar verdi", "eşi karar verdi", "birlikte karar verdiler" ve "diğer kişiler karar verdi" şeklinde dört kategorili olarak oluşturulmuştur. Ayrıca, gelir düzeyini tam olarak temsil etmese de birçok çalışmada kullanılan ve kabul edilen bir gösterge olan hanehalkı refah düzeyi endeksi kullanılmıştır. Bu endeks, görüşülen kadınların yaşadıkları hane içindeki

taşınmaz mallar ile tuvalet, su vb. imkânlarla ulaşımlarının, kadınlar ve erkekler açısından eşit biçimde yararlandığı varsayımına dayanarak hesaplanmış bir endekstir². Kadınların araştırma sırasında yaşadıkları hanenin refah düzeyinin boşandıkları ya da yeniden evlendikleri zamanla aynı hane olup olmadığına dair bilgi olmamakla birlikte, hane halkı refah endeksinin kullanımı kadınların birikimli olarak benzer hanelerde yaşayacağı varsayımına dayanan, kaba bir gösterge olarak kullanılmıştır. Evliliklerin boşanma ve yeniden evlenme ile sonuçlanması konusunda yıllar içindeki farklılaşmayı görebilmek amacıyla, kadınların evlilik kuşakları dikkate alınmıştır.

Çalışmanın çok değişkenli analiz aşamasında, boşanmanın ve yeniden evlenmenin belirleyicilerinin ortaya koymak amacıyla lojistik regresyon analizi yapılmış, ancak yeniden evlenme ile ilgili analiz sonuçlarında değişkenlerin anlamlı bulunmaması ve gözlem sayısının az olması nedeniyle sadece boşanmaya ilişkin sonuçlara yer verilmiştir. Boşanma ile lojistik regresyon analizinde, ilk evlilikleri boşanma ile sonlanan kadınlar için "1" değerini, diğer kadınlar için ise "0" değerini alan bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki yorumlanmıştır. Betimsel analizlerde kullanılan bağımsız değişkenlerden namaz ve hane halkı refah düzeyi değişkenleri lojistik regresyon analizlerine dahil edilmemiştir. Lojistik regresyon analizi öncesinde korelasyon ve eş doğrusallık (multi-collinearity) kontrolleri ile değişkenler arasındaki etkileşimler kontrol edilmiş, evlilik kuşakları, evlilik süresi ve çocuk sayısı değişkenlerinin birbirlerini etkilemeleri nedeniyle iki model oluşturulması tercih edilmiştir. Bu üç değişkenin de yer aldığı ilk modelin yanı sıra, sadece çocuk sayısının tercih edildiği ikinci bir model daha geliştirilmiştir. Her iki modelde de tabloda gösterilmeyen "bilinmeyenler/cevapsızlar" ayrı bir kategori olarak analizlere dahil edilmiştir. Bunun nedeni, ilgili kategorilerde yer alan kadınların belirli özellikleri taşıyan kadınlar olabilmesi, araştırmanın örneklem ağırlığının hesaplanmasında bu kadınların da dahil edilmiş olması ve bunların analiz dışında bırakılmasının gözlem sayısında azalmaya yol açmasıdır.

Evlenme Yaygınlığının ve İlk Evlenme Yaşının Değişimi

Son 30 yıl içinde gerçekleştirilen demografik araştırmalar, Türkiye’de evlenme yaşının sürekli olarak ertelendiğini göstermektedir (Koç vd, 2010).1978 yılında 15-19 yaş grubundaki kadınların yüzde 22’si, 2008 yılında ise sadece yüzde 10’u evlidir. Benzer şekilde, 1978 yılında 30 yaşının üzerindeki kadınların sadece yüzde 6’sının; 2008 yılında ise yüzde 17’sinin evlenmemiş olması Türkiye’de evliliklerin giderek daha ileri yaşlara ertelendiğini göstermektedir (Ergöçmen vd, 2009). Bu bulgularla tutarlı olarak, 15-49 yaş grubundaki

kadınlar arasında bekar olanların oranı, son 30 yıl içinde yüzde 26'dan yüzde 32'ye yükselmiş; evli olanların oranı ise yüzde 71'den yüzde 64'e düşmüştür. Aynı dönemde ölümlülük koşullarındaki iyileşmenin bir sonucu olarak eşi ölmüş kadınların oranı 1978- 2008 dönemleri arasında azalmış (%2,3'ten %1,5'e), buna karşılık boşanmış ve ayrı yaşayan kadınların yüzdesinde ise üç kat artış görülmüştür (HÜNEE, 1979; Ergöçmen vd, 2009).

Tablo 1. Evlilik kuşaklarına göre ortalama ilk evlenme yaşları

Evlilik kuşağı	Ortalama ilk evlenme yaşı
2004-2008	22.35
1999-2003	21.17
1994-1998	20.65
1989-1993	19.74
1984-1988	19.20
1979-1983	17.84
<1978	15.41
Türkiye	20.12

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

TNSA-2008'in evlilik tarihçesinden evlilik kuşakları oluşturularak ortalama ilk evlilik yaşının değişimi incelendiğinde, evliliklerin ertelendiğinin bir başka kanıtına ulaşılmaktadır (Tablo 1). 1978 yılı öncesinde evlenen kadınların ortalama ilk evlenme yaşı, yasal evlenme yaşı sınırına çok yakın olan 15.4'dür. Zaman içinde hızla artan ortalama ilk evlenme yaşının 1984 sonrasında adölesan yaşı sınırı olan 18'in üzerine çıktığı (19.2) görülmektedir. 2000'li yılların başında 20 yaşın üzerine çıkan ortalama ilk evlenme yaşı, 2004-2008 yıllarında evlenen kadınlar için 22.4 olarak bulunmuştur.

Evliliklerin Sonlanma Biçimi ve Evliliği Sonlanan Kadınların Özellikleri

TNSA-2008 kapsamında görüşülen 15-49 yaş grubundaki evlenmiş kadınların yüzde 8'inin ilk evliliklerinin; ikinci kez evlenen kadınların yüzde 18'inin ikinci evliliklerinin; üçüncü kez evlenen kadınların ise yüzde 20'sinin üçüncü evliliklerinin eşlerinin ölmesi, boşanmaları ya da ayrı yaşamaya başlamaları nedenleriyle sonlandığı görülmektedir (Tablo 2). İlk evliliği sonlanan kadınların yüzde 35'i ikinci kez; ikinci evliliği sonlanan kadınların yüzde 44'ü ise üçüncü kez evlenmektedir. Bu durum, ilk evliliği sonlanan kadınlar arasında yeniden evlenmenin yaygın olduğuna işaret etmektedir. İlk evliliği sonlanan kadınların, evliliklerinin yüzde 57'sinin boşanma; yüzde 31'inin eşinin ölmesi ve yüzde

9'unun ise ayrı yaşamaya başlama nedeniyle sona erdiği görülmektedir. Ayrı yaşama, boşanma ile birlikte düşünüldüğünde, ilk evliliklerin yaklaşık üçte ikisinin eşin ölmesi dışındaki nedenlerle sona erdiği gözlenmektedir. İkinci evlilikleri sonlanan kadınlar arasında boşanma ve boşanmak üzere ayrı yaşama oranının ilk evliliklere göre daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir (yüzde 75).

Tablo 2. İlk, ikinci ve üçüncü evliliklerin sonlanma biçimine göre yüzde dağılımı ve evlilikleri sonlanan kadınların evlilik sayısına göre yüzde dağılımı

Evliliğin sonlanma biçimi	İlk evlilik	İkinci evlilik	Üçüncü evlilik
Yeniden evlenenlerin yüzdesi	-	35.3	44.1
Eşi ölmüş	30.9	20.4	20.1
Boşanmış	56.6	50.3	32.5
Ayrı yaşıyor	9.3	24.5	47.4
Bilinmiyor	3.2	4.7	-
Evlilikleri sonlanan kadın sayısı*	550	34	3
Evlilikleri sonlanan kadın yüzdesi	7.7	17.5	20.0
Evlenmiş kadın sayısı	7148	194	15

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

*Evliliği sonlanmış 550 kadından 17'sinin ilk evliliğinin sonlanma biçimini belirtmediği için sonraki tablolardaki yüzdeler 533 kadın üzerinden verilmektedir.

Tablo 3'de evliliklerin sonlanma biçiminin Türkiye geneline, evlilik kuşaklarına, ilk evlenme yaşına ve evlilik kararının kimin tarafından verildiğine göre yapılan analizlerin sonuçları verilmektedir. Türkiye geneli için bakıldığında, sonlanan evliliklerin oldukça önemli bir bölümünün (yüzde 68) boşanma ve boşanmak üzere ayrı yaşama ile sona erdiği görülmektedir.

Yeni evlilik kuşaklarından eski evlilik kuşaklarına doğru gidildikçe halen evli olmayan kadınların yüzdesinin azaldığı görülmektedir. TNSA-2008'e en yakın evlilik kuşağındaki kadınların sadece yüzde 7'sinin; en uzak evlilik kuşağındaki kadınların ise yüzde 11'inin evlilikleri eşin ölmesi, boşanma ya da ayrı yaşamaya başlama nedeniyle sona ermiştir. Evliliği sonlanan kadınlara bakıldığında, evlilik kuşaklarında geriye doğru gidildikçe, eşin ölmesi nedeniyle sonlanan evliliklerin yüzdesinin, bu kadınların ve dolayısı ile eşlerinin daha yaşlı olmalarının bir sonucu olarak, oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun tam tersine araştırma tarihine yakın evlilik kuşaklarındaki kadınlar arasında boşananların yüzdesinin eski evlilik kuşaklara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yeni evlilik kuşaklarında boşanma ile sonlanan evliliklerin payının yüksek olması, bu kuşaklarda eşin ölmesi ile sonlanan evliliklerin

yüzdesinin düşük olmasının mı yoksa boşanmanın yaygınlığının bir sonucu mu olduğunu anlamak için çalışmada ilk evliliğin sonlanma biçimi ile evlilik kuşakları arasındaki ilişkiye satır yüzdeleri yanında sütun yüzdeleri ile de bakılmıştır (EK Tablo 1). Bu analizler dikkate alındığında, araştırma tarihine yakın evlilik kuşaklarında gözlenen boşanma yüzdesindeki artışın, bu evlilik kuşaklarında eşi ölmüş kadınların yüzdesinin azalmasından çok, gerçek bir boşanma artışından kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 3. Evliliğin kuruluşuna ilişkin bazı özelliklere göre ilk evliliğin sonlanma biçiminin yüzde dağılımı

Değişkenler	Evli	Kadın sayısı	Eşi ölmüş	Boşanmış	Ayrı yaşıyor	Kadın sayısı
Evlilik kuşağı						
2004-2008	93.1	1242	5.8	87.2	7.0	86
1999-2003	92.9	1308	8.6	78.5	12.9	93
1994-1998	94.7	1255	20.9	71.6	7.5	67
1989-1993	94.2	1167	29.4	55.9	14.7	68
1984-1988	91.4	1034	46.1	40.4	13.5	89
1979-1983	87.8	756	57.6	37.0	5.4	92
<1978	89.4	370	76.9	17.9	5.1	39
İlk evlenme yaşı						
<20	94.2	3600	46.7	42.4	11.0	210
20-34	93.4	2596	28.1	60.2	11.7	171
25-29	90.1	725	15.3	77.8	6.9	72
30+	62.2	209	16.5	81.0	2.5	79
Evlilik kararını kimin verdiği						
Aileler-kadının rızası ile	93.7	3204	40.9	50.2	8.9	203
Aileler-kadının rızası olmadan	84.4	500	26.9	64.1	9.0	78
Kadın ve eşi	93.5	2956	23.6	68.1	8.4	191
Kaçtı	90.0	402	40.0	42.5	17.5	40
Kaçırıldı	61.6	44	29.4	52.9	17.6	17
Diğer	87.5	24	0.0	100.0	0.0	3
Türkiye	92.5	7130	31.9	58.5	9.6	533

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

İlk evlenme yaşına göre bakıldığında (Tablo 3), 20 yaşından önce evlenen kadınların yüzde 94'ünün; 30 yaşından sonra evlenen kadınların ise sadece yüzde 62'sinin evliliğinin sürdüğü görülmektedir. Evlilik yaşı arttıkça evliliğin eşin ölmesi ile sonlanması yüzdesinin azalması, boşanma ile sonlanması yüzdesinin artması özellikle evlilik pazarına geç giren kadınlar arasında boşanmanın yüksek olduğuna işaret etmektedir. Sütun yüzdeleri temelindeki analizler de, boşanma ve ayrı yaşama nedenleriyle evliliklerin sona ermesi bir arada

değerlendirildiğinde, bu bulguyu destekler niteliktedir (EK Tablo 1). Ailelerin çiftlerin rızasını almadan karar verdikleri evliliklerde ya da kadının kaçırılması ile gerçekleşen evliliklerde evliliklerin oldukça önemli bir bölümünün (sırası ile yüzde 16 ve yüzde 28) sonlanmış olduğu görülmektedir. Kendilerinin rızası olmadan evlilik yapmış kadınların daha çok eski evlilik kuşaklarına mensup oldukları düşünüldüğünde, bu kadınlar arasında eşi ölmüş kadınların yüzdesinin yüksek; boşanmış kadınların yüzdesinin düşük olması beklenir. Ancak sonuçlar, kendilerinin rızası olmadan evlenen ve evlilikleri sonlanan bu kadınlar arasında evliliği boşanma ya da ayrı yaşama ile sonlanan kadınların yüzdesinin oldukça yüksek olduğunu (yüzde 71-73) göstermektedir. Ayrıca, ilk evliliklerine kendileri karar veren kadınlar arasında ilk evliliğin sonlanma oranı en düşük olmasına karşın, bu kadınlar arasında boşanma yüzdesinin en yüksek olduğu (yüzde 76) görülmektedir.

12 yaşına kadar daha çok yurtdışında yaşamış olan kadınlar arasında ilk evliliği devam eden kadınların yüzdesi (yüzde 76), 12 yaşına kadar daha çok yurtiçinde yaşayan kadınlara göre (yüzde 90-96) oldukça düşüktür. Kuzey Anadolu ve özellikle Doğu Anadolu'da sosyalleşen kadınların ilk evliliklerinin devam etme yüzdesinin (yüzde 95-96) diğer bölgelerde sosyalleşen kadınlara göre (yüzde 90-92) daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer şekilde kırsal alanlarda sosyalleşen kadınların evliliklerinin sonlanma yüzdesi kentsel alanlarda sosyalleşen kadınlara göre daha düşüktür (Tablo 4).

Tablo 4. Kadınların 12 yaşına kadar yaşadıkları bölge ve yerleşim yerine göre ilk evliliklerinin sonlanma biçiminin yüzde dağılımı

Değişkenler	Evli	Kadın sayısı	Eşi ölmüş	Boşanmış	Ayrı yaşıyor	Kadın sayısı
12 yaşına kadar yaşadığı bölge						
Batı	90.2	1872	31.0	60.9	8.2	184
Güney	92.0	897	27.8	58.3	13.9	72
Orta	92.0	1764	29.8	60.3	9.9	141
Kuzey	94.6	857	23.9	65.2	10.9	46
Doğu	96.0	1642	45.5	48.5	6.1	66
Yurtdışı	75.5	98	41.7	45.8	12.5	24
12 yaşına kadar yaşadığı yerleşim yeri						
Kent	91.6	3789	26.5	65.0	8.5	317
Kır	94.0	3247	40.5	48.7	10.8	195
Türkiye	92.5	7130	31.9	58.5	9.6	533

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

İlk evliliği sonlanan kadınların evliliklerinin sonlanma nedenlerine 12 yaşına kadar yaşanan bölge ve yerleşim yeri temelinde bakıldığında (Tablo 4), Batı, Orta ve Kuzey bölgelerinde ve kentsel alanlarda sosyalleşen kadınlar arasında

ilk evliliğin boşanmayla (boşanmak üzere ayrı yaşama dâhil) sonlanması oranının oldukça yüksek olduğu (yüzde 70 ve üzeri) görülmektedir. İlk evliliği sonlanan kadınlar arasında eşin ölmesi ile sonlanan evliliklerin yüzdesi özellikle Doğu'da, yurtdışında ve kırsal alanlarda sosyalleşen kadınlar için oldukça yüksek olduğu (yüzde 41 ve üzeri) dikkati çekmektedir.

Tablo 5'de kadınların eğitim düzeyi, çalışma durumu, ana dili ve dini vecibeleri yerine getirme durumuna göre ilk evliliğin devam edip etmediği; sonlanan evliliklerin nedenleri verilmektedir. Eğitime göre bakıldığında, eğitimi olmayan kadınların yüzde 7'sinin; lise ve üzeri eğitime sahip kadınların ise yüzde 9'unun ilk evliliklerinin devam etmediği görülmektedir. İlk evliliği devam etmeyen kadınların eğitim seviyesi arttıkça evliliğin sonlanma nedenleri arasında boşanma ve boşanmak üzere ayrı yaşamanın payının yüzde 86'ya kadar yükseldiği görülmektedir. Eğitimsiz kadınlar arasında ise bu oranın oldukça düşük (yüzde 47) bir seviyede olduğu görülmektedir. Çalışma durumuna göre bakıldığında, çalışan ve özellikle de sosyal güvenceli bir işte çalışan kadınların ilk evliliklerinin sonlanma yüzdesinin (yüzde 11) özellikle çalışmayan kadınlara göre (yüzde 7) oldukça yüksek olduğu gözlenmektedir. Sigortalı bir işte çalışan ve ilk evlilikleri sonlanan her 10 kadından 9'unun evliliği boşanma veya boşanmak üzere ayrı yaşama nedeniyle sonlanmaktadır. Bu oran çalışmayan kadınlar arasında yüzde 66'dır.

Anadili Kürtçe olan kadınların ilk evliliklerinin sonlanma yüzdesinin (yüzde 3) diğer kadınlara göre (yüzde 8-9) daha düşük olduğu görülmektedir. İlk evliliği sonlanan ana dili Kürtçe olan kadınlar arasında evliliğin eşin ölmesi ile sonlanması yüzdesinin (yüzde 57); ana dili Türkçe olan kadınlar arasında ise evliliğin boşanma ile sonlanması yüzdesinin (yüzde 70) oldukça yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Namaz kılma, oruç tutma ve ev dışında başörtüsü takma gibi dinsel/geleneksel vecibeleri yerine getiren kadınlar arasında ilk evliliği devam edenlerin yüzdesi bu vecibeleri yerine getirmeyen kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu dinsel/geleneksel vecibeleri yerine getiren kadınlar arasında ilk evliliğin boşanma nedeniyle sonlanma yüzdesinin de oldukça düşük bir seviyede olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 5. Kadınların eğitim, çalışma, anadil ve dinsel/geleneksel vecibeleri yerine getirme durumuna göre ilk evliliklerinin sonlanma biçiminin yüzde dağılımı

Değişkenler	Evli	Kadın sayısı	Eşi ölmüş	Boşanmış	Ayrı yaşıyor	Kadın sayısı
Eğitim durumu						
Eğitimi yok	92.7	1226	53.3	37.8	8.9	90
İlköğretim birinci aşama	93.4	3746	37.9	53.6	8.5	248
İlköğretim ikinci aşama	91.0	613	14.5	65.5	20.0	55
Lise ve üzeri	90.9	1546	14.3	77.9	7.9	140

Tablo 5 devam ediyor....

Kadının çalışma durumu						
Çalışmıyor	93.3	4928	33.8	56.4	9.8	328
Sigortasız çalışıyor	91.5	1519	38.8	53.5	7.8	129
Sigortalı çalışıyor	88.9	683	11.8	76.3	11.8	76
Kadının ana dili						
Türkçe	91.9	6000	30.3	60.8	8.9	485
Kürtçe	96.8	932	56.7	30.0	13.3	30
Diğer	91.0	199	33.3	38.9	27.8	18
Namaz kılma durumu						
Kılmıyor	90.1	1442	14.6	73.4	12.0	158
Kılıyor	93.3	5145	38.7	52.4	8.9	372
Oruç tutma durumu						
Tutmuyor	82.4	446	15.8	76.8	7.4	95
Tutuyor	93.4	6122	35.3	55.0	9.7	431
Başörtüsü takma durumu						
Takmıyor	88.0	1764	12.0	77.6	10.4	241
Takıyor	94.3	4824	47.6	43.1	9.3	290
Türkiye	92.5	7130	31.9	58.5	9.6	533

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 6'de verilen evlilik süreleri incelendiğinde, evlilik süresi ile evliliğin devam etme yüzdeleri arasında önemli bir ilişki olmadığı görülmektedir. Evliliği sonlanan kadınların evliliklerinin sonlanma nedenlerine bakıldığında, evlilik süresi arttıkça, eşin ölmesinin payının artmasına paralel olarak, boşanmanın payının azaldığı görülmektedir. Evliliği sonlanan 2-5 yıllık evli kadınlar arasında evliliğin boşanma ya da ayrı yaşama ile sona ermesi yüzdesinin (yüzde 95) en yüksek seviye ulaştığı görülmektedir. Tablo 6'deki sonuçlar, çocuk sayısının evliliğin sonlanmasını belirleyen önemli bir değişken olduğuna işaret etmektedir. Bunu teyit eden en önemli bulgu, çocuksuz kadınlar arasında evliliği sonlanan kadınların oranının yüzde 11; üç ve daha fazla çocuklu kadınlar arasında ise sadece yüzde altı olmasıdır. Evliliği sonlanan çocuksuz kadınların evliliklerinin yaklaşık yüzde 90'ının; en az üç çocuğu olan kadınların evliliklerinin ise ancak yarısının boşanma ya da ayrı yaşama ile sonlandığı dikkati çekmektedir.

İlk evlilikleri sonlanan kadınların evlilikleri sona erdiğinde kaç yaşında olduklarına bakıldığında (Tablo 6), beklendiği gibi, evlilikleri genç yaşta sonlanan kadınların evliliklerinin daha çok boşanma nedeniyle (yüzde 86); evlilikleri ileri yaşlarda sonlanan kadınların evliliklerinin ise daha çok eşlerinin ölmesi nedeniyle (yüzde 60) sonlandığı görülmektedir. EK Tablo 1'deki sütun yüzdeleri analiz edildiğinde, evliliğin eşin ölmesi, boşanma ya da ayrı yaşama nedenleriyle en yüksek oranda sonlandığı yaş grubunun orta yaş grubu (25-39)

olduğu görülmektedir. Tüm hanehalkı refah gruplarında, düşük ve en düşük refah gruplarında biraz daha yüksek olmakla birlikte, evliliklerin devam etme durumunun yüzde 90'ının üzerinde olduğu görülmektedir. Hanehalkı refahı arttıkça ilk evlilikleri sonlanan kadınların evliliklerinin sonlanma nedenleri arasında boşanmanın (boşanmak üzere ayrı yaşama dâhil) payının arttığı; eşin ölmesinin payının ise belirgin bir biçimde azaldığı görülmektedir.

Tablo 6. Kadınların evlilik süresi, çocuk sayısı, ilk evliliğin sonlanma yaşı ve hanehalkı refah düzeyine göre ilk evliliklerinin sonlanma biçiminin yüzde dağılımı

Değişkenler	Evli	Kadın sayısı	Eşi ölmüş	Boşanmış	Ayrı yaşıyor	Kadın sayısı
İlk evliliğin süresi						
< 1	92.6	204	6.7	86.7	6.7	15
1	95.2	250	16.7	83.3	0.0	12
2-5	92.0	1029	4.9	84.1	11.0	82
6-9	93.5	1066	7.2	82.6	10.1	69
10 ve +	92.3	4582	44.5	45.9	9.6	355
Çocuk sayısı						
0	88.8	607	10.3	79.4	10.3	68
1	91.6	1419	15.1	69.7	15.1	119
2	92.5	2341	34.7	56.3	9.1	176
3+	93.8	2763	49.4	44.1	6.5	170
İlk evliliğin sonlanma yaşı						
15-24	-	-	14.1	77.9	8.0	163
25-39	-	-	33.1	57.2	9.7	236
40-49	-	-	60.0	21.5	18.5	65
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	94.1	1030	45.9	39.3	14.8	61
Düşük	93.6	1363	37.9	55.2	6.9	87
Orta	92.4	1516	27.8	59.1	13.0	115
Yüksek	91.3	1598	33.1	58.3	8.6	139
En yüksek	91.9	1624	23.7	69.5	6.9	131
Türkiye	92.5	7130	31.9	58.5	9.6	533

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

İlk evliliğin boşanma ile sonlanmasında, boşanma kararını kimin verdiği önemli bir konudur. Tablo 7'de evlilik kuşaklarına göre boşanma kararını kimin verdiği sunulmaktadır. Türkiye genelinde boşanmaların yüzde 52'sine kadınlar, yüzde 29'una kadınlar ve eşleri ortak olarak karar verirken, boşanmaların sadece yüzde 10'unda kararı erkekler vermiştir. Kadınların eşi ile birlikte karar vermesi durumu da dahil edilirse, boşanmaların yüzde 80'inin kadınların kararı ile gerçekleştiği söylenebilir. Evlilik kuşakları açısından değişime bakıldığında, daha eski dönemlerde evlenenler arasında kadınların karar vermesi daha fazla iken, yakın dönemde evlenen kuşaklar arasında ortak karar vermenin arttığı görülmektedir. Bu durum, son 10 yıl içinde Medeni Kanun'da yapılan

değişiklerin sonucu olarak ortaya çıkan anlaşmalı boşanmaların artması ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 7. Evlilik kuşaklarına göre ilk evliliklerde boşanma kararını kimin verdiği yüzde dağılımı

Evlilik kuşağı	Kendisi	Eşi	Kendisi ve eşi birlikte	Diğer	Bilinmiyor	Toplam	Kadın sayısı
2004-2008	47.6	4.8	40.5	1.2	6.0	100	84
1999-2003	35.8	9.5	37.9	3.2	13.7	100	95
1994-1998	51.8	16.1	21.4	-	10.7	100	56
1989-1993	67.3	8.2	20.4	-	4.1	100	49
1984-1988	57.1	18.4	20.4	2.0	2.0	100	49
1979-1983	70.0	7.5	17.5	2.5	2.5	100	40
<1978	77.8	-	22.2	-	-	100	9
Türkiye	52.1	9.9	29.1	1.6	7.3	100	382

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

İlk Evliliğin Sonlanması ve İkinci Evliliğe Geçiş Süreleri

İlk evliliği sonlanan kadınların yüzde 8'inin evliliklerinin ilk bir yıl içinde eşin ölmesi, boşanma ya da ayrı yaşama nedeniyle sona erdiği görülmektedir. İlk evlilikleri sonlanan her 10 kadından 4'ünün evliliklerinin ilk beş yıl içinde sonlandığı; ilk 10 yılda bu oranın yüzde 56'ya yükseldiği görülmektedir. İlk evliliği eşlerinin ölmesi nedeniyle sonlanan kadınların yaklaşık yüzde 70'inin evliliği evliliklerinin onuncu yılından sonra; ilk evliliği boşanma ile sonlanan kadınların yaklaşık yüzde 70'inin evliliği ise evliliklerinin ilk 10 yılı tamamlanmadan sona ermektedir (Tablo 8). Bu sonuçlarla tutarlı olarak, ilk evliliği sonlanan kadınlar için ilk evliliğin ortanca sonlanma süresi yaklaşık 8 yıl olarak bulunmuştur. Eşin ölmesi ile sonlanan ilk evlilikler için ortalama sonlanma süresi yaklaşık 14 yıl; ayrı yaşama ile sonlanan evlilikler için yaklaşık 9 yıl; boşanma ile sonlanan evlilikler için ise sadece 5 yıldır (Tablo 8).

Tablo 8. İlk evlilikleri sonlanan kadınların evliliklerin sonlanma biçimine göre evliliğin sonlanma sürelerinin kümülatif yüzdeleri ve ortanca ilk evlilik süreleri

İlk evliliğin sonlanma süresi (yıl)	Eşi ölmüş	Boşanmış	Ayrı yaşıyor	Top.
< 1	2.0	12.2	2.0	8.1
1	3.3	23.1	14.2	16.2
2-5	13.2	51.2	38.7	38.4
6-9	31.0	68.7	50.9	55.5
10 ve +	100.0	100.0	100.0	100.0
Kadın sayısı	152	303	49	504
İlk evliliğin ortanca sonlanma süresi	13.5	4.7	8.6	7.9

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 9’da görüldüğü gibi ilk evliliği çeşitli nedenlerle sonlanan kadınların yüzde otuzbeş’i ikinci kez evlenmektedir. İlk evlilikleri boşanma ile sonlanan kadınların ikinci evliliğe geçiş yüzdesi (yüzde 48), ilk evlilikleri eşlerinin ölmesi nedeniyle sonlanan kadınların ikinci evliliğe geçiş yüzdesinden (yüzde 14) oldukça yüksektir. Bu durum, eşleri ölen kadınların boşanan kadınlardan daha yaşlı olmaları ile ilişkili olabilir. İlk evlilikleri sonlanan ve ikinci evliliklerini yapan kadınların yüzde yirmiüç’ünün ilk bir yıl içinde; yüzde kırk’ının ise ilk iki yıl içinde ikinci evliliklerine geçiş yaptığı görülmektedir. İlk evlilikleri sonlanan ve ikinci kez evlenen kadınların ikinci evliliğe geçme sürelerinin sadece üç yıl olması bu bulguyu destekler niteliktedir. İlk evlilikleri eşlerinin ölmesi nedeniyle sonlanan ve ikinci kez evlenen kadınlar arasında ortanca ikinci evliliğe geçme süresinin (yaklaşık bir yıl); ilk evliliği boşanma ile biten ve ikinci evliliklerini yapan kadınların ortanca geçiş süresinden (yaklaşık iki yıl) oldukça kısa olduğu görülmektedir. Bu durum, ilk evliliği eşlerinin ölmesi ile sonlanan kadınların ikinci evliliğe geçme yüzdesinin düşük; ancak ikinci evlilik yapmaları durumunda ortanca ikinci evliliğe geçme sürelerinin (<bir yıl) oldukça kısa olduğunu göstermektedir.

Tablo 9. İlk evlilikleri sonlanan kadınların evliliklerin sonlanma biçimine göre ikinci evliliğe geçiş sürelerinin kümülatif yüzdeleri ve ortanca ikinci evliliğe geçiş süreleri

İkinci evliliğe geçiş süresi (yıl)	Eşi ölmüş	Boşanmış	Toplam*
< 1	28.6	21.5	22.9
1	52.4	37.5	40.0
2-5	76.2	72.2	72.9
6-9	76.2	88.2	87.0
10 ve +	100.0	100.0	100.0
İkinci kez evlenme yüzdesi	13.8	47.5	35.3
Kadın sayısı	21	144	170
İkinci evliliğe ortanca geçiş süresi	0.8	1.9	2.8

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır. *Evlilikleri ayrı yaşama nedeniyle sonlanan 4 kadına ilişkin bilgiyi de içermektedir.

Yeniden Evlenme ve Yeniden Evlenen Kadınların Özellikleri

Bu bölümde Tablo 10, 11 ve 12 aracılığı ile yeniden evlenen kadınların sosyo-demografik özellikleri değerlendirilmektedir. İlk evliliklerini TNSA-2008'e daha yakın tarihlerde yapan ve ilk evlilikleri sonlanan kadınların yeniden evlenme yüzdelerinin eski evlilik kuşaklarına mensup kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, ilk evlilikleri eşlerinin ölmesi ya da boşanma nedeniyle sonlanan kadınlar için de geçerlidir. İlk evliliği boşanma ile sonlanan ve oniki yaşına kadar daha çok Orta Anadolu'da ve kırsal alanlarda yaşayan kadınların ikinci kez evlenme yüzdelerinin diğer bölgelerde ve kentsel alanlarda sosyalleşen kadınlara göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. İlk evliliği eşlerinin ölümü nedeniyle sonlanan kadınlar arasında ikinci kez evlenme oranları, yurtdışında ve Orta Anadolu'da sosyalleşen kadınlar hariç, genellikle yüzde onbeş'in altındadır (Tablo 10).

Tablo 10. Kadınların evlilik kuşakları, oniki yaşına kadar yaşadığı bölge ve yerleşim yerine göre ikinci kez evlenme yüzdeleri

Değişkenler	Boşanmış	Kadın sayısı	Eşi ölmüş	Kadın sayısı	Toplam*	Kadın sayısı*
Evlilik kuşağı						
2004-2008	74.7	75	100.0	5	74.2	89
1999-2003	63.0	73	87.5	8	62.7	102
1994-1998	37.5	48	28.6	14	34.8	69
1989-1993	31.6	38	25.0	20	29.0	69
1984-1988	13.9	36	2.4	41	6.7	89
1979-1983	22.9	35	11.3	53	15.1	93
<1978	0.0		0.0	30	0.0	39
12 yaşına kadar yaşadığı bölge						
Batı	41.4	111	14.0	57	32.4	188
Güney	50.0	42	10.0	20	34.7	72
Orta	56.5	85	21.4	42	42.1	145
Kuzey	48.4	31	9.1	11	40.0	50
Doğu	31.3	32	10.3	29	23.5	68
Yurtdışı	40.0	10	33.3	9	38.5	26
12 yaşına kadar yaşadığı yerleşim yeri						
Kent	40.8	206	15.5	84	32.1	321
Kır	58.9	95	13.8	80	39.7	209
Türkiye	47.5	311	13.8	170	35.3	550

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

*Ayrı yaşama nedeniyle evlilikleri sonlanan kadınlara ilişkin bilgiyi de içermektedir.

İlk evliliği sonlanan kadınların ikinci evliliğe geçiş yüzdelerinde eğitim seviyesine göre önemli bir farklılaşma görülmektedir. Ancak, ilk evlilikleri boşanma ile sonlanan ve düşük eğitim seviyesine sahip olan kadınlar arasında yeniden evlenmenin (yüzde 56-57) yüksek eğitilmiş kadınlara göre (yüzde 36) daha yaygın olduğu görülmektedir. Bu bulguyu destekler nitelikteki bir başka bulgu da, ilk evliliği boşanma nedeniyle sona eren ve çalışmayan kadınlar arasında ikinci kez evlenme yüzdesinin oldukça yüksek (yüzde 55) olmasıdır. İlk evliliği sonlanan ve anadili Türkçe olan kadınlar arasında yeniden evlenme diğer anadil gruplarındaki kadınlara göre belirgin bir biçimde daha yüksektir. İlk evliliği boşanma ile sonlanan ve namaz kılan ve/veya başörtüsü takan kadınlar arasında yeniden evlenmenin daha yaygın olduğu görülmektedir. İlk evliliği sonlanan ve oruç tutan ve tutmayan kadınlar arasında yeniden evlenme davranışı anlamında önemli bir farklılaşma görülmektedir (Tablo 11).

Tablo 11. Kadınların eğitim, çalışma durumu, anadil ve dinsel/geleneksel vecibeleri yerine getirme durumuna göre ikinci kez evlenme yüzdeleri

Değişkenler	Boşanmış	Kadın sayısı	Eşi ölmüş	Kadın sayısı	Toplam*	Kadın sayısı*
Eğitim durumu						
Eğitimi yok	57.6	33	10.2	49	31.2	93
İlköğretim birinci aşama	56.4	133	18.9	95	39.8	256
İlköğretim ikinci aşama	33.3	36	12.5	8	26.3	57
Lise ve üzeri	35.5	110	20.0	20	32.9	143
Kadının çalışma durumu						
Hiç çalışmamış	54.6	185	13.6	110	37.8	336
Sigortasız çalışıyor	39.1	69	14.0	50	30.4	135
Sigortalı çalışıyor	28.8	59	44.4	9	32.9	79
Kadının ana dili						
Türkçe	46.6	294	17.0	147	36.7	502
Kürtçe	44.4	9	6.3	16	23.3	30
Diğer	42.9	7	0.0	6	16.7	18
Namaz kılma durumu						
Kılmıyor	44.8	116	17.4	23	40.5	168
Kılıyor	47.2	195	15.4	143	33.2	380
Oruç tutma durumu						
Tutmuyor	47.9	73	0.0	14	43.0	100
Tutuyor	46.0	237	17.1	152	34.1	443
Başörtüsü takma durumu						
Takmıyor	38.5	187	24.1	29	37.5	253
Takıyor	57.6	125	13.8	138	33.3	294
Türkiye	47.5	311	13.8	170	35.3	550

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

*Ayrı yaşama nedeniyle evlilikleri sonlanan kadınlara ilişkin bilgiyi de içermektedir.

İlk evliliği sona eren kadınların çocuk sayısına göre yeniden evlenme durumlarına genel olarak bakıldığında (Tablo 12), çocuk sayısı ile yeniden evlenme arasında önemli bir ilişki görülmemektedir. Ancak, ilk evliliği boşanma ile sonlanan kadınların sahip oldukları çocuk sayısı arttıkça yeniden evlenme oranlarının yükseldiği görülmektedir. İlk evliliği boşanma ile sonlanan ve hiç çocuğu olmayan kadınların sadece yüzde otuzüç'ü yeniden evlenirken, üç ve daha fazla çocuğu olan kadınların yüzde altmışbir'inin yeniden evlendiği dikkati çekmektedir. İlk evliliği sonlanan kadınların ilk evlenme yaşlarına göre yeniden evlenme yüzdelerine bakıldığında, ilk evlenme yaşı arttıkça yeniden evlenme oranının yüzde 6'dan yüzde 88'e yükseldiği görülmektedir. Bu durum, ilk evliliği boşanma ya da eşin ölmesi ile sonlanan kadınlar için de geçerlidir. İlk evliliği sonlanan kadınların ilk evliliklerinin süresine göre yeniden evlenmeye geçiş durumlarına bakıldığında ise, ilk evlilikleri kısa süren kadınların yeniden evlenme oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu iki bulgu ile tutarlı olarak, ilk evliliğin sonlanma yaşı ile yeniden evlenme arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. İlk evliliği genç yaşlarda (15-24) sona eren kadınların ikinci kez evlenme yüzdesi (yüzde 61); ilk evliliği ileri yaşlarda (40-49) sona eren kadınlara göre (yüzde 3) yirmi kat daha yüksektir. Bu bulgu, ilk evlilikleri boşanma ya da eşin ölmesi ile sonlanan kadınlar için de geçerlidir. İlk evlenme yaşı, ilk evliliğin süresi ve ilk evliliğin sonlanma yaşına ilişkin bulgular birlikte değerlendirildiğinde, ilk evlilikleri boşanma ya da eşlerinin ölmesi nedeniyle kısa süren kadınlar arasında yeniden evlenmenin daha yaygın olduğunu göstermektedir. İlk evliliğin çiftlerin isteği ile ya da kadının kaçırılması ile gerçekleştiği durumlarda yeniden evlenme eğiliminin düşük olduğu görülmektedir. İlk evliliğe kadının rızası olmadan ailelerin karar vermesi durumunda ise, oldukça yüksek yeniden evlenme yüzdesi (Yüzde 56) görülmektedir. Bulgular, yeniden evlenme yüzdelerinin hanehalkı refah düzeyine göre önemli bir farklılaşma göstermediğine işaret etmektedir (Tablo 12).

Tablo 12. Kadınların çocuk sayısı, ilk evlenme yaşı, ilk evliliğin süresi, ilk evliliğin sonlanma yaşı, ilk evlilik kararını kimin verdiği ve hanehalkı refah düzeyine göre ikinci kez evlenme yüzdeleri

Değişkenler	Boşanmış	Kadın	Eşi	Kadın	Toplam*	Kadın
	sayısı	sayısı	ölmüş	sayısı		sayısı*
Çocuk sayısı						
0	33.3	54	16.7	6	30.4	69
1	33.7	83	22.2	18	32.6	129
2	52.5	99	18.0	61	38.4	177
3 ve +	60.5	76	12.9	85	36.2	175
İlk evlenme yaşı						
>20	10.1	89	4.1	98	6.2	210

Tablo 12 devam ediyor...

20-34	37.9	103	18.8	48	31.4	175
25-29	67.9	56	36.4	11	63.3	79
30+	92.2	64	76.9	13	88.4	86
İlk evliliğin süresi						
<1	100.0	13	100.0	1	100.0	18
1	90.0	10	100.0	2	92.3	13
2-5	65.2	69	100.0	4	62.4	85
6-9	60.7	56	83.3	6	62.7	75
10 ve +	26.4	163	9.6	157	17.8	359
İlk evliliğin sonlanma yaşı						
15-24	66.7	126	45.8	24	61.0	164
25-39	31.1	135	16.7	78	23.6	237
40-49	13.3	15	0.0	39	3.0	66
İlk evlilik kararını kimin verdiği						
Aileler-kadının rızası ile	53.9	102	20.5	83	37.8	209
Aileler-kadının rızası olmadan	78.0	50	4.8	21	56.3	87
Çiftler	30.0	130	13.3	45	24.5	192
Kaçtı	52.9	17	20.0	15	35.0	40
Kaçırıldı	11.1	9	0.0	5	25.0	20
Diğer	0.0	2	0.0	0	0.0	3
Hanehalkı refah düzeyi						
En düşük	45.8	24	17.9	28	32.8	64
Düşük	54.2	48	12.1	33	36.4	88
Orta	52.9	68	18.8	32	39.5	119
Yüksek	44.4	81	13.0	46	32.2	143
En yüksek	39.6	91	16.1	31	35.3	136
Türkiye	47.5	311	13.8	170	35.3	550

Kaynak: Yazarlar tarafından TNSA-2008 verisi kullanılarak hesaplanmıştır.

*Ayrı yaşama nedeniyle evlilikleri sonlanan kadınlara ilişkin bilgiyi de içermektedir.

Çok Değişkenli Analiz Sonuçları

Boşanmayı etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan lojistik regresyon analizlerinde birden fazla model oluşturulmuştur. Ancak burada sadece iki modelin sonuçları sunulmaktadır. Birbirlerini ve dolayısıyla boşanmayı aynı yönde etkileyen evlilik kuşağı, evlilik süresi ve çocuk sayısı değişkenlerinin hepsinin korunduğu ilk model boşanmayı etkileyen faktörlerin yüzde 21'ini açıklamaktadır. İlk evlenme yaşı, evlilik kararı, 12 yaşına kadar yaşanan bölge, eğitim, oruç tutma ve başörtüsü takma, ilk evliliğin süresi ve çocuk sayısı değişkenleri literatürde yer alan sonuçlara benzer biçimde boşanmada etkili

faktörlerdir. Evlilik kuşağı, evlilik süresi ve çocuk sayısı değişkenlerinin her birinin tek tek yer aldığı modeller oluşturulmuş, ancak bu modellerden açıklayıcılığı daha yüksek olması nedeniyle sadece çocuk sayısının yer aldığı ikinci modelde, boşanmayı etkileyen faktörlerin yüzde 19,5'u açıklanmıştır. İkinci modelde de boşanmada etkili olan faktörler açısından önemli bir farklılaşma söz konusu olmamıştır.

Tablo 13. Lojistik regresyon sonuçlarına göre boşanmanın belirleyicileri

Değişkenler	Model 1	Model 2
Evlilik kuşağı		
2004-2008	0.48	-
1999-2003	0.67	-
1994-1998	0.67	-
1989-1993	0.78	-
1984-1988	0.99	-
<1983	1.00	-
İlk evlenme yaşı	**	**
<20	1.00	1.00
20-34	1.81**	1.70**
25-29	2.41**	2.18**
30+	12.56**	9.75**
Evlilik kararını kimin verdiği	**	**
Aileler-kadının rızası ile	1.00	1.00**
Aileler-kadının rızası olmadan	4.44**	4.45**
Kadın ve eşi	0.57**	0.54**
Kaçtı	1.59	1.47
Kaçırıldı	8.27**	8.79**
Diğer	5.52**	5.54*
12 yaşına kadar yaşadığı bölge	*	*
Yurtdışı	1.63	1.59
Batı	1.68*	1.79*
Güney	1.83*	1.85*
Orta	2.05*	2.06*
Kuzey	1.26	1.31
Doğu	1.00	1.00
12 yaşına kadar yaşadığı yerleşim yeri		
Kent	2.95	1.29
Kır	1.00	1.00
Eğitim durumu	*	*
Eğitimi yok	1.00	1.00
İlköğretim birinci aşama	0.75	0.71
İlköğretim ikinci aşama	1.49	1.27
Lise ve üzeri	0.74	0.69

Tablo 13 devam ediyor...

Kadının çalışma durumu		
Çalışmıyor	1.00	1.00
Sigortasız çalışıyor	1.11	1.16
Sigortalı çalışıyor	1.32	1.37*
Kadının ana dili		
Diğer	1.69	1.84
Türkçe	1.99*	2.09*
Kürtçe	1.00**	1.00**
Oruç tutma durumu		
Tutmuyor	1.82**	1.87**
Tutuyor	1.00**	1.00**
Başörtüsü takma durumu		
Takmıyor	2.67**	2.72**
Takıyor	1.00**	1.00
İlk evliliğin süresi		
1 yıldan az	†	
<1	0.47	-
2-5	0.51	-
6-9	1.36	-
10 ve +	1.00	-
Çocuk sayısı		
	**	**
0	3.97**	2.23**
1	1.79*	1.49*
2	1.21	1.15
3+	1.00	1.00
R²	0.205	0.195

*İstatistiksel anlamlılık seviyesi $p < 0.01$; **İstatistiksel anlamlılık seviyesi $p < 0.05$

† Evlilik kuşağı değişkenin olduğu modelde ilk kategori modelin dışında kalmaktadır.

Her iki modelde de, ilk evlenme yaşının ilerlemesiyle boşanmalar artmaktadır. İlk evliliğin 30 ve üzeri yaşlarda gerçekleştiği durumlarda boşanmanın 20 yaşından erken evlenen kadınlardan sırasıyla 13 kat ve 10 kat daha fazla olduğu görülmüştür. Evlenme kararını kimin verdiği de boşanmalarda etkili olan faktörlerden biridir. Kaçırılma sonucunda gerçekleşen evliliklerde boşanma, ailelerinin kararı ve kadınların rızası ile gerçekleşen evliliklerden en az 8 kat daha fazladır. Kadının eşi ile birlikte evlilik kararı alması ise boşanmaları azaltan bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Kadınların 12 yaşına kadar sosyalleştikleri bölgeler arasında da farklılık söz konusudur. Doğu bölgesine oranla Orta, Güney ve Batı bölgelerinde daha fazla boşanma gerçekleşmektedir.

Kadınların eğitim düzeyi, değişken olarak yüzde 10 seviyesinde anlamlı iken, kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kadının çalışma durumu ise hem değişken olarak hem de kategorileri bazında istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, sigortalı bir işte çalışan kadınların boşanma olasılıklarının, çalışmayan kadınlardan yüzde 32 daha fazla olduğu görülmektedir. Anadili Türkçe olan kadınlar Kürtçe anadile sahip olan kadınlarından yaklaşık 2 kat daha fazla boşanmaktadır. Dışarıya çıkarken başörtüsü takma ve oruç tutma gibi bir boyutu ile gelenekseliği, diğer boyutu ile dindarlık düzeyini gösteren değişkenler ise, oruç tutmayan ve baş örtüsü takmayan kadınların oruç tutan ve baş örtüsü takanlardan daha fazla boşanma eğiliminde olduklarını göstermiştir.

İlk modelde yer alan evlilik süresi istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiyi yansıtmasa da önemli bir faktör olarak görülmektedir. Boşanma ve çocuk sayısı arasındaki ilişki ise, çocuk sayısındaki artışın boşanmaları azalttığı biçimindedir. Hiç çocuğu olmayan kadınlar, 3 ve daha fazla çocuğu olan kadınlardan yaklaşık 4 kat (ikinci modelde 2 katından fazla) daha fazla boşanmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, kadınların hayat döngüsü içinde oldukça geniş bir yer tutan evlilik konusunda, kadınlardan elde edilen bilgi aracılığıyla ilk evlenme, boşanma ve yeniden evlenme düzeylerinin tanımlanmasına ve boşanmayı etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik bir çaba niteliğindedir. Evlilik, toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel mirasları ile kalkınmışlık düzeylerine göre farklılaşmasına ve zaman içinde değişiklikler göstermesine rağmen, değişime karşı oldukça dirençli bir kurumdur. Evlilik yoluyla kurulan ailenin değişimi konusunda hem eşler arasındaki ilişkiler hem de çocuklar ve ebeveynler arasındaki ilişkiler giderek daha yaygın bir şekilde sorgulanmasına karşın aile ilişkilerinin hiyerarşik yapısı ve ev içindeki işlerden büyük oranda kadınların sorumlu olması devam etmektedir. Bu durum ailenin değişime gösterdiği dirence örnek olarak verilmektedir (Walters vd, 2002). Türkiye açısından ise, evliliğin yaygın olma özelliğini her zaman koruduğundan ve değişimin en yavaş gözlemlendiği kurum olduğundan söz etmek mümkündür. İlk evlenme yaşı artmasına karşın evlilik halen kadınlar ve erkekler için bir statü göstergesi olma özelliğini korumaktadır. Türkiye’de evliliğin dışında kalmak kadınlar kadar erkekler açısından da toplumsal onay görmemekte, aile ve yakın çevrenin teşviki evliliğin yaygın olma özelliğini pekiştirmektedir.

Batı ülkelerinde gözlenen evlenmeden yalnız yaşama, evlilik dışı birlikte yaşama veya evliliğin sonlanmasıyla ardından tek ebeveyn olarak yaşama gibi yeni yaşam biçimleri, Türkiye’de sadece sınırlı bir grup tarafından tercih edilen yaşam biçimleridir. Son dönemlerde gözlenen boşanma oranlarındaki artışın kaygı ile karşılanması ve bunun medyada boşanmalara ilişkin “aile birliği temelinden sarsılıyor” veya “aile kurumu darbe aldı” biçimindeki söylemler ile yer bulması Türkiye’de evliliğin boşanma ile sonlanmasına karşı çok hoşgörülü bakılmadığını gösteren önemli bir örnektir. Ancak, boşanma oranlarının son on yılda hızla artmasına karşın OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye’nin günümüzdeki boşanma oranının OECD ülkelerinin 1970’lerdeki boşanma oranları seviyesinde olduğu görülmektedir (OECD, 2009).

Toplumsal dönüşümün birçok alanında olduğu gibi, boşanma konusunda da belirli gruplar değişime öncülük etmekte ve bu davranışlar daha sonra topluma yayılmaktadır (Goode, 1962). Özellikle kadınların sosyal hayata daha fazla katılmaları ve karar alma mekanizmalarında daha etkin olmaları diğer faktörlerle birlikte boşanmalar üzerinde etkili olmaktadır. Boşanma konusundaki çalışmalar, ekonomik kalkınma ve sosyo-kültürel değişimin daha çok kadınların hayatlarını farklılaştırdığına, kadınların kendi hayatları hakkında daha çok söz sahibi olduklarına işaret etmektedir. Buna karşın, ailede erkeklerin daha fazla otorite ve statüye sahip oldukları (Gough, 1975), erken yaşlarda evlenen kadınların daha fazla baskı ve şiddete maruz kaldıkları (Clark, 2010), kadınların daha çok ev içinde çalıştıkları ve eğitimlerinin erkeklere oranla daha az olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları, ileri yaşlarda evlenmiş, evliliği kendi dışında gerçekleşmiş, ülkenin gelişmiş bölgelerinde sosyalleşmiş, çocuksuz veya bir çocuklu ve ana dili Türkçe olan kadınların daha fazla boşanma eğiliminde olduklarını göstermiştir. Daha erken yaşlarda evlenen, daha çok çocuk sahibi olan, oruç tutan ve başörtüsü takan kadınlar ise daha az boşanma eğilimindedirler. Ancak, boşanmaların sözü edilen özelliklere sahip kadınlar arasında daha az olması, mutlu bir aile birlikteliğini göstermediği gibi, kadınların eğitim düzeyleri ve çalışma yaşamına katılmaları açısından erkeklerin gerisinde olduğu ve kadınlara biçilen temel rolün eş ve anne olma özelliği ile sınırlı olduğu ülkemizde, kadınların mutsuz da olsa kötü giden evliliklerini bitirme konusunda toplumsal ve sosyal çevrenin desteğinden yoksun oldukları biçiminde değerlendirilebilir. Her on kadından dördünün şiddete maruz kaldığı düşünüldüğünde de bu değerlendirme çok da yanlış görünmemektedir (Jansen, Yüksel & Çağatay, 2009).

Boşanmalar evlilik kuşakları açısından değerlendirildiğinde, yakın dönemlerdeki evliliklerin boşanma ile sonuçlanmasının ve boşanma kararında betimsel düzeyde de olsa çiftlerin birlikte karar almalarının artması, çiftlerin

mutlu olmayan evlilikleri devam ettirme eğiliminde olmadıklarının habercisi olarak yorumlanabilir. Bu durum, belirli gruplar için kadınlar kadar erkekler açısından da bir değişimden söz edilebileceğini göstermektedir. Bu çalışmanın çok değişkenli analizlerinin gösterdiği önemli sonuçlardan biri, bu konuda daha önce yapılmış betimsel düzeydeki çalışmaların sonuçlarından farklı olarak evlilik kararının birlikte alınması durumunda boşanmaların yarı yarıya azalmasıdır.

Boşanmayı ve toplumun boşanmaya yönelik bakış açısını , toplumsal değişimin bir barometresi olarak tanımlayan Levine'in (1982) değerlendirmesi dikkate alınırsa, 1980'li yıllarda düşük düzeyde olan boşanmaların, günümüzde artması ekonomik kalkınmaya yönelen bir sosyal mücadele ile artan toplumsal eşitlik mücadelesinin habercisi niteliğini taşımaktadır.

Evliliği ölüm ya da boşanma ile sonlanan her üç kadından birinin üç yıl içinde yeniden evlenmesi, özellikle eğitim düzeyi daha düşük, ev işleri dışında çalışmayan, daha genç yaşlarda evlenmiş, kırsal alanda sosyalleşmiş ve üçten fazla çocuğu olan kadınlar arasında yeniden evlenme oranlarının yüksek olması beklenmedik bir sonuç değildir. Yeniden evlenme kadınların yaşamla baş etme stratejilerinden biri olarak görülmektedir. Eğitim düzeylerinin düşüklüğü, çalışma olanaklarını sınırlamakta ve çalışmama durumu gelir düzeyini azaltmaktadır. Kırdaki kadınların daha yüksek oranda yeniden evlenmeleri, kadınların yalnız yaşamasını onaylamayan toplumsal baskıyı daha çok hissettikleriyle açıklanabilir. Çocuk sayısının artması durumunda kadınların yeniden evlenme ihtimallerinin artması çocukların bakımını/geçimini sağlamak amacıyla ilişkili olabilir.

Boşanma ya da aile yapısında meydana gelen değişimler, bazı çevreler tarafından yıkıcı olarak tanımlanırken, bazı çevreler tarafından yeni fırsatlar doğuran ve yeni anlayışlara neden olan bir dönüşüm olarak değerlendirilmektedir (Adams, 2004). Bu çalışma kapsamında, boşanmaya aile yapısındaki değişimlere geleneksel değerlerin bozulması ve aile birliğinin sarsılması biçiminde bakan görüşler yerine bireylerin kendilerini ifade etme ve haklarına saygı gösterilmesini isteme olarak bakılmakta ve boşanmanın hangi sosyal gruplarda daha yaygın olduğu incelenmeye çalışılmaktadır.

Türkiye'de yaşanmakta olan sosyo-ekonomik değişimlerin önümüzdeki dönemde de boşanma oranlarındaki artışı devam ettirmesi muhtemeldir. Bu nedenle boşanma sonucunda kadınlar, erkekler ve çocuklar açısından ortaya çıkacak olumsuzluklara yönelik çözümler üretilmesine odaklanmak daha yapıcı bir yaklaşım olacaktır. Öte yandan, eşlerin birlikte karar alarak evlenmeleri, evlilik içinde eşit ilişkiler kurabilmeleri durumunda ise boşanmaların durağanlaşması ya da azalması beklenebilir.

Bu çalışmada, kadınları ve erkekleri ilgilendiren evlenme, boşanma ve yeniden evlenme konularında kadınlardan elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Bu konuda ileride yapılacak olan araştırmalarda, kadınların yanı sıra erkeklerden de boylamsal niceliksel/niteliksel araştırmalar aracılığı ile daha detaylı bilgi toplanması önerilmektedir.

Notlar

¹ Türkiye’de evlenmelere ilişkin istatistikler 1982, boşanmalara ilişkin istatistikler ise 1927 yılından beri Türkiye İstatistik Kurumu tarafından derlenmektedir. 2007 yılından itibaren ise, Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) veri tabanından gelen bilgiler temel alınmaktadır. Evlenme ve boşanma istatistiklerinin birlikte sunulduğu 2008 yılından itibaren yayınlanan Evlenme ve Boşanma İstatistikleri’nde, evlenme Türk Medeni Kanunu’na göre evlenmeye ehil erkek ve kadının yetkili kanuni merci önünde yapmış oldukları çift taraflı bir akit, boşanma ise evlenmenin yasal olarak sona erdirilmesi biçiminde tanımlanmaktadır.

² Hanehalkı refah endeksi konusunda ayrıntılı bilgi için TNSA-2008’in ana raporuna bakılabilir (Eryurt vd, 2009).

Kaynakça

Adams B. N. (2004). Families and family study in international perspective. *Journal of Marriage and Family Special Issue: International Perspectives on Families and Social Change*, 66 (5): 1076-1088.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). (2007). *Üniversite son sınıf öğrencilerinin evliliğin kuruluşuna ilişkin görüş ve düşünceleri*. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). (2009). *Boşanma nedenleri araştırması*. Ankara: Afşaroğlu Matbaası.

Andersen M. L. (1993). *Thinking about women: Sociological perspectives on sex and gender*. New York: Macmillan Publication Company.

Arıkan Ç. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. T.C Başbakanlık ve Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Genel Yayın No:96, Bilim Serisi. Ankara: Öncü Ltd.

Arıkan Ç. (1992). *Yoksullukta ve evlilikte geçimsizlik ve boşanma*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

- Arkun N. (1965). *Türkiye’de evlenmeler ve boşanmalar hakkında psiko-sosyal bir araştırma*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Bernard J. (1976). aktaran Kaljmin M. & Poortman A. (2003). His or her divorce? The gendered nature divorce and it’s determinants. *European Sociological Review*, 22 (2): 201-214.
- Bumpass L., Sweet J. & Martin T. C. (1990). Changing patterns of remarriage. *Journal of Marriage and Family*, 52(3): 747-756.
- Cherlin A. (1990). Recent changes in American fertility, marriage and divorce. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 510: 145-154.
- Clark C. J., Silvermen Jay G., Shahrouri M., Everson-Rose S. & Groce N. (2010). The role of the extended family in women’s risk of intimate partner violence in Jordan. *Social Science and Medicine*, 70: 144-151.
- Coleman D. A. (1989). The contemporary pattern of remarriage in England and Wales. In Grebenik E., Höhn C. & Mackensen R. (Eds.) *Later Phases of the Family Cycle: Demographic Aspects içinde*. Oxford: Clarendon Press:83-119.
- Cornell L. L. (1989). Gender differences in remarriage after divorce in Japan and the United States. *Journal of Marriage and Family*, 51 (2):457-463.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (2000). *Boşanma istatistikleri*.Yayın no: 2680. Ankara: DİE Matbaası.
- Duben A. & Behar C. (1996). *İstanbul haneleri: Evlilik, aile ve doğurganlık 1880-1940*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ergöçmen B. A., Eryurt, M. A. & Adalı T. (2009). Bölüm 7: Doğurganlığı belirleyen diğer ara değişkenler, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müşterarlığı ve TÜBİTAK. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi: 109-117.

- Eryurt M. A., Türkyılmaz A. S. & Koç İ. (2009). Bölüm 1: Hanehalkı nüfusu ve konut özellikleri. *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara. Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi: 17-41.
- Givens B. P. & Hirschman C. (1994). Modernization and consanguineous marriages in Iran. *Journal of Marriage and Family*, 56 (4): 820-834.
- Glick P. C. & Lin S. (1986). Recent changes in divorce and remarriage. *Journal of Marriage and Family*, 48 (4): 737-747.
- Goode W. J. (1962). Marital satisfaction and instability: A cross-cultural class analysis of divorce rates, in *Class, Status, and Power: Social Stratification in Comparative Perspective*. Bendix, R. and Lipset, S.M. (eds.). New York: Free Press: 377-387.
- Goode W. J. (1963). *World revolution and family patterns*. New York: Free Press.
- Gove W & Tudor J. F. (1973). Adult sex roles and mental illness. *American Journal of Sociology*, 78: 50-73.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (1979). *Turkish fertility survey*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi: 50.
- Jansen H. F. M, Yüksel İ. & Çağatay P. (2009). Kadına yönelik şiddetin yaygınlığı. *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: Elma Yayıncılık.
- Jones G. W. (1997). Modernization and Divorce: Contrasting trends in Islamic Southeast Asia and the West. *Population and Development Review*, 23(1): 95-114.
- Jones F. L.(1996).Convergence and divergence in ethnic divorce patterns: A research note. *Journal of Marriage and Family*, 58(1): 213-218.

- Kalmijn M., Graaf de P. M. & Janssen J. P. G. (2005). Intermarriage and the risk of divorce in the Netherlands: The effects of differences in religion and in nationality 1974-94. *Population Studies*, 59(1): 71-85.
- Kalmijn M. & Poortman A.(2003). His or her divorce? The gendered nature divorce and it's determinants. *European Sociological Review*, 22 (20): 201-214.
- Kalmijn M. (1999). Father involvement in childrearing and the perceived stability of marriage. *Journal of Marriage and Family*, 61: 409-421.
- Koç İ., Eryurt M. A., Adalı T. & Seçkiner P. (2010). *Türkiye'nin demografik dönüşümü: Doğurganlık, aile planlaması, anne-çocuk sağlığı ve beş yaş altı ölümlerdeki değişimler 1968-2008*. Ankara: HÜNEE.
- Lesthaeghe R. (1992). The second demographic transition in western countries in IUSSP-IRP. İçinde Oppenheim M. K. & Jensen A. *Gender and Family Change*. Oxford: Clarendon Press: 17-62.
- Levine N. (1982). Social Change and Family Crisis. İçinde Kağıtçıbaşı Ç. (Ed.), *Sex Roles, Family and Community in Turkey*. Indiana University: Turkish Studies 3: 323-349.
- Peters A. & Liefbroer A. C. (1997). Beyond marital status: Partner history and well-being in old-age. *Journal of Marriage and Family*, 59: 687-699.
- Preston S. H. & Mc Donalds J. (1979). The incidence of divorce within cohorts of American marriages contracted since the civil war. *Demography*, 16 (1): 1-25.
- Salvini S. & Vignoli D. (2011). Things change: Women's and men's marital disruption dynamics in Italy during a time of social transformations 1970-2003. *Demographic Research*, 24 (5):145-174.
- Oğuzman K. & Dural M. (1994). *Aile hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Singh J. P. (2004). The contemporary Indian family. In Adams B. N. & Trost J. (Eds.) *Handbook of world families (chap. 6)*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Sogner S. & Dupaquier J. (1981). Introduction: Marriage and remarriage. In Dupaquier J., Helin E., Laslett P., Livi-Bacci M., Sogner S. (Eds.), *Populations of the Past*. New York: Academic Press.
- South S. J. (1985). Economic conditions and the divorce rate: A time-series analysis of the post-war United States. *Journal of Marriage and the Family*, 47: 31-41.
- Rankin R. P. & Maneker J. S.(1987). Correlates of marital duration and black-white intermarriage in california. *Journal of Divorce*, 11: 33-67.
- OECD (2008). *Marriage and divorce rates*. Erişim adresi: <http://www.oecd.org/dataoecd/4/19/40321815.pdf>
- Thornton A. (1985). Changing attitudes towards separation and divorce: causes and consequences. *The American Journal of Sociology*, 90(4): 856-872.
- Timur S. (1972). *Türkiye’de aile yapısı*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, D-15.
- Toth O. & Somlai P. (2004). Families in Hungary. In Adams B. N. & Trost J. (Eds.), *Handbook of world families (chap. 14)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Trent K. & South S. J. (1989). Structural determinants of the divorce rate: a cross-societal analysis. *Journal of Marriage and Family*, 51(2): 391-404.
- Tribalat M. (1987). Divorce among mixed couples in the Federal Republic of Germany. *Population*, 42(1): 161-166.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2010a). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*. Yayın no: 3473. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK. (2010b). *İstatistik Göstergeler 1923-2009*. Yayın no: 3493. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2001). *Türk Medeni Kanunu*. Erişim adresi: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721>.

Van de Kaa D. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin* 42(1): 1-59. (Washington, DC: Population Reference Bureau).

Walters L. H., Warzywoda-Kruszynska W. & Gurko T. (2002). Cross-cultural studies of families: Hidden differences. *Journal of Comparative Family Studies*, 33: 433-449.

Waite L. J. & Lillard L. A. (1991). Children and marital disruption. *American Journal of Sociology*, 96: 930-995.

EK Tablo 1. İlk evliliğin sonlanma biçiminin süreye/yaşa bağlı değişkenlere göre yüzde dağılımı, TNSA-2008 (sütun yüzdeleri)

Değişkenler	Eşi ölmüş	Boşanmış	Ayrı yaşıyor	Toplam
Evlilik kuşağı				
2004-2008	2.9	24.1	11.5	16.3
1999-2003	4.7	23.5	23.1	18.5
1994-1998	8.2	15.4	9.6	12.7
1989-1993	11.7	12.2	19.2	12.5
1984-1988	24.0	11.6	23.1	16.2
1979-1983	31.0	10.9	9.6	16.7
<1978	17.5	2.3	3.8	7.1
İlk evlenme yaşı				
<20	57.6	28.5	46.0	38.2
20-34	28.2	33.0	40.0	31.8
25-29	6.5	17.9	10.0	14.4
30+	7.6	20.5	4.0	15.6
Evlilik süresi				
< 1	2.0	12.2	2.0	8.1
1	1.3	10.9	12.2	8.1
2-5	9.9	28.1	24.5	22.2
6-9	17.8	17.5	12.2	17.1
10 ve +	69.1	31.4	49.0	44.4
İlk evliliğin sonlanma yaşı				
15-24	16.4	46.0	27.1	35.1
25-39	55.7	48.9	47.9	50.9
40-49	27.9	5.1	25.0	14.0
Türkiye	31.9	58.5	9.6	533

Marriage Cycle of Women: Dissolution of Marriage and Remarriage

İlknur Yüksel-Kaptanoğlu

Mehmet Ali Eryurt

İsmet Koç

Hacettepe University

Abstract

Marriage has an important place in the life cycle of women. This study firstly identifies past and current levels of marriage, dissolution of marriage and remarriage in Turkey and then examines determinants of divorce through information obtained from women. The Demographic and Health Survey of Turkey, 2008 and its marriage history module were the main data source of the study. Results of descriptive analysis show that although marriage still holds an important place in the life cycle of women, the percentage of divorce began to rise in the last decade. Half of divorced women remarry within two years, and this fact indicates that remarriage is also common in Turkey. Results of multivariate analysis reveal that women who marry at later ages, women who marry involuntarily, women who socialised in developed regions of the country, childless or single-child women and women whose mother tongue is Turkish have a higher risk to divorce.

Keywords: marriage, dissolution of marriage, divorce, remarriage, Turkey.

Eser Tanıtımları/Book Reviews

Zakes Mda (2011). *The Madonna of Excelsior*. Cape Town: Oxford University Press Southern Africa. (268 pages) ISBN: 978 019578 3155.

Güney Afrika'nın Hikâyesi: Zakes Mda ve "The Madonna of Excelsior"

Bu yaz kendime bir iyilik yaptım ve bir arkadaşımın davetine icabet ederek çooooook uzaklara, Afrika kıtasının en ucuna muhteşem bir yolculuk yaptım. Güney Afrika'nın Cape Town kentinde geçirdiğim iki hafta benim için her anlamda unutulmazdı. İki okyanusun birleştiği noktada başlayan o güzel kentin sokaklarında dolaşırken hep bir hayaletin peşimde gezindiğini duyumsadım sanki. Nelson Mandela'nın onsekiz yılını geçirdiği hapishaneyi ziyaretimde olsun, onyedinci yüzyıldan kalma kölelerin kapatıldığı yatı evini ziyaretimde olsun, bu şehrin ziyaretçilerine fısıldadığı onca hikâye olduğunu düşündüm durdum. Bu güzel ülkenin çileli ama inadına dirençli ve güzel insanların öykülerini en güzel bir romancı anlatabilirdi. Zakes Mda'yla tanışmam da bu arayışın sonucu oldu. Güney Afrika yazının Nadine Gordimer, John Maxwell Coetzee gibi dev isimlerine aşınaydım, hatta beni buraya çeken şey biraz da onlardan dinlediğim Güney Afrika'ydı. Ama Zakes Mda, siyah bir Güney Afrikalı yazar olarak çok daha başka bir perspektiften ve farklı bir biçimle hikâyelerini aktarıyordu ve onun tarzı beni tam anlamıyla büyüledi.

Mda'nın "The Madonna of Excelsior" romanını Cape Town'a ayak bastığımanın ikinci günü, büyük bir tesadüf eseri keşfettim. Tüm gün büyük bir merakla şehri gezdim, artık yürüyemeyecek kadar yorulduğumu anladığım zaman bir mola vermek için Merkez Kütüphanesine uğradım. Kütüphane girişinde tanıtımı yapılan kitaplar arasında seçtiğim roman beni birden içine çekti, kafamı kaldırdığımda akşam karanlığı bastırmıştı artık.

Mda, Excelsior kentinde yaşayan siyah bir ailenin dramatik olaylarla bezeli öyküsünün arka planında ırk ayrımcılığının (*apartheid*) damgasını vurduğu yılları anlatıyor. Güney Afrika'da ırk ayrımcılığı Mda'nın doğduğu yıl olan 1948 yılında yasal hale getirildi. Irk ayrımcılığı sömürgeciliğin bir bakiyesiydi. Elmas ve altın madenleri ve verimli topraklarıyla Güney Afrika'nın da tüm kıtayı etkileyen sömürgeciliğinden nasibini alması kaçınılmazdı. On yedinci yüzyıldan itibaren Hollanda ve İngiltere tarafından sömürgeleştirilen ülkede 1940'lara kadar bu iki sömürgeci güç arasında zorlu bir iktidar paylaşımı hüküm sürdü.

1940larda ise Hollandalı sömürgecilerin torunları olarak tanımlanan Afrikaner'lerin Ulusal Partisi (National Party) çoğunluğu elde etmeyi başardı. İrk ayrımcılığının yasal hale getirilmesi de Ulusal Parti'nin 1948'de iktidara gelmesinin ardından gerçekleşti. Bu dönemde siyah Afrikalıların özgürlükleri daha fazla kısıtlanmaya başladı. İrk yasaları toplumsal hayatın her alanını kapsıyordu. 1950'deki Nüfus Kayıt Yasası bütün Güney Afrikalıların beyaz, siyah ve melez olarak sınıflandırılmasını buyuruyordu. Siyah Afrikalıların fotoğrafları ve parmak izlerini içeren pasaportlar taşımaları ve beyazlara ait bölgelere girerken bunu göstermeleri, kırsal bölgelerden kentsel bölgelere geçerken mahalli otoritelerden izin almaları gerekiyordu.

1951 yılında Parlamento Güney Afrikalı siyahların ayrı bölgelerde oturmasını gerektiren bir yasa çıkararak ırk ayrımcılığını derinleştirdi. 1953'te çıkarılan yasayla siyahlar tarafından grev yapılması, 1959'da çıkarılan Üniversite Eğitimi Yasasıyla da siyah öğrencilerin beyazların gittiği üniversitelere gitmesi yasaklandı. 1960'da ırk ayrımcılığına karşı siyahi protestoların zirveye ulaşması neficesinde, 69 kişinin güvenlik güçlerince öldürüldüğü Sharpeville katliamı ortaya çıktı. 1974 yılında, ülkenin ırk ayrımcılığı yüzünden Birleşmiş Milletler'den çıkarılmasının ardından iki yıl sonra, Sharpeville ve Soweto'da çıkan çatışmalarda 600 öğrenci öldürüldü.

Sharpeville katliamı ardından 1948'den sonra Nelson Mandela önderliğinde ırk ayrımcılığına karşı yoğun bir mücadele yürüten Afrika Ulusal Kongresi (African National Congress) yasaklandı. Bu, Afrika Ulusal Kongresi için bir dönüm noktası oldu. 1960'a kadar barışçıl mücadele yöntemini benimseyen Kongre, 1960'dan sonra, Mandela'nin önderliğinde ülke ekonomisini sabote etme yönünde radikal bir kampanya başlattı. Mandela, 1964 yılında tutuklandı ve ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.

İnsanlık tarihinin bu utanç verici deneyimi ne yazık ki 1990'ların başına dek sürdü. 1990 yılında, devlet başkanı FW de Klerk, gittikçe artan uluslararası baskılar sonucu, Afrika Ulusal Kongresi üzerindeki yasağı kaldırmak zorunda kaldı ve Nelson Mandela serbest bırakıldı. İrk ayrımcılığının yasallaştırılmasından kırkaltı yıl sonra, 1994'te Güney Afrika'nın tarihinde ilk kez bütün ırkların oy verdiği seçimi Afrika Ulusal Kongresi kazandı ve Mandela devlet başkanı seçildi.

Mda, *The Madonna of Excelsior* romanında, beyaz bir azınlığın siyah çoğunluğa hükmettiği ırk ayrımcılığı döneminden demokratik bir Güney Afrika'ya geçiş sürecini anlatıyor. Roman, Excelsior kasabasında hayatını sürdüren Niki ana karakteri çevresinde geliyor. Çoğunluğu siyahlara ait olmasına rağmen, Excelsior kasabasındaki tüm hükümet daireleri, işyerleri beyazlara aittir. Niki, beyazların çocuklarını yetiştiren, karın tokluğuna

çalıştırılan, işveren tarafından sık sık aşağılanan, kimi zaman kasaba eşrafı, patronları, yargıçları, hatta din adamları tarafından tecavüze uğrayan yüzlerce siyah kadından sadece birisidir.

Niki'nin gençliği ve cinselliği hem sırtında ağır bir yük, bir lanet, hem de elinde olan tek silahıdır. Daha çok gençken kasaba eşrafından birinin tecavüzüne uğradığından beri beyaz adamın siyah genç kadınlara olan dayanılmaz zaafını öğrenmiştir. Yanlarında çalıştığı Afrikaner çiftin kasap dükkânında bir gün kadın patronunun aşağılamalarına maruz kalınca, intikamını cinselliğini kullanarak alacaktır. Patronun kocasının ona olan ilgisini yanıtızsız bırakmaz. Bu beraberlikten tüm hayatı boyunca suçluluk duyacağı, ancak yaşamının sonuna doğru uzlaşıp huzur bulacağı en büyük "günahı" peydah olur: açık tenli, dalgalı saçlı, mavi gözlü kızı Popi. Niki, bunun bedelini ağır ödeyecektir. Siyahlarla beyazlar arasında seksi yasaklayan Ahlaksızlık Yasası'nı (Immorality Act) Excelsior kasabasında 1971 yılında ihlal etmekle suçlanan on dokuz kişiden biri de Niki'dir. Bu skandalla Niki'nin yalnızlığı katmerlenecek, ailesi ve kendi cemaatinden de dışlanacaktır.

Niki kadar, hatta belki de ondan daha zor bir varoluşu deneyimleyen, kızı Popi'dir. İrk ayrımcılığı döneminde siyahlar ve beyazlar arasındaki ilişkilerin mahsülü olan çocuklar bir cehennem azabına mahkumdurlar. İşlenmiş büyük bir "günah"ın meyvesi oldukları için ne siyahların, ne de beyazların kabullendiği bu çocukları zorlu bir gelecek bekler. Popi, tüm genç kızlığı boyunca bir siyahinki gibi kıvrır kıvrır değil beyaz bir kadınıninki gibi dalgalı olan saçlarını bu yüzden bir şalın arkasına saklamaya çalışır. Belki annesine daha çok benzerse, o kovulduğu cennetin kapılarının ona yeniden aralanacağını umar. Ama ne kadar çabalasa da uzun yıllar bunu başaramaz, duyarlı ama içine kapanık bir çocuk haline gelir. Popi, yıllar sonra kardeşi Viliki'nin ırk ayrımcılığına karşı mücadele eden ve işçilerin ve siyahların önemli bir bölümünün desteklediği yeraltı hareketinde örgütlenmeye başlamasıyla ondan çok etkilenir ve siyasal bilincini artırmaya başlar. Demokratik bir Güney Afrika'ya geçişin ardından hem Popi, hem de Vliki kasaba meclisi üyesi olarak Güney Afrika'nın geleceğini inşa etmek için öne çıkan yeni kuşağın umutlu, idealist üyelerinden ikisi haline gelirler. Hoş, Mda yarattığı karakterlerde mükemmel, insani zaatlardan muaf steril karakterler yaratmaktan imtina eder. Demokrasiye geçişten sonra pek çok siyah devrimcinin bu yeni durumdan nemalanmaya çalıştığı, çiftlik ve otelleri şahsi mülkleri haline getirdiklerinin altını çizer. Nitekim, Popi'nin aksine Viliki iktidara geldikten sonra kendi şahsi hesaplarına ve ihtiraslarına yenik düşer.

Niki'nin geçmişiyle ve geçmişinin en büyük hatası olarak gördüğü kızının varlığı ve ona yaşattığı cehennem azabının suçluluğuyla başetmesi bir ömür alır. Ancak sadece arılara konuşan, insanlardan uzak bir hayat sürmeye gayret

gösteren bilge bir kocakarıya dönüştüğünde tüm hayatı boyunca ona rahat vermeyen bu ağır yükten kurtulabilir. Bu geçmişle uzlaşmada, hiç kuşkusuz yeni koşulların şekillendirdiği Güney Afrika'da siyasi bilinci ve aktivizmiyle kendini sağaltan kızının da etkisi büyüktür. Tıpkı geçmişin karanlık yükünün üstesinden onunla uzlaşarak gelmeye çabalayan Güney Afrika gibi Niki ve Popi de geçmişleriyle uzlaşmaya niyet eder. Nihayet yıllar sonra Popi, bir beyaz kadının saçlarını andıran saçlarını serbest bırakabilecek, annesi de kızının saçlarını suçluluk duymadan okşayabilecektir...

Bitirirken bu romanı özellikle ırk, sınıf ve cinsel kimliğin birbiriyle etkileşimli ilişkileri üzerine düşünen ve araştıranlara önerdiğimi belirtmek isterim. Zira Güney Afrika'da en açık şekilde tezahür eden gerçeklik ırk ve sınıf meselesinin sistemin yarattığı mekanizmalar marifetiyle belki de başka hiçbir yerde olmadığı kadar iç içe geçmiş olmasıdır. Yani siyahsan en yoksulsundur, ya da en yoksulsan siyahsın. Toplumun beyazlar, renkliler (karışık ırk), Asyalılar ve siyahlar olarak hiyerarşik bir bölünmeye tabi tutulduğu yıllarda siyah olmak eğitim hakkından mahrum bırakılmak, sadece beden gücü gerektiren işleri yapmaya zorlanmak, yaşadığın yerden koparılıp şehrin uzağındaki siyah gettolarına sürülmek, karda kışta ayakkabısız çalışmaya zorlanmak demektir. Bu yüzdendir ki bugün halen siyasal bir sistem olarak sona eren ırk ayrımcılığı ekonomik anlamda süregitmektedir. Güney Afrika'daki rekor suç oranının ardındaki en önemli dinamik hiç kuşkusuz siyah nüfus arasında bir iki on yılda çözümlenemeyecek denli derin ve yapısal bir karakter kazanmış yoksulluktur. Ancak Niki'nin hayat hikâyesinden öğrendiğimiz şey, böylesi bir yerde yoksul ve siyah olmaktan daha zorunun, yoksul, siyah bir kadın olma hali olduğudur. Nitekim tüm dünyada olduğu gibi Güney Afrika'da da yoksulların önemli bir kısmını ya piyasadaki en düşük maaşı alan ya da ev içi emeği değerlendirilmeyen kadınlar oluşturur. Dahası bu güvenliksizlik hali, onları her türlü cinsel, psikolojik, fiziksel şiddete açık hale getirir. Mda'nın ustalığı, tam da üzerine cilt cilt kitaplar yazılabilecek bu çetrefil ırk-sınıf-cinsel kimlik ilişkisini yalın bir şekilde sınımsız bir hikâyeye okurun zihnine ve sezilerine sunabilmesinde saklıdır, ve sırf bu özelliğinden ötürü bile bu roman okunmayı mutlaka hakeder...

Dr. Umut Bozkurt

Doğru Akdeniz Üniversitesi

İşletme ve Ekonomi Fakültesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü

Gazimağusa-KKTC

E-posta: bozumut@gmail.com

Bu Sayıda Katkıda Bulunan Yazarlar / Authors in this Issue
(Alfabetik olarak / In alphabetical order)

Makaleler / Articles

Assist.Prof.Dr.Burcu Alkan
Celal Bayar University
Manisa-Turkey

Cristina Bonnet, MA
Independent researcher
Former fellow of the Centre for
the Study of Contemporary
Europe in Stanford University
Vienna- Austria.

Dr. Mehmet Ali Eryurt
Nüfus Etütleri Enstitüsü
Hacettepe Üniversitesi
Ankara- Turkey

Assoc.Prof.Dr. R. Ganesan
King Saud University
Riyadh-Kingdom of Saudi Arabia

Dr. İlknur Yüksel-Kaptanoğlu,
Nüfus Etütleri Enstitüsü Hacettepe
Üniversitesi
Ankara- Turkey

Prof.Dr.İsmet Küçük
Nüfus Etütleri Enstitüsü
Hacettepe Üniversitesi
Ankara- Turkey

Eser Tanıtımı/Book Review

Dr. Umut Bozkurt
Eastern Mediterranean University
Famagusta-North Cyprus

Bu Sayıda Hakemlik Yapanlar / Referees in this Issue

(Alfabetik olarak / In alphabetical order)

Assist. Prof. Dr. Caitlin Cahill
University of Utah
Utah-USA

Assoc.Prof.Dr. Fahriye Öztürk
Gazi University
Ankara-Turkey

Assist. Prof. Dr.Sienna Craig
Dartmouth College
Hanover-USA

Assoc.Prof.Dr. Abdülkerim Sönmez
Hacettepe University
Ankara-Turkey

Assist. Prof. Dr. Seval Şahin Gümüş
Mimar Sinan Fine Arts University
İstanbul-Turkey

Prof. Dr. Cem Tanova
Eastern Mediterranean University
Famagusta-North Cyprus

Assoc.Prof.Dr.Hale Okçay
Ege University
İzmir-Turkey

Assoc.Prof.Dr.Tarik Timur
Eastern Mediterranean University
Famagusta-North Cyprus

Kadın/Woman 2000 Yayın İlkeleri

Genel İlkeler

- 1) Yazarlar, *Kadın/Woman 2000*'de yayımlanmasını istedikleri bilimsel çalışmalarını aşağıdaki e-posta adresine göndermelidirler:
jws.cws@emu.edu.tr
- 2) *Kadın/Woman 2000*, Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayınlanır.
- 3) *Kadın/Woman 2000*'e gönderilen yazılar, başka bir yerde yayımlanmamış olmalıdır. *Kadın/Woman 2000* Yayın Kurulu tarafından yayımlanmak üzere kabul edilen yazılarda, DAÜ – Yayınevi bütün yayın haklarına sahiptir. Ancak yazarlar yayınlanan bilgileri kısmen *Kadın/Woman 2000*'ne atıfta bulunmak üzere başka yayınlarında kullanabilirler.
- 4) Yazılardaki düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar yazarlarına aittir. Doğu Akdeniz Üniversitesini veya Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezini bağlamaz.
- 5) Tüm yazılar, yazar(lar)ın kimliği saklı tutularak konu ile ilgili en az iki akademik danışman tarafından incelenir. Yapılan değerlendirme hakem isimleri gizli tutularak yayın kurulu başkanı tarafından yazarların bilgisine sunulur.
- 6) Yayın Kurulu, yayıma gönderilen yazılarda düzeltme yapabilir. Bunlar yayımdan önce yazarın bilgisine sunulur.

Yazım Kuralları

- 1) Yazılar yayına uygun olarak hazırlanmış figür ve tablolar ile birlikte elektronik olarak gönderilmelidir.
- 2) *Kadın/Woman 2000*'e gönderilecek yazılar, tercihen Times New Roman fontu ile 12 punto olarak yazılmalıdır. Yazıların uzunluğu makalelerde 25-30 sayfayı veya 9000 kelimeyi aşmamalı, kitap tanıtımlarında ise 1-7 sayfa veya 500-2500 kelime arasında olmalıdır.
- 3) Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumunun İmlâ Kılavuzu esas alınmalı, yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Türkçede pek alışılmamış sözcükler yazıda kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde Türkçe ve İngilizce olarak verilmelidir. İngilizce yazılarda ise *Oxford English Dictionary* veya ekleri örnek alınmalıdır.
- 4) Yazılar başlık sayfası, ana metin, kaynaklar, ekler, tablolar, şekil başlıkları, şekiller, yazar notları ve yazışma adresi ile yazı Türkçe yazılmış ise İngilizce, İngilizce yazılmış ise Türkçe olarak genişletilmiş özet (Abstract) bölümlerini içermelidir. Yazarın makalesini hem Türkçe hem de İngilizce olarak göndermesi halinde yazısı iki dilde de yayımlanabilecektir.
 - a) Başlık sayfası en fazla 10-12 kelimedenden oluşan makale başlığını, (kelimeler arasındaki boşluklar ile beraber en fazla 50 karakter), yazarların adı ve soyadı, ünvanı ve çalıştığı kurumu içermelidir.
 - b) Türkçe ve İngilizce olmak üzere 'Özet' ve 'Abstract' başlıkları altında her iki dilde de 300 kelimeyi geçmeyecek şekilde hazırlanmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetin her biri yeni bir sayfadan başlamalıdır. Bunların altında ayrıca 'Anahtar Kelimeler' ve 'Key Words' başlıkları ile makale ile ilgili önemli anahtar kelimeler (en fazla 10 kelime) yazılmalıdır.
 - c) Ana metin yeni bir sayfadan başlamalıdır.
 - d) Metin içinde atıfta bulunulan kaynak ve şahıslar (Yazar soyadı, Yayın yılı, ve atıfta bulunulan sayfa numarası, (Brown, 2003: 23) şeklinde verilmelidir. Metinle ilgili ek bilgiler üst numaralarla verilmeli, metin sonundaki Notlar kısmında aynı numara ile eklenmelidir.

- e) Şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tablo ve figürlerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ve figürlerle ilgili notlar ise alta yazılmalıdır.
- f) Tablolar metin içine konmayıp, her biri ayrı bir sayfaya yazılmalı, metin içindeki yeri marjın içinde belirtilmelidir.
- g) Makalede yer alması istenen resimler veya çizimler yayıma hazır şekilde gönderilmelidir. Resimler makalede yer alışı sıralarına göre numaralandırılmalı, metin içindeki yerleri Resim 1, Resim 2 şeklinde parantez içinde gösterilmeli, resimlerin arkalarına ise resim numaraları, yazarın soyadı ve kısaca makale ismi yazılmalıdır. Ayrıca bunlara ait açıklamalar ayrı bir sayfada sıra ile belirtilmelidir. Resimler disket veya CD üzerinde TIFF formatında gönderilebilir.
- h) Denklemle sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere vermek üzere türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada gösterilmelidir.
- i) Metinde yararlanılan tüm kaynaklar ayrı bir sayfadan başlayarak alfabetik sırada Kaynaklar başlığı altında şu sıraya göre verilmelidir: Yazar Soyadı Adı (Yayın yılı). *Kitap ismi* (italik harflerle) veya makale ismi, *Dergi adı* (italik harflerle) Basım yeri: Basımevi, dergide yer aldığı sayfa numaraları. Kitap isimleri *Italik* harflerle, makale isimleri normal harflerle, dergi adı *italik* olarak yazılmalıdır. Ayrıca yayımlanmamış kaynaklardan yapılan alıntılar da tam olarak anlaşılacak şekilde kullanılmalıdır.

Örnekler:

Foucault M. (1979). *Discipline and Punishment: The Birth of the Prison*. Harmondsworth: Penguin Books.

Van Dijk T. A. (2006). Discourse and Manipulation, *Discourse and Society*, 17 (2):359-383.

5) Burada değinilmeyen konular için APA yazım şartlarına başvurulabilir. Kaynak: Hacker, D. (2004) "APA" *A Pocket Style Manual*. Boston, New York: Bedford/St. Martin's:155-182.

6) Bu duyuruda belirtilen kurallara uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazarlarına geri gönderilir. Yayın Kurulu tarafından yayımı uygun bulunmayan yazılar bir nüsha olarak varsa orijinal tablo ve figürleriyle birlikte yazara iade edilir.

İletişim Adresi

Kadın / Woman 2000
Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
İşletme ve Ekonomi Fakültesi- Ek Binası, BE280
Gazimağusa – Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Tel: (392) 630 2269

Fax: (392) 392 365 1017

E-posta: jws.cws@emu.edu.tr

İnternet adresi: <http://kwj2000.journal.emu.edu.tr>

Kadın / Woman 2000- Journal for Women' Studies Notes for Contributors

General Principles

- 1) Essays should be sent to the following e-mail address. jws.cws@emu.edu.tr
- 2) *Kadın / Woman 2000* publish in Turkish and English.
- 3) Manuscripts submitted to *KADIN / WOMAN 2000* is expected to contain original work and should not have been published in an abridged or other form elsewhere. Acceptance of a paper will imply assignment of copyright by its author to *KADIN / WOMAN 2000 and EMU Press*; but the author will be free to use the material in subsequent publications written or edited by the author provided that acknowledgment is made of *KADIN / WOMAN 2000* as the place of the original publication.
- 4) All ideas, views, hypothesis or theories published in *KADIN / WOMAN 2000* are the sole responsibility of the authors and they do not reflect the ideas, views or policies of Eastern Mediterranean University or Center for the Women's Studies.
- 5) All manuscripts are assessed by at least two academic referees without any sign of the author(s)' identity and the evaluation of referees without their names are sent to the author by the chief editor.
- 6) The publisher and editors reserve the right to copyedit and proofread all the articles accepted for the publication. Copy of edited manuscripts will be sent to authors prior to publication.

Instructions to Authors

- 1) Contributors must submit their manuscripts electronically including the original figures and tables to the editor.
- 2) Manuscripts must be typed in double-spaced, with Times New Roman 12 font. The length of the articles should not exceed 9000 words and the book reviews may be around 500-2500 words.
- 3) The spelling guidelines of The Foundation of Turkish Language for the Turkish manuscripts must be taken as standard for the spelling of loan words in Turkish. Loanwords accepted in English usage should be spelled in accordance with the *Oxford English Dictionary* and its supplements. Other foreign words must be written in Italics and explained in parenthesis or at deep notes if necessary.
- 4) Manuscripts must consist of the title page, the abstract pages, both in Turkish and in English, the main article, appendix, tables, figure captions, figures, end notes, the correspondence address of the author. All these must be written on separate pages. Articles sent in both languages Turkish and English will be published together.
 - a. A title page should be prepared carrying the article title consisting of not more than 10-12 words (maximum 50 characters including the spaces), author's full name (in the form preferred for publication), and author's affiliation including mailing address.
 - b. Abstracts, not exceeding 300 words both in Turkish and English must begin from new pages. Below these the 'Key Words' and 'Anahtar Kelimeler' (not more than 10 words) must be added.
 - c. The article must begin from a fresh page.
 - d. References should be given in the text in this format: (Surname of the Author, Year of publication and page(s) quoted), (Brown, 2003: 23). Other additional information may be numbered consecutively and appear as footnotes.

- e. Quoted unpublished material should have full location reference.
- f. Tables and figures should have captions and numbers. The captions of the tables and figures must be written on the top, and references and explanations related to the figures must be written below the table.
- g. Original drawings or pictures must be submitted in a form ready for the printer. Each illustration should bear a number. Captions should be presented separately on a sheet at the end of the manuscript and should be identified by number.
- h. Equations should be numbered consequently. Equation numbers should appear in parentheses at the right margin. In cases where the derivation of formulae has been abbreviated, it is of great help to the referees if the full derivation can be presented on a separate sheet (not to be published).
- i. The references quoted or referred in the text must be listed alphabetically in the 'References' in this format: Surname initial of the name of the author (date of publication). *Full title of the book* (in italic) or full title of the article/chapter (in regular font) and *The name of the journal/book* (in italic), the place of publication: publisher, pages of the article published in the journal. Quoted unpublished material should have full location reference.

Foucault M. (1979). *Discipline and Punishment: The Birth of the Prison* . Harmondsworth: Penguin Books.

Van Dijk T. A. (2006). Discourse and Manipulation, *Discourse and Society*, 17 (2):359-383.

- 5) The points not mentioned here please consult APA style or Hacker, D. (2004) "APA" *A Pocket Style Manual*. Boston, New York: Bedford/St. Martin's:155-182.
- 6) Articles that do not obey these rules will be returned to the author for the necessary changes. Papers not accepted by the editorial board will be sent back to the author together with the original figures and tables.

Correspondence Address

Kadın / Woman 2000
Center for Women's Studies
Eastern Mediterranean University
Faculty of Business and Economics- Annex Building BE280

Gazimağusa – Turkish Republic of Northern Cyprus
(Via Mersin 10 - Turkey)

Tel: (+90 392) 630 2269
Fax: (+90 392) 392 365 1017

E-mail: jws.cws@emu.edu.tr

Web adress: <http://kwj2000journal.emu.edu.tr>